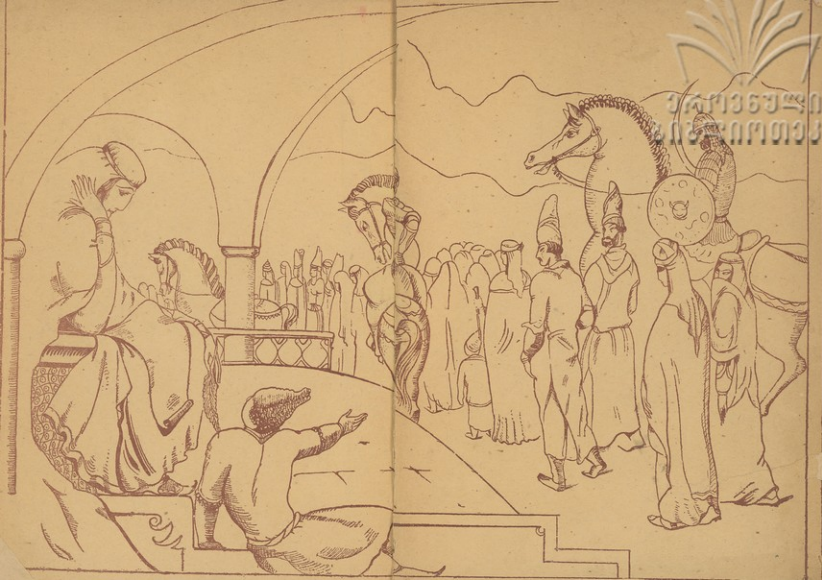

K 26 501
2

საქართველოს
ბიბლიოთეკა

საქართველო
ბიბლიოთეკა

Леван Асатиани

Поэмы
Древней Грузии

Исследование
текста

Грузинский филиал
Академии наук СССР
1936

821.052 + 80

ქუანასათიანი

ქუელი სქართუელის
პოეტიკა

გაბუცია
ტაქსტები

სსრკ მეცნიერებათა აკადემია
საქ. ფილიალი
1936

K 26.501

საბარძეველუს ვარტაგვიანტის
იროვნული გიგლირთიკა

მთავარი პოეტი ქალონი
ქართული ლიტერატურა

დაიბეჭდა სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს
ფილიალის განკარგულებით

პ/მგ. რედაქტორი გ. თავზიშვილი

43-ა.
2074 V 18 სმ 102

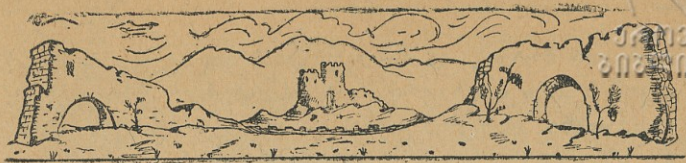

ქართული
საქმიანობა

ქართული საკრთულოს
პირველი წიგნი

1. ფომინისია ბერიძე

ძველი საქართველოს კოეტი-ქალები

ქართველი დედაკაცები ტანმალალნი და მშვენიერი მოყვანილობისანი არიან, ცხენოსნობაც იციან, სანადიროდ მიმინო დაჰყავთ ხელით და თან დააქვთ მშვილდ-ისარი და კაპარჭიო, — სწერდა მისიონერი პავლე მარია ფაიანცელი, რომელმაც 1621 წელს ნეაპოლში გამოსცა თავისი წიგნი საქართველოს შესახებ¹.

ამ ნაშრომში ავტორმა აღწერა ჩვენს ქვეყანაში ყოფნის დროს მიღებული შთაბეჭდილებანი, ხალხის ზნე და ცხოვრების წესები. ცნობისმოყვარე ევროპელს სხვა ღირსშესანიშნავ მოვლენასთან ერთად ქართველი ლამაზი ქალებიც არ გამოპარვია ყურადღებიდან და მათთვის აღტაცებული სტრიქონები უძღვნია.

¹ „გულწრფელი მოხსენება საქართველოს სამეფოების შესახებ პატრი პავლე მარია ფაიანცელი დომინიკიანის მიერ“. ნეაპოლი, 1621 წ. იხ. ამის შესახებ მ. თამარაშვილი „ისტორ. კათოლიკობისა საქართველოში“ გვ. 84.

სხვათა შორის, ამ მხრივ დამახასიათებელია მე-17-18 საუკუნის სხვა მოგზაურთა და მისიონერთა წერილებიც. ევროპელები, თითქმის ერთხმად, უჩვეულო ხოტბას ასხამენ „მშვენიერთა სავანეს“, — საქართველოს.

არქანჯელო ლამბერტი, პავლე მარია ფაიანცელი, პიეტრო დელლა ვალე, შარდენი, იოსებ დელაპორტი, ქრისტეფორე კასტელი და სხვები, ყველანი იზიარებენ ერთს საერთოდ გამომუშავებულ აზრს, რომ „ქართველი ქალების უმეტესი ნაწილისათვის ბუნებას მიუნიჭებია ის სიტურფე, რომელიც სხვაგან არსად იპოვება“, და ამასთანავე დასძენენ, რომ სხვა სიკეთესთან ერთად ქართველი ქალები არიან „მახვილის გონებისა და თავაზიანნი“.

გარეგნულ დახასიათებასთან ერთად ევროპელებს მხედველობიდან არ გამორჩენიათ ქართველ ქალების კიდევ ერთი ღირსებაც, — მეტად ნიშნეული საქართველოს კულტურული ვითარებისთვის მე-17-18 საუკუნეში: ამ ღირსებას ვახუშტი ბატონიშვილი „ცოდნა-ხელოვნების მოყვარულობას“ უწოდებდა...

ქალის როლი ჩვენი წარსული კულტურისა და ლიტერატურის ისტორიაში ჯერ სათანადოდ არა გვაქვს შესწავლილი და შეფასებული.

ისტორიული წყაროებიდან და დოკუმენტებიდან კი ირკვევა, რომ ჩვენი სულიერი და მატერიალური კულტურის შექმნაში აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ ქალებიც. საუკუნეთა სიღრმიდან ძველ ხელნაწერებს ჩვენამდე შეუნახიათ მრავალი ათეული სახელი ქალებისა, რომლებიც ითვლებოდნენ ლიტერატურის მეცენატებად და დახელოვნებულ კალიგრაფ-გადამწერლებად. მათ შორის ბევრი იყო აგრეთვე გატაცებული მკითხველი, რომელიც

განუშორებლად ატარებდა თან სასულიერო ან საერო ხასიათის წიგნებსა და ხელნაწერებს.

ამის შესახებ მოწმობს ჯერ კიდევ უძველესი ძველი ქართული ლიტერატურისა, — იაკობ ხუცესის ნაწარმოები (მე-5 ს.), საიდანაც ვგებულობთ, რომ შუშანიკმა „თანა წარიტანნა ევანგელს თვისი და წმინდანი იგი წიგნი მოწამეთანი“ და ციხეში ყოფნისას „მოუწყინებლად ჰკითხულობდა წიგნებს“¹.

მარიამ დედოფლისეულ „ქართლის ცხოვრების“ მემატიანე გვიამბობს, რომ ვახტანგ გორგასლანის დედას, საგდუხტს „ქმარმან მისმან მოგუარნა სჯულის მეცნიერი და უთარგმნეს სახარება“².

საისტორიო დოკუმენტებში ჩვენ ვეცნობით აგრეთვე უძველეს მწიგნობარ ქალთა სახელებს. ესენი არიან: სალომე უჟარმელი და პეროჟავრი სივნიელი.

როდესაც ნინო კვდებოდაო, — გადმოგვცემს წმ. ნინოს ცნობილი „ცხოვრების“ მემატიანე, — მასთან მოსულან ახლობელნი და პატივისმცემელნი. მათ უთხოვიათ ნინოსათვის, სიკვდილის წინ ეთქვა, ვინ იყო იგი, სადაური და რომელ ქვეყანას აღზრდილი. ნინომ თანხმობა განაცხადა თავის ვინაობის გამომჟღავნებაზე და „მაშინ მოიხუნეს საწერელნი სალომე უჟარმელმან და სივნიელმან პეროჟავრი და იწყო სიტყუად წმიდამან ნინო და იგინი წერდეს“...³

¹ „შუშანიკის წამება“, ს. გორგაძის გამოცემა. 1917 წ. გვ. 7.

² ე. თაყაიშვილი, „ქართლის ცხოვრება“, მარიამ დედოფლის ვარიანტი, გვ. 120.

³ „წმ. ნინოს შატბერდული ცხოვრება“ — იხ. ე. თაყაიშვილი, Описание, ტ. 2, ნაწ. 4. გვ. 734-735.

ჩვენ აღარ შევჩერდებით სხვა მრავალ სახელებზე, რომელთაც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გრძელ საუკუნეთა მანძილზე გულმოდგინეთ ხელი შეუწყვიათ ქართული მწიგნობრობის აყვავებისა და გავრცელებისათვის, თუ წიგნების მოკრებით, თუ გადაწერით, შეკაზმვითა და გამშვენებით. დავასახელებთ მხოლოდ რამდენიმე ქალს, რომლებიც ღირსნი არიან მოგონებისა და დაფასებისა.

მე-11 საუკუნეში ბაგრატ მე-4-ის ასული დედოფალი მარიაში (დაახლ. 1065 წ.) უცნობ გადაშწერს პერვამენტზე აწერინებს გრიგოლ ღვთისმეტყველის ცხოვრებას. მისივე ბრძანებით წიგნის გვერდებს რთავენ ხელოვნური თავკაზმულობით, სათაურებს ხატავენ ოქროსვარაყიანი ასოებით, დასაწყისი ასოები გამოჰყავთ ფერად წერილობით...¹

მე-12 საუკუნე. დამლევს „მახატლისა ძისა ივანეს ასული და გლონისთავის ძისა სარგისის მეუღლე“, სახელად მანა, ვინმე იაკობს თხელ პერვამენტზე აწერინებს ოთხთავს. „სრულ იქმნა, — ვკითხულობთ წიგნის მინაწერში, — ღირსების და გულისმოდგინებისა მათისაებრ დეუფალთ დეუფლისა მანაჲსა, რომლისა ბრძანებისა მორჩილებითა ხელყავ წმიდისა ამისა ოთხთავისა და მოვახსენე მე უღირსმან იაკობ და მათ დიდად შემიწყალეს და მიბოძეს სრული სასყიდელი“².

მწიგნობარ-მეცენატების რიცხვს ეკუთვნის მთელი წყება მეფეთა ასულებისა, დედოფლების და დიდ ფეოდალთათანამეცხედრეების, როგორც მაგალითად: უცნობი „პატ-

1 თ. ჟორდანი, Описан. рук. церк. музея, წ. 1, გვ. 87—90.

2 თ. ჟორდანი, Описан. рук. церк. музея, წ. 2, გვ. 66—67.

რონი მზექალი“ (მე-16 საუკ.), თინათინ დედოფალი (მე-16 ს.), ბატონიშვილი ქეთევან (1511 წ.), ბატონიშვილი ხამფერმ (მე-17 ს.), პატრონი თამარ „დიასამიძის ასული და მოლარეთ უხუცესის ასლან ბარათაანთ ორბელიშვილის თანამემცხედრე“ (მე-17 ს.), დადიანის ასული დედოფალი მარიაჲ (1634-1682) და სხვ. — ყველა მათ უდიდესი გულმოდგინებით უზრუნვიათ სხვადასხვა შინაარსის საღვთო წერილის წიგნების შენახვისა და გადაწერინება — გამრავლებისათვის; ჟკანასკნელ მათგანს, დადიანის ასულს მარიაჲს, უფრო მეტი ღვაწლიც კი მიუძღვის: მას ჩვენი კულტურისათვის გადაურჩენია მე - 10 საუკუნის ძველი, რომლის მინაწერშიდაც ვკითხულობთ შემდეგს: „ჩვენ, ხელმწიფემა პატრონმა დადიანის ასულმა დედოფალთ-დედოფალმა მარიაჲ ესე წიგნი ურუმთ ქვეყნიდამ გამოვიხსენ და გავაახლე დაშლილი და წამხდარი ჩემდა საღვთგრძელოდ და ცოდვათა ჩვენთა შესანდობელად.“¹

გარდა ამისა, ამავე მარიაჲ დედოფალს, — როსტომ მეფის მეუღლეს, — უკვდავუყვია თავისი სახელი „ქართლის ცხოვრების“ გადაწერინებით (1638 — 1646 წ. შორის²). ამ ვარიანტს, რომელიც ცნობილია „მარიაჲ დედოფლისეული“-ს სახელწოდებით, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართულ ისტორიოგრაფიაში...

1 თ. ჟორდანი, Опис. წ. 1, გვ. 114. მარიაჲ დედოფალს თურქთაგან გამოსყიდული ხელნაწერის დარჩენილი ნაწილი ტყავის ყდაში ჩაუსმევიენებია. ხელნაწერი გადაწერილია შესანიშნავ პერგამენტზე, რომლის გაკეთებასაც მონღოლებია სამასოცდაცხრა ხბოს ტყავი. ხელნაწერი წარმოადგენს კალიგრაფიული ხელოვნების იშვიათ ნიმუშს.

2 ე. თაყაიშვილი, Опис. ტ. 2. ნაწ. 1, გვ. 34.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ღვაწლი იმ ^{ქაქაბაძე} უცნობი ქალებისა, რომელთაც საკუთარი ძალა და ენერგია არ დაუშურებიათ ჩვენი მწიგნობრული კულტურის განვითარებისათვის. ესენი არიან ძველი ქართული ძეგლების გულმოდგინე გადამწერ-შემკაზმავნი. მათ შორის არ შეგვიძლია მოუხსენებლად დავტოვოთ ვინმე დიასამიძის ასული გულქანი, რომელიც ცხოვრობდა მე-15 საუკუნეში და რომლის სახელიც დარჩენილია მე-12 საუკუნის ძეგლის მინაწერში: „ამისა შემკაზმავსა დიასამიძის ასულსა გულქანს შეუნდე წმიდაო ნინო მოციქულო“...¹ მე-16 საუკუნეში, ოდიშში, დადიანის ასული ილწვის ლოცვანის გადაწერისათვის და შრომის დამთავრების შემდეგ სასოებით სწერს: „ღმერთო შეინდე ამის უცბად მწერალი ლიპარტიანი ქალი მანია“...²

წიგნების გადამწერლობა - გამშვენების საქმეში ბევრი უმუშავენია აგრეთვე მე-17 ს. პოეტს-ჰიმნოგრაფს მარიამ-ყოფილ მაკრინესაც, რომელიც ალავერდის მონასტერში მოღვაწეობდა...

საგულისხმოა ის გარემოება, რომ წიგნების გადაწერის ენტუზიასტ-ქალებს მე-19 საუკუნის ნახევრამდეც კი მოუღწევიათ. ამათ რიცხვს ეკუთვნის თარხან-მოურავის ასული ელისაბედი, რომელსაც 1835 წელს გადაუწერია ვეებერთელა კრებული სხვადასხვა ნაწარმოებთა. „დასრულდა და სრულ იქმნა ესე მშვენიერი წერილი, — ამბობს მინაწერში ელისაბედი, — რომელიცა არის ქეთევან დედოფლისა ცხოვრება... მიჯნურიანი, იოსებისა და ზილიხანის ამბავი და სხვადასხვა კარგი ანბანთ-

1 თ. ჟორდანი, Опис. рук. церк. музея, № 1, გვ. 371

2 იქვე, წიგნი, 2. გვ. 214.

ქება. ვისაც გსურდეთ ამა მშვენიერის წიგნის წაკითხვა და აღმოიკითხოთ, თუ რაიმე შეცდომა ჰპოვოთ, ნუ დაზრახავთ, რადგან ქალის გადაწერილი გახლამსთ და მეტი ვერ დავსდიე...“¹

* * *

მე - 13 - 14 საუკუნეთა მანძილზე, საქართველო ხდებოდა ასპარეზი აღმოსავლეთის მრავალრიცხოვან ურდოების შემოსევის და შინაგანი აშლილობისა. ჩვენი ქვეყანა ამ პერიოდში წარმოადგენს ეკონომიურად განადგურებულს, პოლიტიკურად დარღვეულსა და კულტურულად სრული დაქვეითების გზაზე მდგომს მხარეს. ამ დროს მეტად საგულისხმო მოვლენას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ კულტურულ სარბიელზე ჩუმ მუშაკებად გამოდიან ქალები. ამ პერიოდში ჩვენი კულტურისა და კერძოთ ლიტერატურის სფეროში არამც თუ იქმნება რაიმე ღირსშესანიშნავი ორიგინალური ძეგლი, არამედ ნადგურდება და დავიწყებას ეძლევა წარსულ საუკუნეთა მონაპოვარიც. მომდევნო საუკუნეებში (15 - 17 ს.) თითქოს უკეთესი პირობები იქმნება ქვეყნის აღორძინებისათვის. ამ დროს იწყება კულტურული ძალების მოლონიერება. ქვეყანა თითქოს დგება ნელი განვითარების გზაზე, მაგრამ საერთო მძიმე სოციალურ-ეკონომიური და პოლიტიკური პირობები მაინც არ იძლევა საშუალებას საერთო მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის.

საქართველო ამ ეპოქაში დაყოფილი არის მრავალსამეფო-სამთავროებად, მისი ტერიტორიის მეტად საგრძნობი ნაწილი, — მესხეთი წაღებული აქვს თურქეთს, კახეთისა და ქართლის სამხრეთი ტერიტორია მთლიანად გა-

1 ე. თაყაიშვილი, Описание... ტ. 2, წ. 2, № 174

ნადგურებულია მტრების შემოსევისაგან და უკაცრიელ-
უმოსახლოდ არის დარჩენილი. ცენტრალური ხელისუფ-
ლება უღონოა ალაგმოს გამძლავრებული ფეოდალები,
გლახობა ბატონყმობის მძიმე უღელშია გაბმული, ალბ-
მიცემობა და მრეწველობა მიყუჩებულია, ქვეყნის ეკონო-
მიური მაჯისცემა შენელებული... ასეთ პირობებში, ცხა-
დია, ძნელი იყო ქვეყნის მძლავრი კულტურული აღორ-
ძინება. ასეთ არევ-დარევის ხანაში სწავლა-განათლებისა-
თვის ფიქრი და ზრუნვა ხშირად შეუძლებელიც იყო; ამ-
გვარივე მდგომარეობა გრძელდებოდა მე-18 საუკუნე-
შიდაც, როდესაც დ. გურამიშვილის თქმით:

„სულ გარს მტრად გვადგა თურქ-ყიზილბაში;
მით იკლო სწავლამა,—ჩვენში ლეკთ დავლამა
წიგნნი წარსტყვენნა!

დარჩნენ უწიგნო ბერებ-ხუცები,
ჩემის დროს ყრმანი უწვრთელ-უცები“¹.

საერთო უმეცრება ამ დროს დამახასიათებელი იყო
არა მარტო სოციალური იერარქიის უმდაბლეს საფეხურზე
მდგომი გლახური მასების, არამედ თავადაზნაურობის-
თვისაც. ფრიად საგულისხმო დოკუმენტს მე-18 საუკუნის
ქართული ფეოდალური საზოგადოების შეხედულებათა
გასათვალისწინებლად წარმოადგენს ი. ხელაშვილის ეპი-
სტოლარული კრებული (წ. კ. № 1532):

„აჰა, მამასა და პაპასა არა სცოდნიათ წიგნი, მაგრამ
თვისის გვართთა მდიდრათ უცხოვრიათ გვარეულისა სა-
ხელოებითა,—გაიძახის თავისი უმეცრებით კმაყოფილი იმ
დროის ფეოდალი,—წიგნები მხოლოდ მღუღელმა უნდა
იკოდეს და სომეხთა, რომელნიც მდივნებად არიან და

1 „დავითიანი“, გვ. 272, „ქართული წიგნი“-ს გამ. 1931 წ.

ვაჭრად; და ეგრეთუე ქალებმა შამშობლობათა მისწერენ ქარტათა და შეიტყობენ სიცოცხლეთა და სიკუდილთა...

... თავი რისათვის აიტკიოს დიდმან კაცმან წიგნით და ანგარიშით“.

ასეთი დამოკიდებულება სწავლისა და ცოდნისადმი მარტო აღმოსავლეთ საქართველოს ფეოდალურ კლასს როდი ახასიათებდა. იგი ხშირი და ჩვეულებრივი იყო საქართველოს სხვა კუთხეებშიდაც. არქანჯელო ლამბერტი, კათოლიკე მისიონერი, რომელმაც მე-17 საუკუნეში (1633—1653 წ.წ.) საქართველოსა და კერძოდ სამეგრელოში ოცი წელიწადი გაატარა, ერთ ადგილას, თავის წიგნში, ეხება სწავლა-განათლების მდგომარეობას ჩვენს ქვეყანაში. „მეგრელები იმდენად უმეცარნი არიან,—მწუხარებით მოგვითხრობს ლამბერტი,— რომ მათ შორის თითქმის არავის არ ესმის ის ქართული წიგნები, რომელიც დაწერილია მათის ნამდვილის ძველებურის და ჭმინდა ენით. ამ ენისაგან მათი მდაბიური ენა ისე განირჩევა, როგორც ჩვენი მდაბიური ლათინურიდან. აქ არ თავდება მათი უმეცრება: ქართული წერა-კითხვა დღეს სულ მოსპობილი იქნებოდა აქ, რომ ქალებს არ შეენახათ იგი. ისე რომ, თუ ვისმე უნდა კითხვა შეისწავლოს, უნდა რომელსამე ქალს მიეპაროს სასწავლებლად!“¹.

როგორც ვხედავთ, მე-17-18 საუკუნეებში მხოლოდ ქალები ითვლებოდნენ წერა-კითხვის მკოდნეებად. ისინი მამაკაცებსაც ასწავლიდნენ და ამით ხელს უწყობდნენ სწავ-

¹ არქ. ლამბერტი, „სამეგრელოს აღწერა“, ტფ. 1901 წ. 88. 174.

ლა-განათლებას და ხალხის კულტურული დონის ამაღლებას. აქედან თავისთავად ცხადია, რომ ქალების აქტიური როლი ქართული მწიგნობრობისა და გადამწერლობის საქმეში შემთხვევითი მოვლენა არ ყოფილა საქართველოში. მათი კულტურულ სარბიელზე გამოსვლა და გამოჩინება, განსაკუთრებით მე-17-18 საუკუნეებში, განპირობებული იყო ქვეყნის გარკვეული სოციალ-პოლიტიკური მდგომარეობით.

მართალია, მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველოში თავი იჩინა ერთგვარმა კულტურულ-საგანმანათლებლო მოძრაობამ, მაგრამ ეს მოძრაობა მაინც არ წარმოადგენდა მასიურ, დამახასიათებელ მოვლენას ფეოდალური საზოგადოების მამრობითი ნაწილისათვის. ეს გარემოება კარგათ შეუმჩნევია რუსეთიდან გარკვეული მისიით ჩამოსულ კაპიტან ი ა ზ ი კ ო ვ ს ა ც:

„რაც შეეხება კეთილშობილ ქალებს, — გვიამბობს იგი, — წერა-კითხვა ყველა მათგანმა იცისო“¹.

მაგრამ მარტო წერა-კითხვის ცოდნითა და გავრცელებით, წიგნების მოგროვება-შენახვითა და მათი კითხვა-გადამწერლობით არ ამოწურულა ქალების როლი საერთოდ ქართული კულტურის ისტორიაში. მათი ინტერესები და შემოქმედებითი უნარი უფრო ფართო გასაქანს პოულობდა, უფრო ღრმად იჭრებოდა ჩვენი კულტურული ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში.

და ჩვენ ვხედავთ, რომ მწიგნობრული ერუდიციისა და კულტურული დაინტერესების უპრეტენზიო ფარგლებიდან ქალები გამოდიან ლიტერატურულ შემოქმედების

¹ ბროფ. კ. კველიძე, „ქართ. ფეოდ. ლიტ. პერიოდიზ.“ გვ. 64.

უფრო ფართე ასპარეზზედაც. ქალები — საუკეთესო მკითხველნი და მცოდნენი ჩვენი პოეტური ძეგლებისა, ქალები, საუცხოვო ინტერპრეტატორები და დეკლამატორები ქართული კლასიკური მხატვრული ქმნილებებისა, უკვე თვითონ გვევლინებიან ორიგინალურ ოსტატებად, საყურადღებო და პოპულარულ პოეტებად. მათი ნაწერები ინტერესით იკითხება თანამედროვე საზოგადოებისა და მომდევნო თაობების მიერ, ვრცელდება ხელნაწერების სახით და მკითხველთა გემოვნების ესტეტიურ ამალღებასთან ერთად ემსახურება გარკვეულ სოციალურ ფენათა საზოგადოებრივი აზრის დამუშავება-წარმართვის საქმეს.

ჩვენს სიძველეთსაცავებში შენახულია ბევრი ხელნაწერი ამ პოეტი ქალებისა. მათი ლექსებისა და პოემების უდიდესი ნაწილი ჯერ გამოუქვეყნებელია და სრულიად უცნობია მკითხველისათვის. მაგრამ, სანამ ამ ნაწერებს წავიკითხავდეთ, ჩვენ გვინდა მოკლედ შევეხოთ მათ უცნობსა და ორიგინალურ ავტორებს.

* * *

პოეტი ქალების სახელს ჩვენს საისტორიო დოკუმენტებში ვხვდებით მხოლოდ მე-17 საუკუნიდან. მაგრამ შეუძლებელია, რომ წინა საუკუნეებშიდაც მწიგნობრობასთან და საერთოდ წიგნის კულტურასთან ახლოს დგომას ქალთა შორის არ გამოეწვიოს ერთგვარი შემოქმედებითი იმპულსი.

კლასიკური და თანამედროვე პოეტური ნიმუშების საუცხოვო ცოდნა, რომლითაც მუდამ გამოირჩეოდნენ ჩვენი ძველი ქალები ნიადაგ ომებსა, შექცევა-ნადირობასა და სამეურნეო საქმიანობაში გართულ მამაკაცებისაგან, მათ-

შიდაც აღძრავდა ერთგვარი წამბაძველობისა და ხშირად ორიგინალური, საკუთარი შემოქმედების სურვილს. სამწუხაროდ, ჩვენ ჯერჯერობით არავითარი ცნობები არ მოგვეპოება იმ ქალების შესახებ, რომლებიც ჩვენი ისტორიის უძველეს პერიოდში ასე თუ ისე დაკავშირებულნი იყვნენ ლიტერატურასთან და რომელთაც თავისი წვლილი შეჰქონდათ ნაციონალური კულტურისა და მხატვრული მეტყველების საგანძურში.

ამ მხრივ, უძველეს საუკუნეთა სიღრმეში დაკარგულ ფეოდალური წრის ქალების ბედს, — იმ ქალების, რომლებიც მოღვაწეობდნენ ეგრედწოდებული „ხელოვნური პოეზიის“ სარბიელზე და რომელთა სუსტ სიმღერებს დროთა სასტიკ ცვალებადობაში ჩვენს ეპოქამდე ვეღარ მოუღწევია, — იზიარებენ თაობები ხალხში უსახელოდ გამქრალი გლეხი ქალებისა, რომლებიც ამდიდრებდნენ და ამკობდნენ ჩვენს პოეტურ ფოლკლორს. თუ მწიგნობარი ქალების უმეტესობას, რომელიც უმთავრესად მაღალ წოდებას, ფეოდალურ კლასს ეკუთვნოდა, სამუდამო დავიწყების ნისლი გადაეფარა, ადვილი წარმოსადგენია რა მოუვიდოდა იმ სოციალურად ყველაზედ უფრო დაბეჩავებულ მომღერლებს, რომელნიც შავბნელ საუკუნეთა მანძილზე განიცდიდნენ გაათკეცებულ ჩაგვრას: გლეხის ქალი მონა იყო ბატონის, ქმრის, ოჯახის, ცრუმორწმუნოების, უვიცობის და საერთოდ უკულმართი საზოგადოებრივი წყობისაგან მომდინარე ათასი უბედურების.

ვისაც ცოტაოდენი ცნობა მაინცა აქვს ჩვენი ხალხური პოეზიისა, მას შეუძლია წარმოიდგინოს ის უდიდესი წვლილი, რომელიც ქალს შეუტანია ჩვენი ზეპირსიტყვაობის, ხალხური პოეტური მეტყველების შექმნა-გამდიდრების საქმეში. ქალწულის გატაცება, ცოლის

სიყვარული, განშორების სევდა, დედის ალერსი ან გლოვა დაკარგული ქმრისა და შვილისა, ალტაცებული პანეგრიკი ვაჟკაცის ღირსებებისა, ათასგვარი ვარიაცია ქალის განცდებისა, სოციალ-ეკონომიურ და ბიოლოგიურ მოტივებით გამოწვეული, — უდიდესი სიმძაფრით ო მხატვრული სიძლიერით არის გამოხატული ხალხურ პოეზიაში. და შეუძლებელია ამ შედეგების ნაწილი მაინც ქალის შემოქმედების ნაყოფად არ მივიჩნიოთ.

ღროთა მსვლელობაში დავიწყებულ მწიგნობარ ქალთა რიცხვს მიეკუთვნება, სხვათა შორის, სახელი ერთი უცნობი გურული ქალისა, რომლის სახე შეუნახავს მისიონერს ქრისტეფორე კასტელს თავის ცნობილ ალბომში.

ეს ქალი არის ფომინისია ბერიძისა, — კასტელის სიტყვით, — „პოეტი მეტად ნიჭიერი და დიდად საქმელი სხვადასხვა სათნოებისათვის“. ქრისტეფორე კასტელი, თეათინელი პატრი, გურიაში მისიონერობდა 1634 წლიდან. როგორც მ. თამარაშვილი გვიამბობს, ეს კასტელი, პატრი ანტონ ჯარდინა და ძმა ქლაუდიო, გურიის პირველი მისიონერები იყვნენ, მთავარ მალაქია კათალიკოზის დროს. ამ მისიონერებს, სხვათა შორის, ძალიან დიდი გავლენა და პატივისცემა მოუპოვებიათ გურიაში, განსაკუთრებით გურულ ქალებს შორის. ამას მოწმობს სამწუხარო თავგადასავალი ათაბაგის ქალის ელენესი, რომლის მასწავლებელი და „სულიერი მამა“ ქრისტეფორე კასტელი ყოფილა. ეს ელენე, განთქმული თავისი სილამაზით, მისი სურვილის წინააღმდეგ მიუთხოვებიათ ირანის შაჰისათვის. სასოწარკვეთილ ქალის სანუგეშებლად, რადგან მას შაჰის ცოლობაშიაც არ გამოუცვლია სარწმუნოება, ქრისტეფორე კასტელს ქართულ ენაზე შეუდგენია

ერთი წიგნი: „სიტუარფე საღვთო სიყვარულისა“ და ვადა-
უგზაენია ირანში.

იმავე კასტელს, ელენეს გარდა, როგორც სჩანს, დაახ-
ლოვება ჰქონდა სხვა გურულ ქალებთანაც, უწინარეს
ყოვლისა, ალბად წარჩინებულთა წრიდან. მის ალბომში,
რომლის პირი საქართველოს მუზეუმშია დაცული,
ფომინისია ბერიძის გარდა, მოთავსებულია პორტრეტი
მეორე ქალის, როდია მიქელაძისა. ეს მანდილო-
სანი, მისიონერის თქმით, ყოფილა „მხატვარი, მომღე-
რალი, უმაღლესად ნიჭიერი და კეთილი ზნეობით შემ-
კული“.

როგორც მ. თამარაშვილი გვიამბობს, ამავე ქრისტე-
ფორეს „დაუწერია წიგნი საქართველოს და სამეგრელოს
შესახებ და რადგან მხატვრობა კარგად სცოდნია, შიგ-
ვე ჩაურთავს მეფეებისა და მთავრების სურათები“. ეს
წიგნი ჯერ არ არის აღმოჩენილი არც ქართულ, არც
იტალიურ ენაზე¹. უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ ნაშრომში
მისიონერს მოთხრობილი ექნებოდა მრავალი საინტერესო
ამბავი და სხვათა შორის, ბიოგრაფიებიც ფომინისია
ბერიძისა და როდია მიქელაძისა. ჯერჯერობით
კი მათ შესახებ არაუფერი ვიცით. დარჩენილია მხოლოდ
პორტრეტები და ლაკონიური დახასიათება მათი არტის-
ტიული მოწოდების...

ფომინისია ბერიძის უფროსი თანამედროვეა ქეთე-
ვანი, პოეტისა და კახეთის მეფის თეიმურაზ პირვე-
ლის დედა, ჩვენს ისტორიაში „წამებულად“ ცნობილი.

საჭიროა აღინიშნოს ერთი ფაქტი, რომელიც მეტად
მნიშვნელოვანია ევროპა-საქართველოს კულტურული ურ-

¹ მ. თამარაშვილი „ისტორია კათოლიკობისა საქართვე-
ლოში“, გვ. 163.

2. როდია მიქელაძე

თიერთობის გასათვალისწინებლად მე-16-17 საუკუნე-
ებში: ქეთევანს, ისევე, როგორც ზემოდხსენებულ გურულ
წარჩინებულ ქალებს, ახლო ნაცნობობა უნდა ჰქონოდა
ევროპელ კათოლიკე მისიონერებთან — ჯერ კიდევ სამ-
შობლოში, შაჰაბაზის ტყვეობამდე.

რაც შეეხება ირანში ცხოვრების პერიოდს და იქ
ქეთევანის ახლო ურთიერთობას ევროპელ მისიონერებთან,
ამის შესახებ უტყუარი ისტორიული საბუთებიც არსე-
ბობს ¹.

„სახელოვანი მგზავრი, რომელი პატრიციო და ქარ-
თველების ნამდვილი და ერთგული მეგობარი“ პიეტრო
დელა ვალე, რომელმაც დიდი თანაგრძნობა და
შემწვობა აღმოუჩინა სპარსეთში შაჰაბაზის მიერ ტყვედ
წაყვანილ ქართველებს და განსაკუთრებით ანუგეშა და-
ტყვევებული ქეთევან დედოფალი, რომის პაპისადმი
1625 წელს წარდგენილ მოხსენებაში, სხვათა შორის,
ადასტურებდა სხვა მისიონერთა ცნობებს იმის შესახებ,
რომ „ბოლო დროებში ქეთევან დედოფალს კარმელიტა-
ნების წესის პატრები ეწეოდნენ სულიერად და მათი ჩაგო-
ნებით გამხსნევებული, კათოლიკედ აღესრულაო“ ².

ევროპელების, თუნდაც ანაფორაში გამოწყობილ მი-
სიონერების ნაცნობობას და ყოველდღიურ ურთიერთობას
შეუძლებელია გარკვეული კულტურული გავლენა არ მო-
ეხდინა ქეთევანზე. ეს ქალი, როგორც ვიცით, დედა იყო
სახელოვანი პოეტის, რომელსაც თანამედროვენი რუსთა-
ველსაც კი ადარებენ. პოეტური და მწიგნობრული ატმო-

1 იხ. თამარაშვილი, „ისტ. კათ. საქართ.“ გვ. 83-88.

2 მ. თამარაშვილი, გვ. 88.

სფერო ქეთევანსაც აღძრავდა შემოქმედებითი მოუშაობი სათვის. ყოველივე ეს დასაშვებად მიგვაჩნია, რადგან ჩვენ არ მოგვეპოება მისი პოეტური შთაგონების სხვა ნაყოფი, გარდა ერთი ელემენტური ლექსისა, რომელიც, როგორც სჩანს, ტყვეობაში უნდა იყოს დაწერილი.

ეს ლექსი გადამწერლებს შეუნახიათ თაობიდან თაობაში, როგორც პოეტური ნიმუში სარწმუნოებისათვის თავდადებული ქალისა; რასაკვირველია, ამ ლექსს ჩვენთვის დღეს მხოლოდ ისტორიული მნიშვნელობა აქვს,—იგი წარმოადგენს ყველაზე ადრინდელ ნაწარმოებს ქართველ პოეტ ქალებისგან დარჩენილ შემოქმედებაში.

ქეთევანის გარდაცვალების შემდეგ ერთი საუკუნის მანძილზე ჩვენ ვერსად ვხვდებით პოეტი ქალის სახელს.

მხოლოდ მე-18 საუკუნის განთიადზე, კახეთში, ალავერდის მონასტრის მყუდრო სენაკში ჩვენ ვპოულობთ ამქვეყნიურ „ამაოებათაგან“ განწორებულ ახალგაზრდა ქალს... მას მიუტოვებია გვირგვინოსანი ძმის სამეფო პალატები, უარუყვია ფეოდალი ქმრის მოზღუდული ციხეკოშკები, უარი უთქვამს მეფის ასულისათვის შესაფერ პატივსა და წარჩინებაზე და მოსულა აქ, ალაზნის პირას, უძველესი ტაძრის განმარტოებაში. ნინოწმინდის ეკლესიის სახარების მინაწერში ეს ქალი ასე უწოდებს თავის თავს: „გლახაკი სულითა და მდაბალი ცნობით, ქვემთრევი ცოდვასა შინა მხევალი... ასული დიდებით ამაღლებულისა ქართველთა მეფისა ერეკლესი¹ და დაჟ დიდად წარჩინებულისა კახთ მეფის დავითისა² და თანამემცხედრე კახეთის სახლთუხუცისა ჩოლოყაშვილის ედიშერისა³, სძალი ამბა

1 გარდაც. 1709 წელს.

2 მეფობდა 1703-1722 წ. წ.

3 მოკლეს ლეკებმა 1714-16 წ. შორის.

ალავერდელის ნიკოლოზისა. სოფლისა საცთურებდათაგან განცდილი და აწ ენკრატის ქმნილი, პირველ მარია-მოხით ხმობილი, უბადრუკი მაკრინა“..

ამ მარიამ-მაკრინეს სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ძველი საქართველოს პოეტ-ქალებს შორის. მაკრინე უმთავრესად სასულიერო პოეტია—მის კალამს ეკუთვნის ჰიმნები, შეთხზული „წმინდანის“ იოსებ ალავერდელის სადიდებლად. როგორც ჰიმნოგრაფს, მაკრინეს ჩვენი სასულიერო პოეზიის ისტორიაში ფრიად საყურადღებო ადგილი უკავია: მაკრინე ავტორია ჩვენი ეკლესიის მიერ თავის დროზე დიდათ მოწონებული საგალობლებისა, რომელსაც ქართულ ტაძრებში ასრულებდნენ მაკრინეს სიკვდილის შემდეგ ორასი წლის განმავლობაში, ჩვენს დრომდე.

გარდა მეტად მხატვრული ენით დაწერილი სასულიერო ოდებისა, რომელიც ყურადღებას იქცევს პოეტური სახეების და შედარებების სიმდიდრით, მაკრინეს ბევრი უმუშავანია, როგორც სამღვდელმსახურო წიგნების რედაქტორს და კალიგრაფ-მხატვარს.

მაკრინესვე გაუკეთებია რედაქცია მისი ძმის, დავით იმამ-ყული-ხანის მიერ დაწერილი საღვთისმეტყველოსაბუნებისმეტყველო ტრაქტატის — „ღვთაების გუჯრისათვის“, რომელიც შესრულებულია მეტად ჩინებული სტილით და ითვლება ჩვენს ძველ მწერლობაში ფრიად საყურადღებო ძეგლად.

მარიამ-მაკრინე, როგორც ნიჭიერი პოეტი, უსათუოდ აღსანიშნავია მე-17-18 საუკუნის სასულიერო პოეტ-ოსტატებს შორის.

თუ ქეთევანისა და მაკრინეს ბიოგრაფიიდან ზოგიერთ მნიშვნელოვან თარიღებსა და ცხოვრების მომენტებს მა-

ინც ვიცნობთ, ეს არ შეიძლება ითქვას მეთვრამეტე საუკუნის ისეთ პოეტ - ქალებზე, როგორც არიან მანანა და სალომე.

განსაკუთრებით ეს შეეხება მანანას. მისი ვინაობა საიდუმლოების ნისლით არის მოცული. შეიძლება ითქვას, რომ მანანა მკვლევარისათვის ერთგვარ გამოცანას შეადგენს.

მანანას სახელით ძველ ხელნაწერებში დარჩენილა ბიოგრაფიულ-რელიგიური ხასიათის „შაირნი“, სახუმარო დიალოგები „ციებასთან გაბაასება“-ას სახელწოდებით და აგრეთვე პორნოგრაფიული ხასიათის ლექსად გაკამათება ვინმე ახალციხელ მესტვირე კოტაშვილთან.

ყველაზე საინტერესო მოვლენა ის არის, რომ ვერსია „ციებასთან გაბაასებისა“ ხალხშიდაც არსებობს — ჩვენს ზეპირსიტყვაობაში¹. აქ ეს ვარიანტი ტექსტის თვალსაზრისით ცოტაოდენ სახეცვლილია, პერსონაჟადაც მანანას ნაცვლად გამოდის გაუპიროვნებული ვინმე „გოგონა“. „ლექსი „ციება და გოგო“, — ამბობს ხალხური პოეზიის მკვლევარი ვახტანგ კოტეტიშვილი, — ეკუთვნის „მანანასა და ციების“ ლექსის ციკლს, რომელიც მრავალი საზით გვხვდება მწიგნობრულ ლიტერატურის ხელნაწერ ძეგლებში. ეს ციკლი, ჩვენის აზრით, ხალხური პოეზიიდან მომდინარეობს. შესაძლებელია ხშირად „მანანა“ იყვეს პირობითი სახელი, რომლის გარშემოც თავი მოიყარა განსაზღვრული ჟანრის სიმღერებმა. ვარკვეულად ჯერ არას ვამბობთ, რადგან საკითხს უფრო დაწვრილებით უნდა შესწავლა... შესაძლებელია ისიც ვიფიქროთ, — გა-

1 იხ. [ვ. კოტეტიშვილი, „ხალხური პოეზია“, სახელგამი 1934 წ. 83. 244 — 46.

ნაგრძობს ზემოხსენებული მკვლევარი, — რომ ლიტერატურული გზით არის ეს ლექსი ხალხში შესული, აკლიმატიზაციაქმნილი და სათავე იმ ბურჟუაზიულ პოეტიკალს მანანას პოეზიაში უნდა მოიძებნოს, რომლის სახელიც თითქოს შეექსოვა ციებასთან გაბაასების ლექსთა ავტორს... ყოველ შემთხვევაში კითხვა დამაფიქრებელია, — დასძენს იგი ¹.

ჩვენის აზრით „ციებასთან გაბაასების“ ვარიანტი სწორედ მწიგნობრული გზით არის გადასული ზეპირსიტყვაობაში. როგორც ვხედავთ, მანანას ხელნაწერ პოეტურ მემკვიდრეობიდან, ერთგვარი აპერცეპციის ძალით, ხალხს შეუთვისებია სწორედ მსუბუქი იუმორით გაჟღენთილი, ხალხური შაირით დაწერილი სახუმარო პოემა და არა მანანას სკეპტიკურ-მისტიური და ქრისტიანულ-რელიგიური სულით გამსჭვალული „შაირნი“.

ყოველ შემთხვევაში მანანა რომ ისტორიული პირია და არა ერთგვარი შემკრებლობითი, „პირობითი სახელი, რომლის გარშემოც თავი მოიყარა განსაზღვრულ ჟანრის სიმღერებმა“, — ეს იქიდან სჩანს, რომ მანანას „შაირებში“ ჩვენ ვხვდებით გარკვეულ ისტორიულ ფაქტების დასახელებას, როგორიც არის მაგალითად ერეკლეს ბრძოლა ქარელ ლეკებთან, დაღესტანთან და სხვ.

თავის შემოქმედებაში მანანამ ასახა თანადროული ფეოდალური საზოგადოების დამახასიათებელი განწყობილებები: დაცემულობის გრძობა, სკეპსისი, რელიგიურ-მისტიური ლტოლვა, როგორც ერთგვარი საშუალება ამქვეყნიურ ცხოვრებიდან გაქცევისა, — ყველა ეს მოტივები ვხვდება მე-18 საუკუნის ქართულ პოეზიაში, როგორც

გამოძახილი საქართველოს იმდროინდელი უკუღმართი სოციალ-პოლიტიკური პირობებისა.

უფრო საინტერესო პიროვნებაა მეორე პოეტი - ქალი, სალომე, — ფრიად ნიჭიერი და ორიგინალური ავტორი ანბანთქებათა კრებულისა. უნდა ითქვას რომ, სამწუხაროდ, მისი ბიოგრაფია ჩვენთვის თითქმის უცნობია. არავითარი თარიღი სალომეს დაბადება-გარდაცვალებისა ჯერ-ჯერობით არ მოგვეპოება. დანამდვილებით ვიცით მხოლოდ, რომ სალომე ერეკლე მეფის თანამედროვეა და მისი „მწუხარებისა ანბანთქებანი“, ანუ „სევდის წიგნი“, დაწერილია ამ მეფის სიცოცხლეშივე, ალამაჰმადხანის შემოსევამდე.

სალომე ყველაზე საინტერესო და საგულისხმო პოეტია ქალებს შორის. არსად, არც ერთი ჩვენი პოეტი-ქალის შემოქმედებაში არ ასახულა ისე ძლიერი გრძნობით ქალური განცდები, როგორც სალომეს ანბანთქებებში. აქ ჩვენ გვაქვს ნიმუში ეროტიული პოეზიისა, რომელიც, ცხადია, თავისი დროის რელიგიურ-მისტიურ განწყობილებათა შესაფერად და პოეტის პირად ბიოგრაფიულ ამბებთან შეფარდებით, ჩაყენებულია ერთგვარი მხატვრული ზომიერების კალაპოტში.

ამავე დროს სალომე თავისი პოემების საშუალებით, გვაძლევს წარმოდგენას თავისი მღელვარე დროის ამბებზე, თუმცა, ცხადია, არა ისე ნათლად და კლასიკური უბრალოებით, როგორც გურამიშვილი.

ყოველ შემთხვევაში სალომე თავისი ორიგინალური თემატიკით, პოეტური პოტენციით და მხატვრული ღირსებებით ყველაზე ძლიერი და მნიშვნელოვანი პოეტია მეთვრამეტე საუკუნის ქართველ მწერალ ქალთა შორის.

იგივე არ შეიძლება ითქვას ზაზა გაბაონის ასულს, მაიას შესახებ.

მაია გაბაშვილი წარმომადგენელია იმ პოეტური ფრთისა, რომელიც ლექსებს ქმნიდა „სააშიკოდ, სალალობოდ, ამხანაგთა სათრეველად“. ამ პოეტურ ჟანრის უდიდესი წარმომადგენელი იყო ბესიკი, თავის შემოქმედების უმთავრეს ნაწილში. მაიას კალამს ეკუთვნის ერთადერთი ანბანთქება, ორიგინალური ფორმისა, რომლის შემოღებაც მეთვრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარს უნდა მიეწეროს. ეს არის ანბანთქება „ანზე სით მიხვალ“, რომელიც გვიჩვენებს, თუ როგორ ვირტუოზობამდე მიდიოდა ჩვენი მე-18 საუკუნის ფეოდალურ-არისტოკრატიული პოეზია, სისხლნაკლული, დაშორებული საღ საზოგადოებრივ მოტივებს, იდეურ და თემატიურ შინაარსობრივობას.

მაია გაბაშვილის ნაწარმოები საგულისხმოა, როგორც ნიმუში ძველი საქართველოს ფეოდალური არისტოკრატის მიერ შექმნილი სალონური პოეზიისა, რომელიც ასე მრავალფეროვან ყვავილად გაიფურჩქნა მე-18 ს. მიწურულში. ამავე სალონურ პოეზიას უნდა მივაკუთვნოთ „მცირე ფორმის“ სხვა პოეტური ქმნილებებიც, — ეპიგრამა, პაროდია და სხვ. რომელიც ისე უხვად იწერებოდა იმ დროს და ისე პოპულარული იყო არისტოკრატიულ საზოგადოებაში, რომ ღირსი გახდა პოეზიის ხელნაწერ კრებულებში შეტანისა.

მაიას ბიოგრაფიული ცნობები არ მოგვეპოვება. საფიქრებელია, რომ იგი ცხოვრობდა მე-18 საუკუნის მიწურულში და მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში. მისი მამა, ზაზა, ვფიქრობთ, უნდა იყოს გარსევან ჭავჭავაძის დელეგაციის შემადგენლობის წევრი და მდივანი — ზაზა გაბაონი.

მაია გაბაშვილი თანამედროვე ერეკლეს ასულების, რომლებიც თავისი ცხოვრების ნახევრით ეკუთვნიან მე - 19 საუკუნის დასაწყის პერიოდს.

ეს ქალები არიან მ ა რ ი ა მ ი, ქ ე თ ე ვ ა ნ ი და თ ე კ - ლ ე ... ცხადია, არც ერთი მათგანი არ ყოფილა პროფესიონალ პოეტი, თვითეულ მათგანს ორი-სამი ლექსი თუ აქვს დაწერილი, მაგრამ ლექსებსაც აქვთ თავისი ბედი... ხშირად ლექსები ცოცხლობენ და ასრულებენ თავის საზოგადოებრივ ფუნქციას, მიუხედავად იმისა, იყო მათი დამწერი თავისი ძირითადი მოწოდებით მგოსანი თუ შემთხვევითი მოშაირე, რომელმაც თქვა „ერთი, ორი“.

ყოველ შემთხვევაში ბატონიშვილ დების ლექსები წარმოადგენდნენ ფაქტს ლიტერატურაში და მას ანგარიშს უწევდნენ, როგორც თანამედროვენი, ისე შემდეგი დროის თაობები, ლიტერატურის ისტორიკოსების ჩათვლით.

ის, რაც ვერ მოახერხეს მრავალრიცხოვანმა მეფისწულებმა: ალექსანდრემ, იულონმა, თეიმურაზმა, დავითმა და სხვებმა, ერეკლეს ქალებმა განიზრახეს თავისი ლექსებით. ეს ლექსები ბატონიშვილებისათვის ჩამორთმეული ხმლების მოვალეობას ასრულებდნენ ერთხანს.

მეფისწულთა საწადელს შეადგენდა ბედითად დატრიალებული ისტორიის ჩარხის უკუღმა შებრუნება, ძველი საქართველოს ნეფობის აღდგენა, რაც უკვე ყოველად შეუძლებელი იყო შექმნილი პოლიტიკური პირობების გამო.

რუსეთის აგრესიულმა იმპერიალიზმმა შეუპოვრად გაანადგურა ყოველივე ცდა ქართველ ფეოდალების უკმაყოფილო ნაწილისა, მიმართული ძველი წყობილების აღდგენისაკენ. ბრძოლაში დამარცხებულთ დარჩათ მხო-

ლოდ რომანტიკა დაუბრუნებელი წარსულისა და გულის
სიღრმეში დაგუბებული სევდა, გამოწვეული თავისი ულო-
ნობით.

ეს რომანტიზმი და აწმყოთი უკმაყოფილების გრძნობა
უდიდესი ექსპრესიით იქნა გამოხატული ერეკლეს ქალე-
ბის შემოქმედებაში. მათ ლექსებში არის ერთგვარი ტენ-
დენცია პირადი, კლასობრივი და წოდებრივი უკმაყოფი-
ლების საერთო ნაციონალურ განზოგადობამდე აყვანისა,
თუმცა იმ ხალხურ მოძრაობასა და აღშფოთებას, რომელ-
მაც მთიულეთისა და კახეთის აჯანყებაში ჰპოვა გამო-
სავალი, სრულიად სხვა კლასობრივი სოციალ-ეკონომიუ-
რი მიზნები ედგა სარჩულად და არაფერი ჰქონდა საერთო
ფეოდალებისა და თავად-აზნაურობის მისწრაფებებთან.

ერეკლეს ქალების ლექსები გარკვეულ ფეოდალურ-
არისტოკრატიულ საზოგადოებრივობის სულისკვეთებას
ასახავდა გასული საუკუნის დასაწყისში. და ეს განწყო-
ბილებები, როგორც ვიცით, მომდევნო პოეტურ თაობებ-
საც გადაჰყვა, როგორც შემოქმედების ძირითადი მოტი-
ვი. გენეზისი მე - 19 საუკუნის პატრიოტული რომანტიზ-
მისა, პატრიოტული ლირიკისა და პროზის, უსათუოდ
უნდა ვეძებოთ იმ მცირე პოეტურ მემკვიდრეობაში, რო-
მელიც დაგვიტოვეს ბატონიშვილმა ქალებმა — მარიამმა,
ქეთევანმა და თეკლემ...

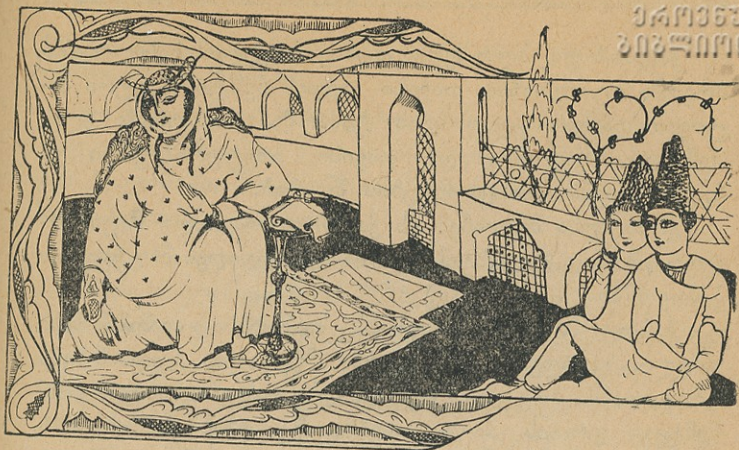

ქართული
ბიბლიოთეკა

ქვევანი

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი

ტალიელმა მოგზაურმა პიეტრო დელლა ვალემ უმეგობრა მას ცხოვრების უკანასკნელ დღეებში. დომინიკიანელმა გრიგოლ ორსინიმ აღწერა მისი აღსასრული და აგრეთვე მოგვითხრო მისი სამშობლოს აოხრების ამბავი.

ირანში მყოფმა სხვა მისიონერებმა მოსძებნეს ჩუმად მისი გული და მარჯვენი, შეგრაგნეს ძვირფას ქსოვილში და სასოებით მოიტანეს საქართველოში.

კახეთის უიღბლო მეფემ და საქართველოს სახელმწიფო პოეტმა თეიმურაზმა თავისი დედის ნეშტი მეფური პატივით დაფლა ალავერდის ტაძარში. რამდენიმე წლის შემდეგ მანვე მოიხადა თავისი პოეტური ვალი და შექმნა პოემა მისი ცხოვრების შესახებ.

ქართულმა მატრიანემ ეს ქალი გამოაცხადა ნაციონალურ გმირად, ეკლესიამ კი ჩარიცხა უდიდეს მარტვილთა პანთეონში.

ქართულმა ლიტერატურამაც საკმარისად აღნიშნა მისი სახელი. უდიდესმა ქართველმა მწერალმა სულხან-საბა ორბელიანმა პოეტური სტრიქონები უძღვნა მის ხსოვნას, შემდეგი დროის პიტიკოსებმა შესთხზეს ჰიმნები მის სადიდებლად, რიტორებმა და სქოლასტებმა დასწერეს წიგნები.

დაბოლოს ქართული პოეზიის ისტორიას შერჩა ერთი ელეგიური ლექსი, ცნობილი ქეთევანის „ფისტიკაურად“.

საქართველოს პოლიტიკური ისტორია მეჩვიდმეტე საუკუნის პირველ მეოთხედში, როდესაც ცხოვრობდა ქეთევანი, აღსავსეა მღელვარე და ტრადიკული ამბებით. ყველაზე მეტად ეს უნდა ითქვას ქართლისა და კახეთის სამეფოების შესახებ.

„ქართლის ცხოვრება“, სიგელ-გუჯრები, მატერიალური კულტურის ძეგლები და ჩვენი ძველი მწერლობა მწუხარედ მოგვითხრობენ ამ დროის საზარელ ეპოპეიას. განსაკუთრებული მხატვრული სიმძაფრით ის მოცემულია არჩილ მეფის პოემა „თეიმურაზიანში“, სადაც მთავარ გმირებათ გვევლინებიან ჩვენს ისტორიაში კარგად ცნობილი პირები: თეიმურაზ პირველი, შაჰ-აბაზი, ლუარსაბ

მეფე, ქეთევან დედოფალი, გიორგი სააკაძე, ნუგზარ ერისთავი და სხვები.

ქეთევან დედოფლის ცხოვრების უკანასკნელი პერიოდი, განსაკუთრებით მისი მოწამებრივი აღსასრული ირანის ტყვეობაში, შეადგენს ამ სისხლიანი ეპოქის მეტად დამახასიათებელ ეპიზოდს.

ქეთევანი იყო ქართლის ფეოდალის, აშოთან მუხრან-ბატონის ასული. დაიბადა 1575 წელს. თოთხმეტი წლისა, 1589 წელს, იგი მიათხოვეს კახეთის მეფის ალექსანდრეს უფროს ვაჟს, დავითს. ეს ის დავითია, რომელმაც 1603 წელს მამა ტახტიდან გადმოაგდო, დაატყვევა და თითონ გამეფდა. მაგრამ მას დიდხანს აღარ უცოცხლია, — ექვსი თვის შემდეგ გარდაიცვალა.

1605 წელს კახეთის სამეფო ტახტზე ადის დავითის უფროსი ვაჟი, თეიმურაზ პირველი. ეს არის პერიოდი ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიური დაქვეითების, ფეოდალების თვითნებობის და ხალხის უსაშინელეს ექსპლოატაციისა; მმართველი წოდების და სახელმწიფოს მესვეურთა პოლიტიკური სიბეცის წყალობით ამ დროს აღმოსავლეთ საქართველოს საგარეო ურთიერთობა უძლიერეს ირანის სახელმწიფოსთან უაღრესად გამწვავებული იყო. ამის შედეგს წარმოადგენდა რამდენიმე შემოსევა ირანის ჯარებისა საქართველოში, ქვეყნის მორბევა და აოხრება.

1614 წელს, შაჰ-აბაზის კახეთში შემოსვლის დროს, ქეთევანი თავისი ორი შვილიშვილით, თეიმურაზის ვაჟებით, ალექსანდრეთი და ლევანით, წაყვანილ იქნა მძევლად ჯერ განჯას, შემდეგ ირანში. ამ ტყვეობიდან იგი აღარ დაბრუნებულა სამშობლოში, სადაც დიდი

უბედურება დატრიალდა ამ დროს: შაჰ-აბაზმა კახეთიდან აპყარა 60.000 ოჯახი და გადაასახლა ირანში.

ქეთევანმა ტყვეობაში დაჰყო 10 წელიწადს. 1624 წ. 14 სექტემბერს შაჰის ბრძანებით იგი წამებით იქნა მოკლული შირაზში, ჰაფიზის სამშობლო ქალაქში.

ქეთევანის ტრაგიული აღსასრული, როგორც აღვნიშნეთ, აწერილი აქვს პირველად ქართულ პოეზიაში თეიმურაზს. ეს პოემა, რომელსაც ეწოდება „წიგნი და წამება ქეთევან დედოფლისა“¹, დაწერილია 1629—1634 წლებს შორის².

თეიმურაზი დაწვრილებით აგვიწერს ქეთევანის თავგადასავალს. „ამან თეიმურაზ მეფემან, ძემან მისმან, წამება და ღვაწლი დედისა თვისისა დაღექსა პირად-პირად ჰამბავთა მისთანი“-ო, —შენიშნავს გადამწერელი³. განსაკუთრებით შემზარავი ნატურალიზმით გადმოგვცემს თეიმურაზი წამების მომენტს, სადაც აღწერილია ჯალათების მიერ წარმოებულნი ყველა მანიპულიაცია:

„მერმე გაუბეს ხელფეხი,
გაძაბეს განამაჯები,
გაზით დაგლიჯეს ძუძუნი,
დასდევს მხურვალე საჯები,
ბარები შუბლსა შემოსდევს,
ყველა ქმნეს მათი აჯები...“

¹ წ. კ. № 1511. გვ. 655—674. „წამება ქეთევან დედოფლისა“ დაიბეჭდა ია ეკალაძის „ანთოლოგიაში“ ტ. 2, გვ. 34 - 41, ტფ. 1928 წ. ამ წიგნის რედაქტორს ალ. ბარამიძეს გამოქვეყნებულ ტექსტისათვის საფუძვლად ჰქონია ხელნაწერები წ. კ. № 342 და სიძველეთა № 1635, ნაწილობრივ წ. კ. № 1511 (იხ. „ანთოლოგია“, გვ. 7).

² კ. კეკელიძე, „ქართ. ლიტ. ისტ.“ ტ. 2, გვ. 332.

³ წ. კ. № 1511. გვ. 655.

ქვეშ დაუფინეს, დახურეს
 ზედან ლურსმნისა რკინანი,
 ქვე ჩაიარეს, გააპეს
 ბროლი, ლალი და მინანი,
 სხვა წამოასხეს, დაჰყარეს
 ხორცთაგან ტყავნი წინანი“...

ძველ ქართულ ლიტერატურაში მეტად მიმზიდველ თემად გამხდარა ქეთევანის ცხოვრება. მისი წამება, როგორც აღვნიშნეთ, აუწერია სულხან-საბა ორბელიანს¹ იგივე თემა გამოუყენებიათ აგრეთვე თეიმურაზის მიმბაძველ მელექსეებს: მღვდელ-მონაზონ კოზმანს, ლეკების მიერ 1715 წ. მოკლულს, და იესე მეფის შვილიშვილს, ემიგრანტ მწერალს დიმიტრი ბაგრატიონს, რომელიც მოსკოვში ცხოვრობდა მე-18 ს. გასულს, და მე-19 ს. დასაწყისში².

¹ სამი ტაეპი ამ ავტორისა გადამწერს ჩაურთავს თეიმურაზის პოემაში (წ. კ. № 1511, გვ. 669, ამის შესახებ: კ. კეკელიძე, ტ. II, გვ. 331). მოგვყავს სულხან ორბელიანის რამდენიმე სტრიქონი:

„მოჰკაზმიდენ შვენიერად,
 შეუქმოდენ ფისსა ზილფად,
 ცხელს შამფურსა ქინძისთავად,
 საოლაჲად, გინდა ჩქიფად...
 ცხელსა ქებასა თავს გვირგვინად,
 საყურებად ნაკვერცხალსა,
 ყამჩად ბარსა, საყბურად
 მხურვალესა ნალს ახალსა...“

² კ. კეკელიძე, ტ. II, გვ. 332; ტ. I, გვ. 434. დიმიტრი ბაგრატიონის მიერ გალექსილი ქეთევანის წამება (ფრაგმენტები შენახულა სიძვ. ხელნაწ. № 704) დაიბეჭდა პეტერბურგში, 1822 წელს, ცალკე წიგნათ. ავტორი წიგნს უძღვნის ქეთევან ერეკლეს ასულს.

სასულიერო მწერლებსა და ჰიმნოგრაფებს შორის, რომლებმაც მიუძღვნეს ქეთევანს თავისი ნაწერები, აღსანიშნავი არიან: ნაკოლოზ ტფილელი¹, ანტონ პირველი კათალიკოზი², მღვდელ-მონაზონი გრიგოლ ვახვახიშვილი დოდორქელი³. ევროპელებიდან: ზემოდხსენებული გრიგოლ ორსინი,—რომიდან მოსული მისიონერი, რომელიც თანამედროვე იყო ქეთევანისა და 1624 წ. ირანში იმყოფებოდა⁴.

ქეთევან დედოფლის ერთად-ერთი ელეგიური ლექსი, რომელიც შირაზს „პერობილებაში მწუხარემან სთქვა ფისტიკაურად“, შეტანილია ხელნაწერ კრებულში, რომელიც 1821—1823 წლებში შეუდგენია და გადაუწერია დავით რექტორს⁵.

არსებულ მასალებიდან არსადა სჩანს, რომ ქეთევანს, მალაღნიჭიერი და სახელგანთქმული პოეტის, თეიმურაზის დედას, სხვა ლექსებიც ეწეროს. ჩვენთვის ცნობილი ლექსის ტრადიციაც მოდის დავით რექტორის ხსენებულ კრებულიდან.

¹ კ. კეკელიძე, ტ. I, გვ. 368.

² საბინინი „საქართველოს სამოთხე“, გვ. 583—597, კ. კეკელიძე, ტ. I, გვ. 407.

³ კ. კეკელიძე, ტ. I, გვ. 648.

⁴ მ. თამარაშვილი, „ისტორ. კათოლიკ. საქართ.“, გვ. 87.

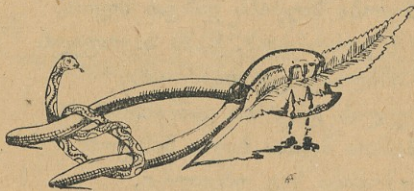
⁵ წ. კ. № 1512. გვ. 25—26. კრებულის პირველი აღწერილობა მოცემული აქვს ე. თაყაიშვილს („Описание, т. II, стр. 200), იქვე მოყვანილია ქეთევანის ლექსიც მთლიანად.

ქეთევანის ფისტიკაური ლექსი დაწერილია „ანბანთ-ქების“ სახით. ის დამახასიათებელია მე-17-18 საუკუნეების ქართული პოეტიკისათვის, როგორც ვერსიფიკატორული ვირტუოზობის ნიმუში¹.

¹ საგულისხმოა პლატონ იოსელიანის განმარტება სიტყვისა „ფისტიკაური“: „Название образовалось от греч. слова физика (природа). Предмет описания—произведение трех царств природы“. პლატონი ამ დარგის ნიმუშად ასახელებს ერთ ლექსს ქილილა-დამანიდან:

ბიბინოვანი, რომელიც ნახე, ერთი ყვავილიც არ დარჩომილა,
შემოდგომის თრთვილს ყველა დაუძრავს, ზაფხულის მწვანე
სულ წარხდომილა“.

(იხ. Пл. Иоселиани—„Путевые записки от Тифлиса до Мцхеты“. ტფილ. 1871 წ. გვ. 70).

ანბანთქება ფისტიკაური

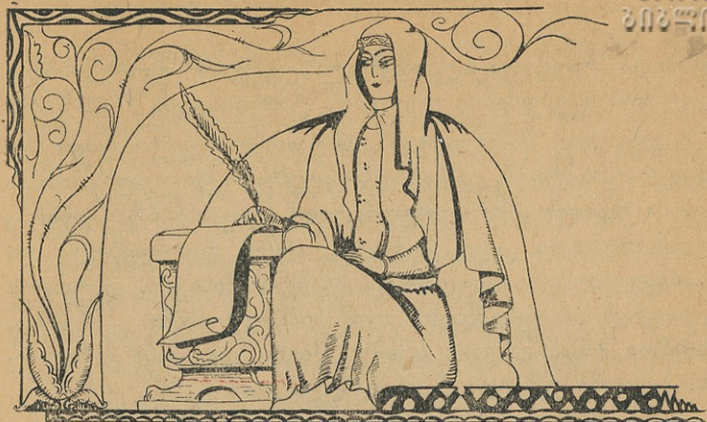
მას ესტირი ბნელსა მჯდომი,
 ბულთა მდულრად ღადაგული.
 მსრეთ ვება მის მოება,

ზედი-ზედა სე დართული!
 თვალნი ჩემნი ისრევ ირწყვის,
 კმარის მისგან ღამებული,
 მილად მოდის, ნაკადულად,
 ოდეს ნახონ ჰკურებული.
 ჟამნი ჩემნი გამოვწვლილე,
 რამ როდესმე სული მეყოს,
 ტყება ვიწყე შთვალაენი,
 ფლობა მიჯობს ესრეთ მეყოს.
 ძცევა სოფელს, წამს საყოფელს
 ღიმილიცა გარდაამეყოს,
 ჟველას ღმერთი განმიმარტებს
 შიშთა მისთა ხელი მიმეყოს.
 ჩამომება სვე უბედური,
 ცრემლის დენა ძნელად შრება.
 წყარო თვალთა, ჰმუნვით მყოფთა,
 ხარბად დენით გარდმოჩქრება.
 ჯორცნი ღაწვთა ჯავრმან დაწვნა,
 წარხდეს ელვათა შვენიერება.
 ჰაი, მომშორდა ღზინი და შვება,
 ჭოი, წამიხდა სახიერება!

ქართული
საქმიანობა

მარიამი — მაკრინე

მარიამი-მაკრინე, ცნობილი პოეტი-ჰიმნოგრაფი, ცხოვრობდა მე-17-18 საუკუნეთა მიჯნაზე. ქართული საეკლესიო პოეზიისა და მწიგნობრობის ისტორიაში მას შესაფერი ადგილი უჭირავს, როგორც სასულიერო საგალობლების მეტად ნიჭიერ მწერალს, მწიგნობარსა და დახელოვნებულ მხატვარ-კალიგრაფს.

მარიამი იყო ასული კახეთის მეფის ერეკლე I-ის, ნაზარალიხანისა, რომლის უფროსი ვაჟი დავით-იმამყული ხანი მეფობდა კახეთის ტახტზე 1703 — 1722 წლებში. ქართულ ისტორიოგრაფიაში ეს დავითი ცნობილია, როგორც ავტორი ფრიად საყურადღებო ძეგლის, „ღვთაების გუჯარი“-სა. ეს „ფილოსოფოსურითა შეწყო-

ბითისა სიტყვითა აღმოთქმული“ გუჯარი გვირგვინოსან ავტორს მიუბოძებია ღვთაების ტაძრისათვის 1722 წელს.

გუჯარი წარმოადგენს საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიურ ტრაქტატს, დაწერილს საუცხოვო ქართული ენით და ღრმა თეოლოგიური ერუდიციით¹. დავითი მრავალმხრივ განათლებული კაცი ყოფილა, ადრე დაავადებულა და გარდაცვლილა ახალგაზრდა, 34 წლის ჰასაკში. „ქართლის ცხოვრება“ აღნიშნავს, რომ იმამყულიხანს „არა-რაჲ სწამდა ქრისტიანეთა, არამედ წიგნი და ენანი ქართულსპარსულნი უწყოდა წარჩინებულად“-ო².

მარიამი უმცროსი და იყო დავით იმამყულიხანისა. როგორც ჩანს, ისიც აღიზარდა უადრესად კულტურულ ატმოსფეროში. ახალგაზრდა ქალი თავის განათლებულ გვირგვინოსან ძმის კარზე ალბად ადრევე გაეცნო საღვთო წერილს და ქართული და ირანული ლიტერატურის საუკეთესო ძეგლებს: ვეფხვის ტყაოსანს, ვისრამიანს, შაჰ-ნამეს; შეუძლებელია, რომ დავითის ოჯახში გამეფებული არ ყოფილიყო კულტი სახელოვანი პაპის-თეიმურაზ პირველისა. მისი პოემები და ლექსები, როგორც საუკეთესო ნიმუშები ქართული პოეტური მეტყველებისა, დიდად ხელს შეუწყობდნენ ოჯახის წევრთა პოეტური გემოვნებისა და მხატვრული კულტურის გამომუშავება - განვითარების საქმეს.

მარიამის შესახებ ძალიან მცირე ბიოგრაფიული ცნობებია შენახული. ვიცით, რომ იგი ცოლად ჰყავდა ერე-

¹ გამოცემულია ს. კაკაბაძის მიერ. იხ. „ისტორიული საბუთები“, წ. I.

² მ. ჯანაშვილი, „მგოსანი მეფე დავითი და მისი დაი მაკრინე“, გაზ. „საქართველო“, 1919 წ. № 94 — 95.

კლე პირველის სახლთუხუცესს ედიშერ ჩოლაყაშვილს, რომელიც დაიღუპა ლეკებთან ბრძოლაში 1714 — 1716 წლებს შორის¹. ქმრის სიკვდილის შემდეგ მარიამი, თავისი ძმის დავითის ნებართვით, მონაზვნათ აღკვეცილა ალავერდის მონასტერში. 1716 წელს იგი უკვე იხსენიება „ბატონიშვილ მარიამ ყოფილის მაკრინეს“ სახელით².

მაკრინეს უმთავრეს ლიტერატურულ ნაშრომს წარმოადგენს იოსებ ალავერდელის სადიდებლად შედგენილი საგალობლები, რომლის ტექსტიც ქვემოთ ქვეყნდება პირველად. ამ ჰიმნებს ქართულ ეკლესიაში გალობდნენ და წარმოსთქვამდნენ ჩვენს დრომდე³. მხატვრული ენა, სახეები და შედარებები ამ საგალობლებისა მოწმობენ ავტორის საკმაოდ ძლიერ პოეტურ ნიჭს. სარწმუნოებრივი აღმაფრენით გატაცებული ენკრატისი პოეტი ერთ-ერთ საგალობელში ასეთი სიტყვებით მიმართავს ცამეტ სირიელ მამათაგანს, ალავერდის ტაძრის ფუძემდებელს აბბა-იოსებს:

„ქვეყანასა ამას მოიწიენით რა,
მოჰხნენით გულნი დაკორდებულნი
და დასთესეთ თესლი
ღმრთის მსახურებისა“...

¹ Д. П. Пурцеладзе, „Груз. церков. гуджары“, Тиф. 1881 г. стр. 15 — 16.

² სიძვ. ხელნაწ. № 379. იხ. აგრეთვე მ. ჯანაშვილი — „მაკრინე ბატონიშვილი“, გაზ. „სახალხო გაზეთი“, 1913 წლ. № 868.

საყურადღებოა პლატონ იოსელიანის ცნობა. მისი სიტყვით „პართენი, პამფილიისა მიტროპოლიტი, ასწავებდა ბერძულსა ენასა მონაზონასა მაკრინას, ირაკლი პირველის ასულსა“. იგივე პართენი, სხვათა შორის, ბერძულ ენას ასწავლიდა აგრეთვე ანტონ პირველს, კათალიკოზს (1714 — 1788). იხ. ანტონ პირველის „წყობილ სიტყვაობა“, ტფ. 1853 წ. გვ. VI, შენიშვ. 2.

³ მ. ჯანაშვილი, „Алавердский собор“, „Вестник Груз. Экзархата“, 1914 г. № 23, стр. 695.

ეს საგალობლები თავისი პოეტური ღირსებით, სარწმუნოებრივი გრძნობის გამოხატვის სიძლიერით, იმდენად მოწონებული ყოფილა თავის დროზე, რომ ქართულ ეკლესიას იგი შეუტანია დიდს საწელიწადო კრებულში¹.

ორიოდე სიტყვით შევეხებით ქართული სასულიერო პოეზიის, კერძოდ ჰიმნოგრაფიის ისტორიას. ჰიმნოგრაფია სასულიერო პოეზიის ერთ უმთავრეს დარგთაგანს წარმოადგენს. კლერიკალური პოეტები და სასულიერო მწერლები სთხზავდნენ სპეციალურ ჰიმნებს საეკლესიო წმინდანების და დღესასწაულების სადიდებლად. ამ ჰიმნებს ეკლესიაში გალობდნენ, ამიტომაც ეწოდათ მათ საგალობლები.

ქართული ჰიმნოგრაფია მე-7 საუკუნიდან იწყება. თავდაპირველად იგი თარგმნილი იყო ბერძნულიდან. ქართულ ორიგინალურ ჰიმნოგრაფიას კი საფუძველი ეყრება უკვე მე-8 საუკუნ. გასულს. პირველი ავტორია იოვანე საბანისძე („ქებაჲ წმინდისა მოწამისა ჰაბოხსი“). თავის განვითარების უმაღლეს სტადიას ქართული ჰიმნოგრაფია აღწევს მე-10 საუკ. მეორე ნახევარში. ძველი ქართული ჰიმნოგრაფიული პოეზიის გამოჩენილი ოსტატები არიან: ივანე მინჩხი, იოანე მტბევეარი, მიქელ მოდრეკილი, ეზრა, იოვანე ქონქოზისძე, კურდანაჲ, სტეფანე ჭყონდიდელი სანანოსძე და სხვ.

მე-8 - 10 საუკუნოების ქართველ ჰიმნოგრაფთა ნაწარმოებნი უკვე შეკრებილია და გამოცემული².

¹ სიძვ. ხელნაწ. № 386, ფ. 78. იხ. А. Хаханов-Очерки, вып. 3, стр. 84 მაკრინეს ავრეთვე შეუდგენია საგალობლები იოანე ზედახელისა და „დაუჯდომელი“ წმ. ჰაბოხსა.

² პ. ინგვროყვა, „ძველი ქართ. სასულიერო პოეზია“, წ. I, ტექსტები 8-10 ს. ს. ტფ. 1913 წ.

ქართული ორიგინალური ჰიმნოგრაფია განსაკუთრებულად აყვავებულა 17-18 საუკუნეებში. ამპერიოდის სასულიერო პოეტების რიცხვს ეკუთვნიან: გრიგოლ ვახვახისძე დოდორქელი, — გარეჯელი მღვდელ-მონაზონი; მეფე ლევანი, ვახტანგ მე-6-ის მამა; ჩვენი პოეტი ქალი მაკრინე; იესე, ქსნის ერისთავი; ნიკოლოზ ტფილელი; ბესარიონ და ანტონ კათალიკოზები და სხვ.¹

მაკრინეს, როგორც ზემოდაც იყო აღნიშნული, ჩამოთვლილ სასულიერო მწერლებს შორის უკანასკნელი ადგილი არ სჭერია. მისი ჰიმნები თავის დროზე შემჩნეული და სათანადოთ დაფასებული ყოფილა.

გარდა საჰიმნოგრაფიო მუშაობისა, მაკრინეს დიდი სარედაქტორო შრომაც შეუსრულებია. 1714 - 1716 წლებში მისი რედაქციით გადაუწერიათ „თთუენი“², რომელიც შესდგება სამი დიდი ფოლიანტისაგან და შეიცავს 636 დიდ თაბახიან ფურცელს. გადამწერლები ყოფილან დიმიტრი მგალობლიშვილი და ზაქარია ქილაიშვილი.

სამივე წიგნში თვეთა დასაწყისი სიტყვები ქარაგმიან ასომთავრულებით დაუწერია, მრავალ ადგილას კი თაღები და ფურცლის სამკაული ფერადი საღებავებით მოუხატავს და შეუმკია თვით მარიამს, — იგი ამ დროს ჯერ კიდევ არ ყოფილა მონაზვნად შემდგარი („მწერელი ასომთავრულისა ამის, ბატონიშვილი მარიამ, მოიხსენე წინაშე ღვთისა, რომელი დავშუერ თვით ხელითა ჩემითა“³).

მარიამ-მაკრინეს კალამს ეკუთვნის აგრეთვე მისი ძმის, დავით იმამყულიხანის ზემოხსენებული საღვთისმეტყველო-

¹ კ. კეკელიძე, ტ. I, გვ. 636, 648.

² სიძვ. ხელნ. № 366, 379, 380.

³ სიძვ. ხელნ. № 366, 379.

ფილოსოფიური ტრაქტატის — „ღვთაების გუჯრის“ უკანასკნელი რედაქცია¹. ამ ტრაქტატის მეორე ნახევარი თვით მარიამის ხელით არის გადაწერილი. ამას ამოწმებს თითონ დავითი შემდეგი სიტყვებით: „ვინაიდგან ბუნებისა წესისამებრ გვამი ჩვენი სენმა შეიპყრა, ძნელმან და გრძელმან, ვიდრე ორ წლამდე სარეცელად მივრდომილმან დასა ჩვენსა საყვარელსა მარიამს, ნაწოდს მაკრინას, შემოუწოდე და ჩვენთან მახლობლად დავიახლე და ვარქვი“, — დავავალე ძეგლის მეორე ნახევარის გადაწერაო. მარიამი გარდაცვლილა 1732 წელს².

მკვლევარებმა უკვე გასული საუკუნიდან მიაქციეს ყურადღება ჩვენს ძეგალ ქალს. პლატონ იოსელიანი ერთ ადგილას წერდა: „ხელთა მაქვს მაკრინეს მიერ დაწერილი ა) მოწოდება კახელებისადმი სარწმუნოების მტკიცედ დაცვის შესახებ და ბ) მისი ღროის ისტორიული ნაწყვეტებიო“.

ეს თხზულებები შემდეგ ბევრი უძებნიათ, მაგრამ ვეღარ უპოვნიათ³.

მაკრინეს შესახებ ცნობები შენახულა ძველ საეკლესიო წიგნებში, მინაწერების სახით. ეს წიგნები მაკრინეს შეუწირავს სხვადასხვა მონასტრისათვის. ასეთია მის მიერ ნინოწმინდის ეკლესიისათვის მიძღვნილი სახარება (დავით იმამყულიხანის მეფობის დროს) და მეორე — ნათლისმცემლის მონასტრისათვის შეწირული მაქსიმე აღმსარებლის წიგნი⁴.

1 მ. ჯანაშვილი, „Алавердский собор“.

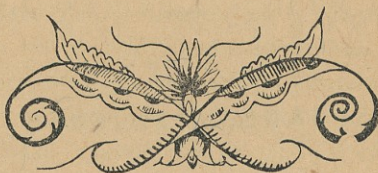
2 მ. ჯანაშვილი, გაზ. „საქართველო“, 1919 წ. №№ 94 - 95.

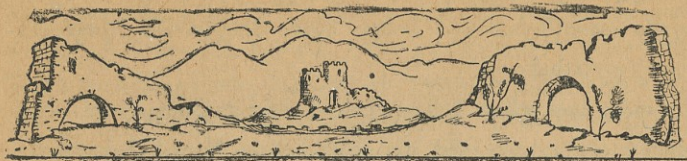
3 „სახალხო გაზეთი“, 1913 წ. № 868.

4 სიძვ. ხელნ. № 636, გვ. 4 - 5. წიგნი გადაწერილია 1728 წელს.

ერთი ამ მინაწერთაგანის სიტყვებით რომ ვთქვათ „სოფლის განსაცდელმა და მიმოკვეთებამან“ ჟამთაგანს ალში დავიწყებას ვერ მისცა ჩვენი პოეტი და მწიგნობარი ქალის სახელი.

ორი საუკუნის შემდეგ მისი ნაშრომი პირველად იბეჭდება ახალი იდეური და მხატვრული შეფასებისათვის.

მ ა კ რ ი ნ ე ს ჰ ი მ ე მ ბ ი

1

შპა, სულისა ებანო და ქნარო სიტყვისა დაუსა-
ბამოსაო და ღვთისა მამისა საყვირო, ხმა მალლად
მხმობარეო, რომელმან ზღვა წიაღვლე ფერხითა
შვენიერთა და მოიწიე ქვეყანასა ამას საქართველოსა, და
იქუხენ ხმაშვენიერად სახარებისა სიტყვანი და მოაქციენ
წარმართთა ერნი და მოინადირენ მოძღვრებათა ბადითა,
ვითარცა წმიდათა მოციქულთა, სანახები ესე ჩერდილოდსა,
და განაახლე და განამტკიცე ნინოს მიერ ქადაგებული.
ჰოი, მამაო სანატრელო იოსებ, ამისთვის ღირსად და
ქეზმარტად ქრისტე ღმერთი ჩვენი გვირგვინოსანგყოფს
დიდებისა გვირგვინითა, რომელსა აქვს დიდი წყალობაჲ!

2

ეჭა, ათორმეტნო მამანო, გონებითა და განზრახვითა შეერთებულნო, რომელნი აღგრძნა სულმან წმიდამან და მოგიძღვა ქვეყანასა ამას და მოიწიენით რა, მოჰხნენით გულნი დაკორდებულნი და დაჰსთესეთ თესლი ღვთის მსახურებისა, ჰოი, სავსენო მდიდრად სახარებისა მადლითა, კაცნო, ჭეშმარიტებისა მქადაგებელნო, მდინარენო სიბრძნისანო, ფრთენო ჯვარისანო, რომელთა მიერ ქრისტემან გამოგვიხსნა საცთურისაგან, რომელსა აქვს დიდი წყალობაჲ!

3

ეჭა, დიდებით დიდებულო და მამათა შორის წარჩინებულო, სამებისა წინამბრძოლო და ურწმუნოებისა დამამხობელო, სვეტო და სიმტკიცეო მართლისა სარწმუნოებისაო, ყოვლად სანატრელო მამაო, წმიდაო აბბა, რომელმან მოჰკალ განდგომილება სულისა მახვილითა, რომელ არს ენა შენი, ღვთივდაწერილო ფიცარო, ახლისა აღთქმისა ქრისტეს ღმერთისაგან გამოსახულო, სამკაულო ქვეყანისა კახეთისაო და განმანათლებელო დაბისა ალავერდისაო; სამწყსოისა შენისათვის ევედრე ღმერთსა, რომელსა აქუს დიდი წყალობაჲ!

4

ყოველი სასოება შენი დასდევ ცათა შინა და დაუტევე სოფელი და აღილე ჯვარი, რომლისა მიერ მოქაღულ იყავ შენ და მხართა ტვირთვითა წარმოიძღუანე, ჯა მოიწიე სანახებსა ამას კახეთისასა და დაემკვიდრე ადგილსა ბნელსა და ფიცხელსა და იღვაწე სასოებითა მისითა და დაითმინენ მრავალნი განსაცდელნი, მამაო იოსებ, და მოგვანიჭებ კურნებასა და მეოხ ხარ სულთა ჩვენთათვის.

5

სორო ნაწილთა შენთა მდიდრად გვიწყაროებს ჩვენ კურნებასა სულთა და ხორცთა ჩვენთასა და რომელნიცა მას მოწლედ და სურვილით ამბორს უყოფენ, განიკურნებიან სნეულებათაგან; და მაღლი დლითილდე მოენიჭების მოსაეთა შენთა და აწ შვილნი შენნი გამოზრდილნი, და გვიფარენ ჩვენ ყოველთა განსაცდელთაგან და მეფესა ჩვენსა ძლევა მოჰმადლე მტერთა ზედა, რათა შენ მიერ განვთავისუფლდეთ ბრალთა ჩვენთაგან!

6

მოხედენ შენ, ღირსო მამაო, ყოვლად სანატრელო აბბა იოსებ, რომელი დაშვერ შრომითა კეთილითა და დაუმორჩილენ ხორცინი მოკვდავნი სულსა უკვდავსა და განსცვალენ ქვეყანისა ზეცისათა მათთვის კეთილთა და თანამკვიდრ ხარ ნეტარსა მას ცხოვრებასა, აწ მოვედინ დღეს მაღლი შენი მედღესასწაულეთა შენთა ზედა, რათა ღირსად ვაქებდეთ დღესასწაულსა შენსა და ქებით აღვამაღლებდეთ სახსენებელსა შენსა, რათა ვჰპოვოთ შენ მიერ დიდი წყალობაჲ!

7

იხარებს დღეს დღესასწაულსა შენსა ერი ქართველთა და თაყვანისცემასა შეჰსწირვენ ღვთისა, რომელმან მოსცა ესევეთარი მამაჲ მზრუნველი და მეოხნი, და შეიცვენ ლარნაკთა შენთა და შენ მიერ მოიღებენ ღვთისაგან მდიდრად წყალობასა, ღირსო იოსებ!

8

სამებისა ქადაგო და საკუთარო მონაო, რომელმან მისთვის ჭირნი და ღვაწლნი ფიცხელნი თავს ისხენ და განსცვალე სოფლისა ცუდი და ამაო დიდებაჲ წარუალისა მისთვის და წარმავალი ესე არა რად შეჰრაცხენ და იხარებ მარადის სიხარულითა უოხჰნოჲთა და იშვებ შევებითა გამოუთქმელითა და მეოხ ხარ სულთა ჩვენთათვის!

9

მამაო, წმიდაო იოსებ, იხარებს დღეს მონაზონთა გუნდი და განსცხრებიან მამათა დასნი დღესასწაულსა შენსა და შეგამკობენ ღირსებით და შესწირვენ უფლისა ქებასა, რომელი შეგეწია შენ ღვაწლსა მას შინა და მოდასე გქმნა და თანამოკარვე მათთანა და განსცხრებით ერთბამად. ამისათვის სახსენებელსა თქვენსა ვადიდებთ, რათა მოგვცეთ დიდი წყალობაჲ.

10

და უკვირდა იოსებს, ხედვიდა რა სასწაულთა ბუნებათა უაღრესთა და მიიღებდა გონებად ცვარსა მას საწმიხისასა, სახედ უთესლოდ მუცლადღებისა შენისა ღვთის მშობელო და მაყვალსა ცეცხლითა შეუწველსა და კვერთხსა არონისასა განედღებულსა. და ჰსწამებდა მართალი იგი მეცველი შენი და მღვდელთა ესრეთ უღაღადებდა, ქალწული ჰზობს და შემდეგად შობისა კვლავად ჰკიეს ქალწულად!

სიმხნით იღვაწე ღირსო ნეტარებისაო, აბბა იოსებ, რომელმანცა შრომანი და ჭირნი თვითო სახენი თავს იხენ და შებმა უყავ ღვაწლსა ძნელსა და ფიცხელსა და იღვაწე ვიდრე სიკვდილამდე და განხვედ სოფლით ტვირთითა კეთილთა და იხარებ ცათა შინა, რომელი განგიმზადა ღმერთმან მოსაგებელად შრომათა შენთა და მარადის იღვწი ჩვენთვის, რომელნი შევამკობთ სახსენებელსა შენსა და თაყვანისცემთ ნაწილთა შენთა!

ეტლთა მფლობელი ფარაო დანთქა საკვირველთ-მომქმედმან კვერთხმან მოსესმან, რომელმან გამოსახა სახე ჯვარისა და განუბო ზღვა მეწამული და ისრაილნი იხსნა განმავალად მეტყველნი გალობასა უფლისასა, რომელი დიდებით დიდებულ არს.!

შენ, ყოვლად ძლიერო ღმერთო და სიტყვაო, თანასწორო მამისაო, და სულო თანაარსო, სწორო ხელმწიფებითა და ძლიერებითა, შენ გვედრები, რათა მომცე სიტყვა ღირსი ქებისა, და შევამკო დღესასწაული მამისა ჩვენისა იოსებ აბბა ალავერდელისა!

მოვედინ აწ მადლი, ჰოი, მამაო წმიდაო იოსებ, და შემწე მექმენ მე, მადლი შენ, რათა მომცე მე სიტყვაჲ, ღირსი შესხმად და ქებად დღესასწაულსა შენსა, რათა შევამკო სახსენებელი შენი და ღირსებით ვადიდო გარდაცვალებაჲ შენი!

13

მოისწრაფე აწ მამაო, და დადევინ განწყობილთა ამათ კრებულთა და შვილთა, მედღესასწაულეთა შენთა და ისმინე ვედრებაჲ ჩვენი, გვიხსნენ საბრახეთაგან ეშმაკისათა, რომელნი გვბრძვანან ჩვენ და ხელი შეწევნისა აღგვიპყარ სანატრელო!

14

საქმეთა და გულისთქმათა ბოროტთაგან უჯეროდ შევიგინე და სულით და ხორცით შთავეარდი სიღრმედ წარწყმედისად, და ჭირთა და განსაცდელთაგან განილია ცხოვრება ჩემი. ამისათვის გვედრები ქალწულო შემიწყალე და მიხსენ, რათა გიგალობდე შენ!

15

მოკვეთილი ჰკვეთს მეწამულსა და ლელვათა მზრდელი ზღვისა განხმების სიღრმე იგი უჭურველისათვის სავალ, და ჭურვილსა საფლავქმნილი. ხოლო გალობა საღმრთო ილაღადებოდენ დღეს, დიდებულ არს დიდებით, ქრისტე ღმერთი ჩვენი ცხოველი!

16

მორჩილ იქმენ უფლისა ღვთისა სამღთოთა ცხოვრებითა, მამაო იოსებ, და მარადის შეაყავ თავი შენი უღელსა ტკბილსა და მას მხოლოსა გალობით უგალობედ, რომელი დიდებულ არს დიდებით, ქრისტე ღმერთი ჩვენი ცხოველი!

17

ალილე ჯვარი, ტვირთვად მამაო და მას ზედა ჯვარ-
ცმულსა ქრისტესა ღმერთსა შეუდეგ და მისდევდი მას და
მარადის მისსა ზრახევდი და ესრეთ უღალადებდ, რომელ
დიდებულ არს დიდებით, ქრისტე ღმერთი ჩვენი ცხო-
ველი!

18

კვართი მადლისა ზეცით შეგმოსა მეუფემან და შე-
მოქმედმან შენმან და მნათობად დიდად გაჩინა შენ, შო-
რის მამათა და მონაზონთა და მათ თანა მოხარული
განჰსცხრები და ესრეთ უღალადებ ძლევისა გალობითა
ქრისტესა ღმერთსა!

19

რაჟამს ღმერთი გამოჩნდეს ზეცით დიდებით და ყო-
ველი დაბადებული წარდგეს წინაშე მისსა,—მაშინ შემიწ-
ყალე, დედაო ღვთისაო, და მომეც მოტევება ბრალთა
ჩემთა და მიხსენ ცეცხლისა მის, საუკუნოდ მტანჯველი-
საგან!

20

შენ, დამამყარებლო კამარათა ცისათაო, უფალო და
აღმაშენებლო ეკლესიათაო, დაძამტკიცენ ჩვენ, სიყვარულ-
სა შენსა, თავო ყოვლისა სიხარულისაო და განმაძ-
ლიერებლო მორწმუნეთაო, მხოლოდ კაცთმოყვარე!

21

ათორმეტ ძალნო ებანნო, ათორმეტნო მამანო, ათორმეტთა მათ მოციქულთა მიმსგავსებულნო, რომელთა, მსგავსად მათსა, განჰფინენით ბადენი მოძღვრებისანი და მოინადირეთ პირმეტყველნი თევზნი, სამჭედურითა სიბრძნისა თქვენისა და მიუძღვანენით ქრისტესა!

22

შენ გიძნობენ მეფენი და გადიდებენ მთავარნი და ყოველი ერი, ღირსად პატივს გცემენ და შეამკობენ გარდაცვალებასა მას შენსა, რომელი აღიწიე კამარათა ზეცისათა და მუნით მფარველ ხარ ყოველთა შენდა შევედრებულთა, ყოვლად ქებულო!

23

მსოფლიოთა შფოთთაგან და ცუდთა დიდებათა თავი შენი განაშორე და აღიღე შური დიდისა ანტონისა და მისდევდი კვალსა წმიდათა მამათასა და მარტოებით დაეყუდე ადგილსა ძნელსა და ფიცხელსა და ღმერთი მხოლოდ გაქვნდა თანამზრახველად!

24

ზესთა კაცობრივთა მათ ჰსჯულთა მუცლადიღე ქალწულო, წინა საუკუნეთა სრული ღვთაებითა, ახლად ყრმად გვიშევ ჩვენ ჰსჯულისმდებელი მხოლო სახიერი და დაცემულთა ყოველთა აღდგომა, ღვთისა დედაო, კურთხეულო!

25

არსთა მფლობელმან და შემომქმედმან ღმერთმან შექმნულთა, უვნებლად დაგლახაკენ რა შეაყავ თავი, და პასექსა რომელი გეგულვა სიკვდიდ, თვით თავი თვისი იმღვდელმოქმედე, ჰსჯამეთ მხმობელმან ხორცი ჩემი და სარწმუნოებით განმტკიცდიო!

26

იქმენ მამაო, სანთელ ყოვლად ბრწყინვალე ბნელისა მყოფთა შორის და განანათლე ქვეყანაჲ კახეთისა და განამრავლენ შვილნი ემბაზისანი, მადიდებლად მეუფისა ღვთისა და სასოდ ყოველთა მორწმუნეთა, ამისთვის განტრით ყოვლად ქებულო!

27

ნაკადულითა ცრემლთა შენთათა მარადის ილტობოდი, მამაო იოსებ, და მიიწიე სიხარულსა საუკუნესა და წარუალსა, და მეოხ ხარ შენ ჩვენ ყოველთათვის, რომელნი ვადიდებთ სახსენებელსა შენსა, მდიდრად განათლებულსა!

28

არა ეც ძილი თვალთა შენთა, მამაო და არცა განსვენება წამთა შენთა, ამისთვისცა იქმენ შენ სავანე სულისა ყოვლად წმინდისა და განისვენა შენზედა მარადის მადლმან ღვთისამან მოფენილმან და იხარებ წინაშე ღვთისა!

29

შენ გიგალობენ ხერუვიმ-სერაფიმი, რომელმან და-
იტიე სიტყვა ღვთისა უხილავისა მუცელსა შენსა, ღვთი-
სა დედაო, მადიდებელნი შენნი გვაცხოვნენ და გვიხსნენ
მტერთა უხილავთაგან ძრწოლით მადიდებელნი შენნი!

30

იხარებდ, შუამდინარეო, აღმოცენებისა მისისათვის,
და განცხრებოდე ქვეყანაო კახეთისაო, შენ შორის დამ-
კვიდრებისათვის და უფროსად იშვებდინ დაბაო ალავერ-
დო, შენთანა მკვიდრობითა, რომელი მარადის ირწყვებო-
დი ცრემლთა მიერ მისთა. და აწ გვამი მისი მდებარე არს
შენს შორის და მდიდრად აღმოაცენებს კურნებასა სულ-
თა და ხორცთასა და იქმს სასწაულთა მრავალთა, რომ-
ელნი სარწმუნოებით შეეხებიან სამარხოთა მისთა.

31

შენ ხარ ქრისტე ღმერთი ჩემი, შენ ხარ ძალი ჩემი,
შენ ხარ უფალი ჩემი და სიქადული ცხოვრებისა ჩემისა,
რომელმან არა დაუტევინ წიაღნი მამისანი და გამოუჩნდი
სიმდაბლესა ჩემსა. ამისთვისცა წინასწარმეტყველისა ამბა-
კომისთანა ვიტყოდეთ: ძალსა შენსა დიდება, კაცთმო-
ყვარე!

32

ღმერთი, რომელი არა დაუტევებს მეძიებელთა მისთა,
არა დაგიტევა შენ და არცა დაივიწყნა შრომანი შენნი და
განადიდა სამკვიდრებელი შენი, აღავსო კრებულთა სუ-
ლიერითა პატივად შენდა და განამრავლნა შვილნი შენნი,
შენ მიერ ღვწილნი შემწედ, ყოვლისა სოფლისა დიდებულო!

დიდებულ არს დაბაჲ მცირე ალავერდი და შეფენი სასოებითა შენითა სამარხოდ თვისად შემზადებენ, რათა შენთანა გვამთა მათთა დიდებითა ჰპოვონ ბრალთა შენდობაჲ და შენითა შეწყენითა ღირს იქმნენ ცხოვრებასა საუკუნესა და ესრეთ იტყოდენ: ძალსა შენსა დიდება კაცთმოყვარე!

ვითა იგი ოდესმე ელისე მკვდარი აღადგინა, აგრეთვე მომკვდარმან აწ მეფეთა მოუგე შენ აღმადგინებულად სულთა, მომკვდართა ცოდვისა მიერ და განმაცხოველებლად ესვენ ნაწილთა შენთა და მოისთვლებენ მადლსა კურნებუთასა შენ მიერ, მამაო ღვაწლით შემოსილო, სადიდებელად ქრისტეს ღმერთისა ჩვენისა!

შენ გიხილა ამბაკომ, წინათვე მთად ზრდილოდ, ღვთისმშობელო ქალწულო, რომლისაგან გამოვიდა ღმერთი მხოლო და ტანი შევნიერებითა თვისითა დაჰფარნა, ხოლო ქვეყანა ქებითა მისითა აღივსო, და სილაღეჲ ეშმაკთა დაამდაბლა და კაცთა ნათესავი აცხოვნა, ამისათვისცა გიგალობთ კურთხეულო!

წინასწარმეტყველმან, პირველ მხილველმან საიდუმლოსა შენისა, სიმალღესა ქრისტემ ხმაჰყო. წინასწარ დაჰსდევ წყალობით შეყვარება მტკიცე მამაო და ძე შენი მხოლოდშობილი, მოეც ძეთა კაცთა, მომტევებელად ცოდვათა!

37

ეკლესიისა სამყაროისა შინა ჰბრწყინავ ნეტარ, ვითარცა ნათელი და მზის თვალი ნათლისა, მაქებელთა შენთა სულთა განანათლებ, ნეტარო მამაო ღირსო აბბა იოსებ, გვიოხენ წინაშე სამებისა!

38

მარხვითა ფრიადითა და ღამისთევითა მოუკლებელითა და ლოცვითა მხურვალითა, ღირსო მამაო იოსებ, და ცრემლითა დაუცალებელითა, დაიმკვიდრე სასუფეველი და იხარებ მას შინა გამოუთქმელად!

39

საღმრთო ნათელი სამებისა შეიწყნარე, ნეტარო მამაო იოსებ, შინაგან გულისა, და არა სადა მიხედენ სოფლისა ამის შევებასა, ამისთვისცა ანგელოზთა თანა იხარებ, მეოხ ხარ ყოვლისა სოფლისათვის!

40

ხრწნილებასა ზესთა ექმენ, ჰოი, დედოფალო ყოვლად წმინდაო, განხრწნილი ესე ცოდვათა სიმრავლითა და ბრალთა ტვირთთაგან თავისუფალმყავ და ღირსმყავ ხილვად დიდებისა შენისა, რათა გაქებდე საგალობელო!

41

ნუ სადა განმიშორებ პირისაგან შენისა, ნათელო წარუალო, და დამფარა მე ბნელმან წყვდიადისამან განუნათლებელმან, არამედ მომხედენ და ნათელსა მცნებათა შენთასა წარმართე სლვაჲ ჩემი, გვევდრები!

42

ბრწყინავს სახსენებელი შენი, მამაო და შეიმკვების დღესასწაული შენი შრომათა შენთა მიერ, რომელი მარადის შვრებოდი ჟამითი ჟამად და აღასრულენ ფიცხელნი ღვაწლნი, სასოებითა მერმეთა კეთილთათა!

43

ვითა ანგელოსი სცხოვნდებოდა ქვეყანასა ზედა და მოკვდავთა ხორცთა შინა უხორცოთა ცხოვრება აღასრულე და აღიწიე თავსა მას სრულებათსა, ჰოი, ნეტარო მამაო იოსებ, ღირსო მამაო ჩვენო!

44

დაამორჩილენ ნივთნი ესე უნივთოსა მას და განშიშვლებულმან სოფლით, აღასრულენ შენ დღენნი შენნი ყინელთა ფიცხელთა მიერ თავსდებმან და სიცხეთა მძაფრთა მოთმინებითა, ამისთვისცა სამართლად მოიგე უკვდავი ცხოვრება!

45

სული ჩემი სნეული მოხილვითა შენითა განკურნე, დედოფალო, და აწ სინანულისა ნათლითა წყვდიადი ვნებათა ჩემთა განსდევნე უძლურისა გულისა ჩემისაგან, წმიდაო ქალწულო, კურთხეულო, საგალობელო!

46

შენდა აღვიმსთობ, რომელმან წყალობით მიეც სული შენი დაცემულთათვის ცოდვილთა და ნებსით ვნებად გარდმოჰხედ სიტყვა ღვთისა, მშვიდობა შენი მომეც ჩვენ, ვითა კაცთმოყვარე ხარ!

47

მრავალ სახედ რა იღვაწე მამაო და განაბნიენ შენ მთავრობანი ყოვლად ბოროტნი და საძაგელნი, ბილწნი და სახელხენეშნი და იხარებ ცათა შინა, ნეტარო ღირსო იოსებ!

48

ექმენ შემწე და მეოხ ჭირვეულთა და მფარველ ყოველთა მორწმუნეთა, და რომელნი ღირსად გხადიან შენ, გარე წარხადენ ღელვანი და საცთურნი სოფლისანი და იხსნენ განსაცდელთაგან!

49

ლამპრად ეღვარედ სულისა შენისა მოიგე სიწმიდეჲ, და წყაროითა მით ცრემლთა შენთათა შეაცვრფვიდ სულთა მათ უნაყოფოთა, ცოდვისა ბრალთა გვალვითა მორწყევიდი განხმელთა გულთა.

50

იხარებდი, ღირსო მშობელო ღვთისაო, ქალწულო, რამეთუ შენგან უთესლოდ განხორციელდა სიტყვა ღვთისა და გვიშევ გამოუთქმელად, ამისთვის ჩვენ, მორწმუნენი, დაუცხრომელად გადიდებთ!

51

ვედრებასა ჩემსა განვფენ უფლისა მიმართ და მას აღუარებ ბრალთა ჩემთა, რამეთუ ბოროტითა აღივსო სული ჩემი და სიმტკიცე ჩემი ჯოჯოხეთად მიიწია და იონასებრ ვლალადებ, — აღმომიყვანე მე, ღმერთო ჩემო!

52

არა მოიგე მამაო, ოქრო, გინა ვეცხლი, არცა გსუ-
 როდა სიმდიდრისათვის, არამედ ნაგევად შეპრაცხე წუთი
 ესე დიდებაჲ, ამისთვისცა გადიდა მეუფემან უცვალებელ-
 სა მას დიდებასა და მარადის-ჰხედავ ბრწყინვალებასა
 მას უცვალებელსა!

53

ცრემლით ჰსთესე შენ მოღვაწება და მჭეღეული ასე-
 ულად შეუკრიბე თავსა შენსა, ღამე და დღე, მღვიძარე-
 ბით განჰკაფენ ხორცი და ნაცვლად მისა იხარებ ცათა
 შინა მამაო, ღირსო იოსებ, და კანდიერება გაქვს წინაშე
 ღვთისა!

54

ორნატი სულისა წარმართებულად გაქენდა, მამაო,
 და ერქვანთა პყრობითა არა უკუნ ჰხედევდ, აბბა იოსებ,
 არამედ წინასა განიცდიდ სასოებითა კეთილითა, ამის-
 თვისცა განამრავლე ნაყოფი იგი კეთილი და შეჰკრიბე
 ცათა შინა წარუპარველად!

55

ვითარცა რა ვარდი და შროშანი სუნნელი და მირო-
 ნი მრავალსასყიდლისა მთათა შინა და ღელეთა მსოფ-
 ლიოთა, გამოგიჩინა შენ მხსნელმან და დაემკვიდრა შენ
 შორის და იშვა რა, სუნნელებითა აღავსო ყოველი სო-
 ფელი, დედოფალი!

56

მუცლად ილო იონა ვეშაპმან და არა განხრწნა მან იგი, რამეთუ მით მოასწავა სახე სამ დღე დაფლვისა შენისა, რომელმანცა დაფლვა თავსიდევე ჩვენთვის სახიერ; და ეტყოდა იგი მცველთა მათ: ჰოი, ცრუნო, წყალო თქვენი დაუტევენით დღეს!

57

შრომანი და ღვაწლნი მრავალნი თავს ისხენ მეუფისა შენისა სიყვარულითა და აღარა ჰრიდე ღვაწლსა ძლიერსა, ნეტარო მამაო იოსებ, ამისთვის თავსა სრულებათასა მიიწიე, ღირსო, და დაემკვიდრე შენ ზეცისა საღრმთოსა ნეტარებასა!

58

ერთგულ მონა იქმენ ღმრთისა და ერთგუნდ ანგელოსთა ბანაკთა და მათ თანავე უგალობ განმზიარულებული მეუფესა: წმიდა არს, მამა ძისა თანა სულით წმიდითურთ, რომელსა უგალობ და აღვმალლებ მას დაუცხრომელად უკუნისამდე!

59

ნათლად ბრწყინვალედ და განმანათლებლად დაბნელებულთა და მარილად, წარმდევენლად სიმპალესა ცოდვისასა, გაჩინა მეუფემან. ამისთვის გნატრით შენ, მამაო იოსებ, იღვაწე დღეს ჩვენთვის და წარსდევნე ჩვენგან ცოდვისა მწარე ბნელი წყვდიადი.

60

იესეს ძირით აღმოცენებულო, სანატრელო ქალწულო მარიამ, მშობელო მეუფისაო, ჩემი ესე ვედრება შეიწირე და მომეც წყალობა, რათა მარადის გადიდებდე, ჰოი, კურთხეულო, და თაყვანის ვსცემდე შენგან შობილსა!

61

წარუვალისა დიდებისა სუფევა შეიყვარე, მამაო იოსებ, ამისთვის ქეყანასა ზედა ცხოვრებითა შვენირითა და ქცევითა საწადელითა იქცეოდი და იქმენ შეზავებულ, ვითა მარილითა სიყვარულისა ღვთისათა, ამისთვის გნატრით და გვედრებით, რათა გვიოხო წინაშე მეუფისა!

62

რომელმან ედემით ოდესმე გამოჰხადა მამა ჩვენი ურჩებით ნაყოფისა ჭამამან და მოატყუა სიკვდილი და მიწადვე მიქცევაჲ, ვინა იგი შეიმზადა ბუნება ჩვენი და აწ ნერგისა მიერ მისისა, რომელი აღყვავნა ეკკლესიისა შორის, რომლისა მიერ მოვიღეთ პირველსავე პატივსა აღსლვაჲ, ესე ჯვარი არს მიზეზი ცხოვრებისა ჩვენისა, რომლისა სურვილსა და სასოებასა შეჰმსჭვალე თავი შენი, მამაო იოსებ, და გაქვნდა წინამძღვრად ცხოვრებისა შენისა და მხართა იტვირთე, მსგავსად სიტყვისა უფლისა და შეუდგე მას ზედა ჯვარცმულისა და მისითა მინდობითა მოიწიე და განანათლენ მართლმადიდებელნი, და მარადის იღვწი, რათა ღირსგვყვნე ჩვენ ყოველნი ზეცისა სასუფეველსა!

63

ყრმანი ებრაელნი სახმილსა შინა ვიდოდეს ცეცხლსა ზედა კადნიერებით და შეცვრეულნი ესრეთ ლალადებდეს და იტყოდეს: კურთხეულ ხარ შენ უფალო, ღმერთო მამათა ჩვენთაო!

64

გვირგვინი ბრწყინვალე დაგადგა მეუფემან მარჯვენი-თა საუფლოჲთა და სერი უცხო შეგიმზადა შენ და შინაგან სასძლოსა დაგამკვიდრა და ჰხმოზ მარადის: კურ-თხეულ ხარ შენ უფალო, ღმერთო მამათა ჩვენთაო!

65

მიიღე ძელი ცხოველი ქვეყანით შენით, ვითარ ფიცარი იგი ჰსჯულისა მოსე მითით, და მით მოქმედებდი სასწაულ-თა მრავალთა, ნეტარო იოსებ და ჰხმოზ მარადის: კურთხეულ ხარ შენ უფალო, ღმერთო მამათა ჩვენთაო!

66

აღპყრობასა თანა ჯვარისასა გამობრწყინდა ბრწყინ-ვალე სახსენებელი შენი და მეფენი, მღვდელ-მთავართა თანა და ერნი მღვდელთა თანა და ყოველნი კრებულნი ერთბამად შეგასხმენ და ჰხმოზენ: კურთხეულ არს ქრის-ტე ღმერთი, რომელმან ესრეთ გადიდა შენ!

67

განუშორებელი ძე მამისაგან და სულისა წმინდისა ხორცითა იშვა შენგან, ქალწულო ღვთის მშობელო, რომელსა უგალობთ და ვიტყვით: კურთხეულ ხარ შენ, მშობელო მეუფისა ცათასაო!

68

ჰოი, სასწაულო, რომელმან სახმილსა დაიცვნა სამნი-
ყრმანი შეუწველად, საფლავსა შინა მკვდრად უსულო
იქმნა ღღეს, მაცხოვრად ჩვენდა, რომელსა უღალადებთ:
ღმერთო, მხსნელო ჩვენო, კურთხეულ ხარ შენ!

69

შეიყვარე შენ სუფევა წარუვალი და არად შეჰრაც-
ხენ წარმავალნი ესე არცა დიდება სოფლისა, ამის-
თვისცა იდიდე მრჩობლსა სოფელსა და კაღნიერება დიდი
მოგიგიეს წინაშე ღმრთისა!

70

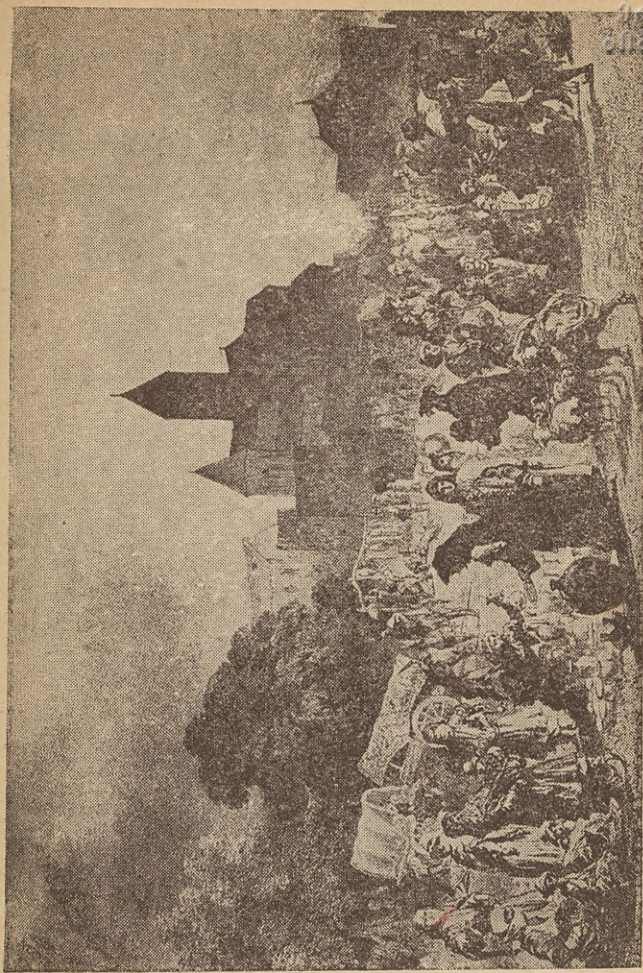
ელვარებს ღღეს სახსენებელი შენი, ვითარცა რა მთი-
ები სამყაროსა და უფროს მზისა ბრწყინავს ღღესასწა-
ული ესე და შეიმკვების შენ მიერ; მეფენი და ერნი გა-
ნათლდებიან მადლითა შენითა მამაო!

71

მფარველ გვექმენ ჩვენ, შვილთა შენთა, მამაო იოსებ,
და ევედრე ჩვენთვის ღმერთსა, რათა გვიხსნენ ჩვენ ყო-
ველთა განსაცდელთაგან, სამწყსონი შენნი, რათა გადიდებ-
დეთ შენ და აღგამაღლებდეთ უკუნისამდე!

72

ისმინე ჩვენი ვედრება, დედოფალო წმიდაო, და გვიხ-
სნენ განსაცდელთაგან სულით და ხორციით, შენდა შევე-
დრებულნო, რამეთუ შენსა გარეშე თვინიერ ღვთისა,
არავინ ვიცით, ქალწულო კურთხეულო!

3. ალავერდობა

შვიდ წილ აღაგზნა სახმილი მძლავრმან ქალდეველთა-
მან ყრმათათვის გულისწყრომით, რისხვითა ძალისა
მალლისათა, იხილნა უვნებლად დაცულნი ცეცხლისაგან
განუხრწნელად, დამბადებელისა მიმართ და მხსნელისა
ლაღადჰყო: აკურთხევდით, ყრმანი და მღვდელნი უგა-
ლობდით, ერნი უფროსად ამაღლებდით მას უკუნისამდე!

შეხვედ, მამაო წმინდაო, ნისლსა ღვთისმხილველო-
ბისასა და მის ძლით წარმართე ყოველი მოღვაწებაჲ და
ქალწულება და სიწმიდე შეიტკბე და განზრახვა მაცთუ-
რისა მოაკვდინე შენ, ღირსო იოსებ, და მხოლო მხოლოსა
ზრახვედი და ხმა ჰყავ: აკურთხევდით, ყრმანი და მღვდელ-
ნი უგალობდით, ერნი უფროსად, ამაღლებდით მას
უკუნისამდე!

დიდებულ იქმნა პირი შენი, ვითარცა რა პირი მოსესი,
და მარადის ღვთისა ხედვითა შეჰკრძალენ საგრძნობელნი
შენნი, და თვალთა წინაშე გაქვენდა შიში ღვთისა და გა-
ნათლდი მის მიერ და ხორციანი განჰკაფენ მოღვაწებითა,
და ხმაჰყავ: აკურთხევდით, ყრმანი და მღვდელნი უგა-
ლობდით, ერნი უფროსად ამაღლებდით მას უკუნისამდე!

76

სიყრმით შენითგან, მამაო, ღირსო იოსებ, აღასრულენ შენ ათნი მცნებანი და ცხრანი ნეტარებანი სრულებით, და გამოისახე შენ გონებასა შენსა წარუვალი დღე განკითხვისა და მარადის შიში ღვთისა და ხმა ჰყავ: აკურთხევდით, ყრმანი და მღვდელნი უგალობდით, ერნი უფროსად ამალლებდით მას უკუნისამდე!...

77

ხორციელად გამოსახვითა და პირად პირადთა იგავითა და სახის მეტყველებითა და მოსწავებითა წინასწარმეტყველებდეს შობისა შენისათვის ღვთისმეტყველნი ზესთა ბუნებისა და საკვირველებისა, ამისთვის სიხარულით გივალობთ, ღვთისა დედაო და ძესა შენსა აღვამალლებთ უკუნისამდე!

78

ცა ვრცელი განცვიფრებულ არს და ძრწვის საფუძველი ქვეყანისა დღეს შიშით, რამეთუ მაღალთა შინა მყოფი, შერაცხილ მკვდართა იქმნა და აწ კნინსა საფლავსა ესტუმრა, ყრმანი აკურთხევდით მას, მღვდელნი უგალობდით მას, ერნი უფროსად ამალლებდით მას უკუნისამდე!

79

წარუპარველად გაქვნდა შენ საუნჯე სულისა შენისა და ხმილევდი მღვიძარედ სახმილავსა სიმდიდრისა შენისასა, ამისთვისცა მოიგე დიდებაჲ ზეცისა და ჰხნობდი: ყრმანი აკურთხევდით მას, მღვდელნი უგალობდით მას, ერნი უფროსად ამალლებდით მას უკუნისამდე!

80

ყოვლად სანატრელო მამაო იოსებ, დაემკვიდრე სენაკ-სა ბნელსა და იწროსა და ჟამნი ცხოვრებისა შენისანი ჭირით და რუდუნებით აღასრულენ და მოიწიე ვრცელსა განსვენებასა და ჰხმობდ მარადის ღმრთისა დაუცხრო-მელად, აკურთხევდით მას უკუნისამდე!

81

აღამალლა მეუფემან წმინდა სახსენებელი შენი და გა-დიდა, ვითარცა ერთგული მონა და მსახური თვისი, და შეიყვარე იგი მხოლო და საკუთარ ექმენ და ჰხმობდი: ყრმანი აკურთხევდით მას, მღვდელნი უგალობდით მას, ერნი უფროსად ამალლებდით მას უკუნისამდე!

82

ღმობიერად გევედრები, ისმინე ვედრება ჩემი და მომანიჭე წყალობა შენი, ღვთისა დედაო და ნუ მიმხდი პატიჟთა, მსგავსად საქმეთა ჩემთა და ნუცა მარცხვენ დღესა მას დიდსა, რათა ვხმობდე მარადის შენდამი და აღგამალლებდე ქებით აწ და უკუნისამდე!

83

შენ, რომელი უქორწინებელ ხარ, დედაო უსძლოო, შენ, რომელმან უზესთაეს ბუნებათა ჰშევ დაუსაბამო, რომელ არს შემოქმედი ღმერთი ჭეშმარიტი, გალობითა და-უღუმებელითა გადიდებთ!

84

მარადის გაქვდა შემწედ დედა ღვთისა ქალწული
და მის მიერ მოიწიე ქვეყანასა კახეთისასა და განჭფინენ
ქადაგება, ღირსო იოსებ, და განამრავლენ მორწმუნენი
სწავლითა შენითა, მამაო!

85

მორჩილ იქმენ, მამაო, ცხოვრებასა შენსა და ვონები-
თა განუშორებელ იყავ მამისა იოანესა, ამისთვისცა მო-
იგე გვირგვინი დაუჭნობელი და კადნიერად მეოხ ხარ
მგალობელთა შენთათვის!

86

ერთი სამებისაგანი იშვა შენგან, ღვთის მშობელო,
თანა მფლობელი მამისა და სულისა ყოვლად წმიდისა,
ძე მხოლო ორითა ბუნებითა სრულითა, რომელსა გალო-
ბითა დაუდუმებელითა ვადიდებთ!

87

ნუ მტირ მე, დედაო, რაჟამს მიხილო მე, ძე შენი,
რომელი მშევ უთესლოდ, საფლავსა დადებული, არამედ
აწ აღვსდგე და აღვმალდე ზეცად ქებით, ვითარცა
ღმერთ ვარ და ვიდიდო მე მათგან, რომელნიცა ქეშმარი-
ტად ღვთისმშობლად გხადიან!

88

ენა შენი, ყოვლად ბრძენო, საწერელ მწიგნობრისა ხე-
ლოვნისა იქმნა, ყოვლად ბრძენო იოსებ, და დაჰსწერენ
გულთა, მორწმუნეთასა სწავლანი იგი ზეცისანი და ჰქა-
დაგე ქეშმარიტი სარწმუნოება და აღაორძინე ღვთის-
მსახურებაჲ სოფელსა შინა!

89

წყარო სიბრძნისა, მცენარე მაღლისა იქმეხ, ღირსო
იოსებ, და მორწყენ შენ, ქვეყანაჲ კახეთისა მოძღვრები-
თა შენითა და განამრავლე მართლმადიდებლობაჲ სო-
ფელსა შინა და ნაყოფად კეთილად მიუძღვანე მეუფესა
ძღვენი პატიოსანი!

90

აღამალლა და აღიდა ღმერთმან ტაძარი ესე ყოვლად
დიდებულისა წმინდისა მოწამისა გიორგისა, რომელსა ში-
ნამდებარე არს პატიოსანი ნაწილი შენი და დღითი დღე,
იხილვების მას შინა ნიშნი და სასწაულნი მრავალნი და
ღმერთსა აქებენ!

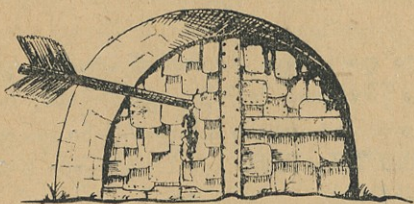
91

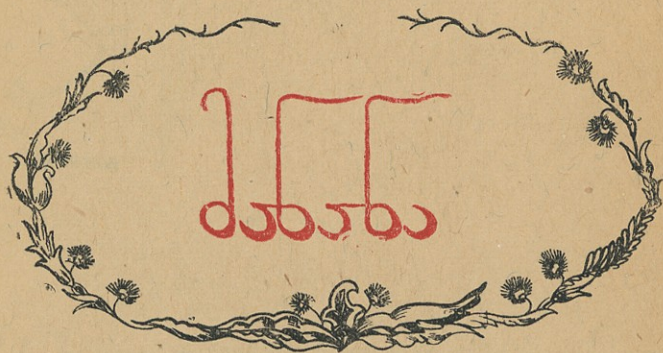
ოდეს დიდებით მოვიდეს ძე შენი განსჯად ყოველთა,
მას ჟამსა შემიწყალე, მონა და მოსავი შენი, დედაო მე-
უფისაო, დედოფალო ღვთისმშობელო, და ნუ მარცხვენ,
მსგავსად საქმეთა ჩემთა, და მოწყალე მექმენ, ქალწულო
კურთხეულო!

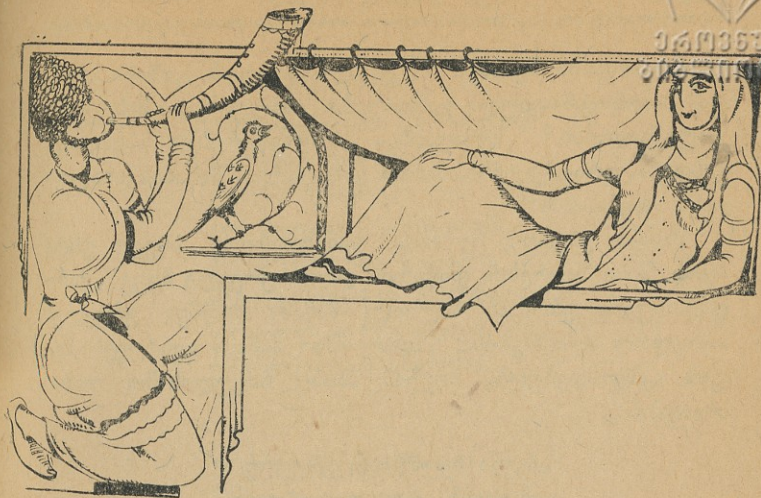
92

ნათელმან უსხეულომან განგანათლა შენ, ჰოი, ნეტარო
იოსებ და აღმოგაბრწყინვა შუამდინარით და მოჰყი-
ნა შარავანდედი შენი ქვეყანასა ამას, ცოდვისა მიერ ბნელ-
ქმნილსა და უკუნი წყვდიადი ბნელისა წარსდევნა და
შენ მიერ განათლებულთა ვიცანთ ღმერთი დაუსაბამო,
სამგვამოვნებით თაყვანისცემული, და შენ მეოხზყოფთ
წინაშე მისსა!

უბიწომან მოქალაქეობამან შენმან და სათნოდ ღვთისა
ცხოვრებამან გადიდა უკვდავსა დიდებასა და აწ მეოხ-
ხარ ყოველთა მორწმუნეთათვის, მამაო იოსებ!

მ ა ნ ა ნ ა

ავით რექტორმა მრავალ დავიწყებულ სახელ-
თან ერთად ქართული ლიტერატურის ისტო-
რიას შეუნახა მანანას სახელიც.

ამ პოეტი ქალის ორი საკმაოდ მოზრდილი პოეტური
ნაწარმოები: „შაირნი“ და „ციეებასთან ბაასი“
დავითს შეუტანია თავის ცნობილ ანთოლოგიაში¹.

მანანას მიეწერება აგრეთვე: ორი ვარიანტი პატარა
ლექსისა სანადირო ჩიტის მარჯანის შესახებ („ესეც რა-
ღაც ღარიბად თქმული“)², სახუმარო ლექსი კიბიდან

1 წ. კ. №1511 (გვ. 979 — 996) გადაწერილია 1821—23 წლ.
შორის.

2 წ. კ. № 1511 გვ. 996 და წ.კ. №991/ა, გვ. 8

გადმოვარდნის შესახებ („ცეცხლი მოედოს ფეშახსა...“) ¹ და პორნოგრაფიული გაშაირება ახალციხელ მესტვირე კოტაშვილთან ². სხვადასხვა ხელნაწერებში აგრეთვე გვხვდება, ფრაგმენტების სახით, ვარიანტები მანანას დიალოგისა ციებასთან ³.

მანანა ერეკლე მეორის თანამედროვე პოეტი უნდა იყოს. მისი შაირების დაწერის დროს ერეკლე მეფე „ჭარდალისტანს ებრძვის ხმლით“. მანანა მოწმეა ერეკლეს სამხედრო ძლიერებისა. „შაირებში“ მანანა გვაძლევს მეფის გაზვიადებულს, მაგრამ მაინც საგულისხმო დახასიათებას:

„ჩვენი ხელმწიფე ერეკლე
ღვთისგან არის დიდებული,
მათ ზევით მათი მებრძოლე
მათგან არის შერისხული,
ცას ქვეშე კიდის კიდემდე,
მტერი ჰყავს დამონებული,
სხვა არა თქმულა ხელმწიფე
მისებრი გამარჯვებული.“

1 შ. კ. №1107, ეს ხელნაწერი თხელს რვეულს წარმოადგენს. წინა გვერდზე უხის თარიღი — 1872 წ.; რვეული შესდგება 26 გვერდისაგან და შეიცავს მანანას „შაირებს“, „ციებასთან ბაასს“ და ცხრატაეპიან ლექსს მანანას კიბიდან გადმოვარდნის შესახებ. ხელნაწერს ბოლო გვერდზე ტექსტის ხელით გაკეთებული აქვს მინაწერი: „ეს წიგნი გაზღავთ ვარინკო დაფქვიევისა (!), ვინც ითხოვოთ, პატრონსავე უბოძეთ“.

2 შ. კ. №3723, გვ. 84.

3 შ. კ. №951/ა, გვ. 8; შ. კ. №3723, გვ. 433 — 434; შ. კ. № 1107.

ქრისტეანობის გულისთვის
საომრად დაიარება,
ღვთის ძლიერება თან დასდევს,
ყოველთვის მას ეხმარება.
აღუსრულდება წადილი,
კიდევ შეშვენის ბრძანება,
ორგული უარყოფელი,
ღმერთმანი, დაემალება.

უძლიერესი მეფეა,
შემკული ყოვლის ფერიტო,
წმინდა ევსტათი შეწედ ჰყავს,
ჭარ-დაღისტანს ებრძვის ხმლითო,
სადაც რომ მტერი გაუჩნდა,
მან დაიმორჩილა ღმრთითო,
უფალმან განაძლიეროს
ძის ძითა და ასულითო...“

აღსანიშნავია, სხვათა შორის, კულტი ერეკლე მეორისა, რომელიც გამეფებული ყოფილა იმ დროინდელ არისტოკრატიულ-ლიტერატურულ სფეროებში. აღტაცებული დამოკიდებულება ერეკლესადმი გამოსჭვივის, როგორც მანანას, ისე სხვა მის თანამედროვე პოეტ ქალების — სალომეს, მაიაგაბაშვილის და სხვათა შემოქმედებაში.

ყოველ შემთხვევაში, მანანას „შა ი რ ნ“ დაწერილია 1795 წლამდე, ალა-მაჰმად-ხანის მიერ ტფილისის ალებამდე. მანანასაგან დარჩენილი ლექსები მის ხანდაზმულობაში

უნდა იყოს შეთხზული. „შაირებში“ არაერთხელ იმეორებს მანანა: „დაცემული ვარ ცოდვისგან, ყოველ-ჯამ სიკვდილს მოველი“. საფიქრებელია, რომ მანანა მე-18 ს. პირველ ნახევარშია დაბადებული.

ერთ ლექსში — „მანანას კიბიდან გადმოვარდნა“-ში, იგი ასახელებს გეოგრაფიულ ადგილსაც - „და როცა ვინმემ შეიტყო, ძვეერა შეიყარაო“. შეიძლება დავუშვათ, რომ მანანა სოფელ ძვეერიდან იყო (გორის მახლობლად), სადაც ცხოვრობდნენ ჯავახიშვილები და ზედგინიძეები¹.

მანანა წერს თექვსმეტმარცვლოვანი რუსთველური შაირით. მისი დამახასიათებელი თვისებებია ორიგინალური თემატიკის ძიება და სკეპტიკურ-ირონიული დამოკიდებულობა მოვლენებისა და ადამიანებისადმი.

მანანას „შაირნი“², რომელსაც ქვემოდ პირველად ვაქვეყნებთ, წარმოადგენს საკმაოდ მოზრდილ ნაწარმოებს, იგი შეიცავს 68 ტაეპს. პოემა გამსჭვალულია ქრისტიანულ-რელიგიური სულისკვეთებით: მე-18 ს. ქართული ფეოდალურ-არისტოკრატიული პოეზიისათვის საერთოდ დამახასიათებელია რელიგიურ-მისტიური განწყობილებები; განსაკუთრებული სიმძაფრით სარწმუნოებრივი პათოსი ახასიათებს რუსეთში გადახვეწილ ქართველ ემიგრანტების პოეზიას (არჩილი, ვახტანგ მე-6, მამუკა ბარათაშვილი, დავით გურამიშვილი, დიმიტრი სააკაძე, დიმიტრი ბაგრატიონი, მამუკა გურამიშვილი და სხვა).

ქრისტიანულ-მისტიური სულისკვეთება ყველაზე უფრო მწვავე ექსპრესიით მოცემულია დავით გურამი-

1 ამ გარემოებაზე ყურადღება მიმაქცევინა პროფ. ნიკო კაცხიველმა.

შვილის ლირიკაში. დ. გურამიშვილს აქვს, სხვათა შორის, ლექსი: „თავისი ცოდვების მოგონება და სასინანულო სიტყვები“, სადაც პოეტი სჩივის თავის ცოდვილიანობაზე, კეთილი საქმის უქონლობით დამძიმებულ სულზე, მომავალ სამსჯავროს მოლოდინზე.

ანალოგიურია თავისი თემით მანანას „შაირნი“. ამ ნაწარმოებში მანანა მოსთქვამს, რომ იგი ცოდვილი დედაკაცია და ეშინია სამოთხის კარები დახურული არ აღმოჩნდეს მისთვის. მანანას არსება მოუცავს სინანულს.

„მე სული დავისნეულე,
დავბნელდი მწარის სენითო,
არასდროს კარგი არა ვთქვი,
მუდამ ღმერთს ვსცოდე ენითო“.

მანანა მარტოა გურამიშვილივით, ერთი ლექსიდან ვიგებთ, რომ მას ერთად-ერთი ქალი ჰყავს და ისიც სადღაც სხვაგან არის წასული:

„ამალამ ველარ შეაწევს,
მოგვარეთ თავის ქალია“.

თავისი მარტოობის შესახებ მანანა არა ერთხელ შეზოგჯივის „შაირებში“ და „ციებასთან გაბაასებაში“.

„შაირნი“—ბიოგრაფიულ-რელიგიური ხასიათის ნაწარმოებია. იგი ამ მხრივ ემსგავსება სალომეს „სევდის წიგნს“. ასეთი სარწმუნოებრივი გრძნობით გამსჭვალული პოემები და ლექსები ძალიან პოპულარული და გავრცელებული იყო მე-18 საუკ. საქართველოში.

„შაირნი“ შეიცავს მანანას სასოებით აღსავსე მიმართვას ღვთისა, ქრისტესა და წმიდანებისადმი, უიმედობით გამსჭვალულ მონოლოგს თავის უპატრონობაზე, ევანგელიურ სუთეებების თხრობას, სახოტბო შაირებს, მიძღვნილს ერეკლე მეორისადმი და სხვ.

უფრო დამახასიათებელია მანანას მეორე ნაწარმოები: „მანანას აგან ციების ბაასი“. იგი წარმოადგენს სახუმარო დიალოგს, დაწერილია თექვსმეტმარცვლოვანი შაირით და შეიცავს შვიდ სიტყვა-პასუხს¹.

დიალოგურ ფორმას ჩვენს ძველ მწერლობაში ეწოდებოდა „გაბაასება“, ან „შედარება“. როგორც სალიტერატურო ჟანრი, დიალოგი ანუ გაბაასება ქართულ პოეზიაში შემოიტანა ირანულიდან თეიმურაზ პირველმა („ვარდბულბულიანი“ და „შამიფარვანიანი“).

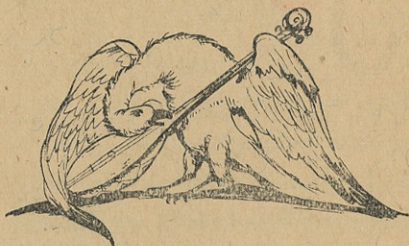
თეიმურაზის შემდეგ დიალოგური ფორმით ისარგებლეს არჩილ მეფემ („გაბაასება კაცისა და სოფლისა“), თეიმურაზ მეორემ („სარკე თქმულთა“), დავით გურამიშვილმა (დიალოგები „სიკვდილისა და კაცის“, „კაცის და საწუთროსი“) და სხვებმა.

ქართულ პოეზიაში დიალოგს მეტად მძაფრი ხასიათი მისცა დავით გურამიშვილმა. ცინიზმამდე მისული ირონია, სკეპტიკური განწყობილება და იმავე დროს უაღრესად რელიგიური გრძნობა, დამახასიათებელია მისი შემოქმედებისათვის. ასეთივე მოტივები და განწყობილება ახასიათებს მანანას პოეტურ ნაწარმოებთ.

¹ იბეჭდება ქვემოლ წ. კ. № 1511-ის მიხედვით. „ციებასთან ბაასი“ დაიბეჭდა გაზეთ „ბაბტრიონში“ № 14, 1922 წ. ალბათ წ. კ. № 951/ა, № 3723 და № 1107-ის ვარიანტების მიხედვით. ქვემოლ დაბეჭდილი ვარიანტი (წ. კ. № 1511), მანანას შემოქმედების შესახებ წერილთან ერთად პირველად გამოაქვეყნა ამ სტრიქონების ავტორმა 1927 წელს ჟურნალ „ქართულ მწერლობაში“ № 5 (იხ. აგრეთვე მისივე „ვოლტერიანობა საქართველოში“ 1933 წ. გვ. 101) იგივე ვარიანტი გადაბეჭდილი იქნა ი. ეკალაძის რედაქციით გამოც. „ანთოლოგიაში“ 1928 წ. ტ. II გვ. 268—269.

სკეპსისი, განწირულების გრძნობა, პესიმისტურ-რელიგიური განწყობილება და ამავე დროს მძაფრი ირონია, ნიშნეულია მე-18 ს. დასასრულის ქართული ფეოდალური პოეზიისათვის. ეს განწყობილებები საკუთარი წოდებისა საუცხოვოდ გამოხატა მანანამაც.

მისი „ციებასთან გაბაასება“ წარმოადგენს არისტოკრატიული პოეზიის პატარა შედეგს, აღსავსეს ირონიით და მსუბუქი სალონური ხუმრობით.

მანანას თქმულნი ზაირნი

შევა გარდახდა მცნებასა,
ჴამა ურჩების ხილია,
წაილო, ადამს მიაართო:
ნახე, როგორი ტკბილია!
ადამის მონათესავეთ,
ჩვენ გვევა სიკვდილის შვილია,
ღმერთო, მათებრი წყალობა
ჩემზედაც მოიხილია.

იესო, ყოვლად მოწყალევე,
ჯვარს ცმულო ჴეო ღვთისაო,
განრღვეულობის მკურნალო,
აღმდგინებელო მკვდრისაო,
ჯოჯოხეთისგან დამხსნელო
მრავალთა სულებისაო,
ღირს მყავ მარჯვენით დადგომად,
მსაჯულო სიმართლისაო.

ჩვენის ხსნისათვის რავდენი
 სასჯელი მოითმინეო,
 მართას და მარიამისა
 რომ ცრემლნი შეიწირეო,
 ოთხის დღის მკვდარი ლაზარე
 საფლავით აღადგინეო,
 ცოდვილი დედაკაცი ვარ,
 ჩემიც რამ შეისმინეო.

ღმერთო, მიბოძე გონება,
 პირს ჯვარი დამესახაო,
 სიკვდილის ჟამი ვიგონო,
 მუდამ ეს გამეზრახაო,
 მე ნათლის ღების ბეჭედი
 რომ წმინდად შემენახაო.
 ეგების შენის წყალობით
 სამოთხე დამენახაო.

მე სული დავისნეულე,
 დავბნელდი მწარის სენითო,
 არას დროს კარგი არა ვსთქვი,
 მუდამ ღმერთს ვსცოდე ენითო,
 პეტრე, პავლე და ანდრიაე,
 თქვენ ქრისტეს ევედრენითო,
 ამ ჩემის მწარეს ცოდვისგან
 თქვენ მაინც დამიხსენითო.

დაცემული ვარ ცოდვისგან,
 ყოველ ჟამს სიკვდილს მოველი,
 შემიხვეწიეთ ცოდვილი,
 რაც წმიდანი ხართ ცხოველი,

წმიდანო, წინმდგომარენო,
მომეხმარენით ყოველი,
მითხოვეთ უფალს შენდობა,
ვარ წყალობისა მითხოველი.

ცოდვილის პირით ვედრება,
უფალო, შეისმინეო,
ნუ გამხდი საეშმაკოთა,
რადგან რომ გამაჩინეო,
ქალწულო, დედავ მღვთისაო,
ანნავ და იოკიმეო,
ქრისტესთან მომეხმარენით,
ლუკავ და ნიკოდიმეო.

ელიოზ კვართის მომტანი,
ურია იყო რაბანა,
ათორმეტ მოწაფეთა მათ
რომელმან ფერხი დაბანა,
მან მიხსნას დგომად ღღისაგან,
მარჯვეხით (?) თიკანთაგანა,
მარჯვენით ღირსი გამხადოს,
განმწმიდოს ცოდვისაგანა.

წმიდანო ანგელოსთ გუნდო,
ზეცა მორწმუნეთა მცველო,
იესო ქრისტევ, ძე ღვთისაჲ,
ცოდვილისა მწყალობელო,
ჯვარცმულო, სისხლდათხეულო,
ადამის და ევას ძხსნელო,
მეც შემიწყალე ცოდვილი,
იოანე ღვთისმეტყველო!

გებვეწო წმიდას ღვთისმშობელს,
 ის არის ჩემი მხსნელია,
 ღვთისაგანა მაქვს იმედი,
 ცოდვილის მწყალობელია,
 მან თავისებრივ შერისხოს
 ეშმაკი საშინელია,
 გააგდოს თავის რისხვითა,
 გახადოს ცარიელია.

ქალწულო, ჩემის სულისა
 შენც იყავ მწყალობელია,
 უბრძანე მიქელ-გაბრიელს,
 ორთავ მომკიდონ ხელია,
 უშიშრად გამაროინონ,
 მარტო ვარ წასასვლელია,
 მათ განმამორონ გზაზედა
 მაგნე ჰაერის მცველია.

— აჩქარდი, სულო, ჩემთანა,
 ხანი არ დაჰყავ გვიანი,
 შენ ჩემი შეტკობილი ხარ,
 გონიერი და ჭკვიანი,
 უშენოდ მე ვერ ვიცოცხლებ,
 ნუ გინდა ჩემი ზიანი,
 შენ წახვალ, ზეცას იხარებ,
 მე კი შემჭამენ ჭიანი.

— მე შენსა გვამში დგომასა
 არა ვარ მადრიელია,
 სიყრმიტგან დასასრულამდინ
 შენ იყავ ჩემი მტერია,

რამდენსაც ცოდვას შევემთხვი
 შენ მომიმართე ხელია,
 აწ ცოდვით სავსე გამგზავნე
 მაღლისგან ცარიელია.

ნულარას მეტყვი ტყუილსა,
 გულსა ნუ ამიჩქარებო,
 ასეთსა საქმეს მიპირებ,
 სამკვიდროს გამიმწარებო,
 მამყოფებ მწარეს ცოდვაში,
 მაღლსა არ მამაკარებო,
 მე შენი გარდამკიდები
 ზეცას რას გავიხარებო.

— სულო, მე ამას გემდური,
 უდროოდ გამეყარეო,
 რაც რომ აქამდინ მაამე,
 ახლა სულ დამამწარეო,
 წადი და შენის ხელითა
 საფლავი გამითხარეო,
 ჩამაგდე ქვესკნელს უფსკრულსა,
 ზედ მიწა მამაყარეო.

— შენს გვამში აღარ დავჰსდგები,
 ეს ჩემგან მოიხსენეო,
 ძლივ ღმერთმა მიყო წყალობა,
 მე ბნელი გავითენეო,
 რა შენს სიყვარულს გავშორდი
 პატარა მოვისვენეო,
 პეტრე და პავლე, გევედრი,
 სამოთხეს დამაყენეო.

— სულო, შე დაღონებულო,
მეც ბევრი მტრობა ვიყავო,
სულ შენს მტრობაში ვალამე,
მანამ ცოცხალი ვიყავო,
მარჯვენეს ავაზაკსავით
ღმერთო წყალობა მიყავო...

— სულო, დაგტანჯე ცოდვითა,
მანამდინ ვიყავ ქალია,
მე შენ არ მოვიგონებდი,
სხვაგან მეჭირა თვალია,
ამ უსამართლოს სიკვდილსა
ვერსად ვერ დავემალა.
მოვიდა, მომცა სალამი:
შენ ჩემი გმართებს ვალია!

არავინა მყავს პატრონი,
მწუხარეს მომიაროსა,
ვაი იმ დღესა ჩემთვისა—
სული ხორცს გაეყაროსა,
სამს დღეს რომ ვეგდო, მიწასა
არავინ მიმაბაროსა,
თუ უნდა მქონდეს ცხოვრება,
ვინ უნდა მომახმაროსა.

წმიდანი ანგელოზები
ზეცას მრავალი დგანანა,
ისრაელთ ერი განაძღეს,
იმათ აწვიმეს მანანა,

შენ გევედრები უფალსა,
 თუ ჩემი ცოდვა მანანა,
 ვინც წაიკითხოს, ასე თქვას:
 ღმერთო აცხოვნე მანანა!

რომელი განხორციელდი
 და ქვეყნად მოივლინეო,
 მრავალი სული განჰკურნე,
 ბრმას თვალი აღუხილეო.
 რასაც რომ გევედრებოდე,
 ისმინე, გამივლინეო,
 მეზვერისაებრ წყალობა
 ცოდვილს მეც მომივლინეო.

არ იქნა, უსჯულოებით
 გული არ გამეწმიდაო,
 სამებავ ერთარსებაო,
 მამავ, ძეგ, სულო წმიდაო!
 ცოდვილი დედაკაცი ვარ,
 თქვენგან წყალობა მინდაო,
 შენც მომეხმარე შენს ძესთან,
 ქალწულო, ყოვლად წმიდაო!

ყოვლად წმიდაო, მავედრე
 იმ შენს საყვარელ ძესაო,
 მოწყალეობა რამ მოიღოს
 ჩემის სიკვდილის დღესაო,
 ნუ დამანახვებს ეშმაკსა,
 სატანას საძაგელსაო,
 განმაშოროს და გამრიდოს
 იმ ბნელსა გარესკნელსაო.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მე გეხვეწები თომასა,
ინდოეთისა ხუროსა.
ცოტა რამ მისი წყალობა,
მადლი მეც გარდმომხუროსა.
მარტოს სწორესა გზაზედა
ეშმაკს არ მამსახუროსა,
პეტრეს და პავლეს ხელთ მიმცეს,
კარი არ დამიხუროსა.

მოვერიდები ცოდვასა,
ვა ეშმაკს ქასქანჯიელსა,
მაგრამ ვინ მომცემს ცხოვრებას
მე ოხერსა და ტიელსა,
კიდევ მაქვს ღვთისგან იმედი,
ვაქებ იესოს ძლიერსა,
ეგების მიყოს წყალობა,
როგორც რომ გზაზედ მშიერსა.

იესო ქრისტევე, მიბოძე
ეს მარხვა სინანულისა,
ლოცვაზედ ყურის დაპყრობა,
კეთილის სმენა ყურისა,
ცრემლით ლოცვა და ვედრება,
გამხურვალეობა გულისა,
გზა მაპოვნინე მართალი,
ცხოვრება ჩემის სულისა!

ვაიმე, ჩემი ცხოვრება
სულსა ვერ მოვახმარეო,
ვახარე წუთისოფელი,
სამკვიდრო გავიმწარეო,

მიშველე, მიქელ-გაბრიელ,
 ქრისტესთან მომეხმარეო,
 ეს ჩემი ცოდვილი სული
 კეთილად მიიბარეო.

მიჯობდა დღეს აქამდინა
 მე ჭკუა მომეხმარაო,
 ამ სოფელს ხორცი მეტანჯა,
 სულისთვის მომეარაო,
 დასჯილო სულო, რა გიყო,
 სიკვდილი მომეპარაო,
 ამ სოფლის სიამოვნებამ
 სულ ცუდათ ჩამიარაო.

დახე ჩემს სარწმუნოებას,—
 ჯობით უშენდი გლახასა,
 სულ მუდამ საღმრთოს კაცისას
 ვლაპარაკობდი ზრახვასა,
 სნეული მძულდა მდებარე,
 არ გკადრულობდი ნახვასა,
 კარგად გავეწყვე სიცრუვეს,
 ცუდის შაირის ჩმახვასა.

წუთის სოფლისა საუნჯეს
 და ცოდვას დავემოწონეო.
 საღმრთოს წერილის ბრძანება
 ერთი არ გავიგონეო,
 სულ ხორცი ვანებიერე,
 სული არ მოვიგონეო,
 მიშველე, ყოვლად წმიდაო,
 სხვა არსადა მაქვს ღონეო,

ამგვარი ურწმუნოება
 მე დამემართა რისაგან,
 მოუღბობელი გონება
 უმაგრესი მაქვს ქვისაგან;
 მტანჯველს ურიებს ლოცვიდა, —
 მეც იმედი მაქვს ღვთისაგან,
 ეგების მიხსნას ცოდვილი
 ცეცხლისა უშრეტისაგან.

ქრისტეანობის ნიშანი
 მეცა მაქვს ნათლისღებაო,
 მაგრამ ჩემს შეცოდებასა
 ბოლო არ მოეღებაო,
 ნუ გამხდი უმოწყალოდ,
 სამებავ ერთარსებაო,
 მელირსოს თქვენის წყალობით
 სამოთხის ფუფუნებაო.

ღმერთო, მალირსე წყალობა
 გამხადე მონანულია,
 მე შენი ჯვარცმა ვიწამო,
 შევიქნე მონანულია,
 ეშმაკს არ დავამორჩილო
 შენი ჩადგმული სულია,
 დამიხსენ სატანჯველთაგან
 ცოდვისგან შებლალულია.

ღმერთო, რაც გთხოვე, მიბოძე
 ჩემის სიკვდილის დღისაო,
 ცოდვილი დედაკაცი ვარ,
 მეშინის ეშმაკისაო,

ანგელოზები მიბოძე
 კეთილი მშვიდობისაო,
 მათ მოიტანონ საკრავი,
 ქნარი ტკბილისა ხმისაო.

არა ვარ ღირსი, ცოდვილი,
 ღირსი ამ წყალობისაო,
 სულ გმობის მოლაპარაკე,
 მოყვარე სიცრუისაო,
 მე კიდევ მოიმედე ვარ
 მრავალ მოწყალის ღვთისაო,
 ეს არის მხსნელი სულისა
 ჩემებრის ცოდვილისაო.

ღვთის სამსახურზედ, ლოცვაზედ,
 მე თავი მოვიმძოვრეო,
 ტყუილი ვილაპარაკე,
 ერთი არა ვსთქვი სწორეო;
 მიშველე ნათლისმცემელო,
 ამ ცოდვას განმაშორეო,
 შენც მომეხმარე ქრისტესთან,
 წმიდაო თეოდორეო.

არ გებრალეები მოყვასო,
 მე ამ სოფლიდან გაველო,
 უნანელი და ურწმუნო,
 მე საუკუნეს წაველო,
 ვინ ამომიყვანს იქიდამ,
 თუ ჯოჯოხეთში ჩაველო,
 მომეხმარენით წმიდანო,
 მარკოზ და ნათანაელო.

სულ-ხორცის გაყრა ვიფიქრო
 სათქმელად საზარელია,
 მეტადრე ცოდვილისათვის
 სულის ამოსვლა ძნელია.
 ღააგდეს ფეხის ფრჩხილები,
 ბაგეს ეცვალოს ფერია,
 არავინა მყავს პატრონი,
 გულზედ მომისვას ხელია.

მაშინ რას გამომადგება
 თუ უნდა მყვანდეს შვილები,
 მოუხაროდეს ეშმაკსა,
 მოქონდეს ხელწერილები.
 სხვადასხვა ცოდვის ბარათი
 ეჭიროსთ დაბლუჯვილები,
 სულის ამოსვლას ჩქარობდეს,
 მწარედ ეჭიროს თვალელები.

ჭი, დიდო წმიდავ გიორგი,
 მთავარ-მოწამევე ღვთისაო,
 მხედარო ახოვანებით
 აღმოსავალო მზისაო,
 შენ შვიდწილ უძლეველი ხარ,
 დამხსნელიცა ხარ ტყვისაო,
 ზღვით ძლევა, ხმელზედ დათრგუნვა
 გცა ღმერთმან ეშმაკისაო.

ჩვენი ხელმწიფე ერეკლე
 ღვთისგან არის დიდებული,
 მათ ზევით მათი მებრძოლე
 მათგან არის შერისხული,

ცას ქვეშე კიდის-კიდემდე
 მტერი ჰყავს დამონებული,
 სხვა არა თქმულა ხელმწიფე
 მისებრი გამარჯვებული.

ქრისტეანობის გულისთვის
 საომრად დაიარება,
 ღვთის ძლიერება თან დაჰსდევს,
 ყოველთვინ მას ეხმარება,
 აღუსრულდება წადილი,
 კიდევ შეშვენის ბრძანება,
 ორგული უარმყოფელი,
 ღმერთმანი, დაემალება.

უძლიერესი მეფეა,
 შემკული ყოვლის ფერთო,
 წმინდა ევსტათი შემწეთ ჰყავს,
 ჭარ-დალისტანს ებრძვის ხმლითაო,
 სადაც რომ მტერი გაუჩნდა,
 მან დაიმორჩილა ღმერთითო,
 უფალმან განაძლიეროს
 ძის ძითა და ასულითო.

არ დაავდო მანანამა
 თვისი ბრიყვეული გვარია,
 ცხებულის ხელმწიფის ქება
 ამ წიგნში როგორ გარია,
 რა ხელი ჰქონდა მეფესთან,—
 სული აქვს საწუხარია,
 ღმერთო, რას მიზამ ცოდვილსა,
 ვარ შენი ანაბარია.

იუდა ვერცხლის მოყვარე
 სიცრუვის, ავის მქნელია,
 ქრისტეს ამიტომ შეუდგა,
 რომ იყოს მამის მკვლელია,
 მას უკან კიდევ ღმერთი ჰგმო,
 შეიქნა გამსყიდველია,
 დაიწვა მისის ძალითა
 იუდა გამცემელია.

გოლგოთას აატანიეს,
 აჰკიდეს დიდი ძელია,
 ვაი იმ დღისა მნახავსა
 ჯვარს რომ გაუპყრეს ხელია,
 კიდევ აცოცხლა ქვეყანად
 თავისი მწვალებელია,
 მეც იმედი მაქვს ცოდვილსა,
 ღვთისგან წყალობას ველია.

მიასხა ძვირის მოქმედი
 ქრისტესთან ჯვარზე მცველია,
 ერთმან ჰსთქვა: შენცა გადმოხე
 და ჩვენიც იყავ მჰხსნელია,
 მარჯვენით მყოფმა შერისხა—
 სიტყვა სთქვი საგმობელია.
 ჩვენ მოგვეგების სამართლით,
 ეგ რა უჯეროს მქნელია.

ქრისტე ჯვარს ზედან დაჰკიდეს,
 ქვეყანა იქცა ბნელია,
 პილატეს ღმერთი გაუწყრა,
 შიში დაეცა ძნელია,

წყალი ითხოვა, მომართვით,—
 მან დაიბანა ხელია,—
 მე უბრალო ვარ მაგისი,
 თქვენ ნახეთ სატანჯველია.

ქვეყანა იძრა, კლდე განსქდა,
 შეშინდენ ამაზედაო,
 შორს დადგა თვისის კრებითა,
 ტირის მარიამ დედაო,
 მოსთქვამდა, დედაშვილობის
 სიმწარის ცეცხლი სწვევდაო,
 ჯვარს ზედან მოკიდებულსა
 მე თვალით როგორ გხედაო.

იოსებ გვამი ითხოვა
 პილატე მსაჯულისაგან,
 წმიდას არდაგსა წარგრაგნა,
 გარდამოჰხსნა ძელისაგან,
 კლდეს დადგა გამოკვეთილსა
 არ სადმე მიიღო სხვაგან,
 იესო ქრისტე, ჯვარცმულო,
 დამიხსენ მე ცოდვისაგან.

რა ქრისტე აღსდგა, მცველები
 შიშით მკვდარივით იქცესა,
 ურიებმა შეიტყვეს,
 თავში ჯოხი-ქვა იცესა,
 აღუთქვეს ქრთამი მცველებსა,
 უანგარიშო მისცესა,
 ასე ჰსთქვით, ღამით მოგვპარეს,
 ეს სიტყვა დაამტკიცესა.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ის ავაზაკი სამოთხით
წინ ჯვარით გამომიძღვარო,
ჯოჯოხეთს ეშმაკთ უფროსნი
შეჰკრა და ცეცხლში ჩაჰყარო,
სულ გამოასხა სულები,
სამოთხეში გაახარო,
პეტრეს, პავლეს სამოთხისა
კარები მათ მიაბარო.

ცოდვიან-მადლიანები
ყველა ჯოჯოხეთს იყოო,
ადამის ცოდვით სამოთხის
კარი დახშული იყოო,
ქერაბინ-სერაბინ მცველად
კარზე მახვილით იყოო,
ქრისტემ განგვიღო სამოთხე,
კიდევ წყალობა გვიყოო.

მე კიდევ მეშველებოდა
თუ ვიყო ცოდვის რიდული,
მაგრამ არ დავსცხერ ცოდვისგან
ეშმაკის გარდაკიდული,
ღმერთი ცოდვილის ხსნისათვის
ჯვარსზედან დამოკიდული,
მეც მიხსენ გენისაგან,
ვარ შენის სისხლით სუიდული.

შუა სამოთხის ხისაგან
ვსჭამე ურჩების ხილია,
დავსტანჯე სული ცოდვილი,
დაჭრილი დაკოდილია.

ღმერთო, ამას გევედრები,
მიბოძე ცრემლის მილია,
ნუ დამსჯი საუკუნოსა,
მეც ვარ ემბაზის შვილია.

არა ჰყავს ჩემს სულს აქიმი,
რომ შეუხვიოს წყლულია,
ღმერთო, შენს რწმუნებაზედა
მოჰსდრიკე ჩემი გულია.
წყალობა მიყავ, მიბოძე,
ცრემლისა ნაკადულია,
დაიხსენ დანთქმისაგანა
ჩემი დანთქმული სულია.

ღმერთო, დანერგე ჩემს გულში
შენი მართალი მცნებანი,
ვილაპარაკო ყოველჟამ
თქვენი სუფევის ქებანი,
თქვენი არ დასრულდებიან
სასწაულთ-მოქმედებანი,
ჩემიც ისმინე ვედრება,
ჰყავ შენი მოწყალებანი.

წმიდაო ნინოვ, მომქცევო
ქართლისა-კახეთისაო,
განმაბრწყინებო სოფლისა,
შუქ-მომფენელო მზისაო,
შენც მომეხმარე ქრისტესთან,
კეთილ-მორწმუნე ღვთისაო,
ეგება მიყოს წყალობა,
ნახვა მწადს სამოთხისაო.

ღმერთმან, ჩემებრივ საწყალი
 მე ვარ ოხერი მკვდარია,
 არც ვინ მყავს ჭირისუფალი,
 არცა ვინ მოტირალია,
 თუ იქაც მწუხარება მაქვს,
 ვაჰ ჩემის სულის ბრალია,
 ქალწულო, შუამდგომელო,
 შენს ქრისტეს შემაბრალია.

ღმერთო, ესე მიხმს წყალობა
 შენს ბრძანებაზედ ვიდგეო,
 მეორედ მოსვლას საფლავით,
 განბრწყინებული აღვჰსდგეო,
 მთელი, სრული და უნაკლო,
 შენის მარჯვენით დავჰსდგეო,
 მერმე შენს სამართალშია
 განმართლებული წარვჰსდგეო.

ცისკრად მოვიდა საფლავად
 მარიამ ცრემლთა მღვრელია,
 ნახა სუდარი მდებარე,
 საცლავი ცარიელია,
 წარვიდა, პეტრეს ახარა,
 რა ვნახე საკვირველია,
 იესო ქრისტე ჯვარცმული
 აღმდგარა ჩვენი მხსნელია.

სულის მკურნალი შევამკოთ,
 ბრძანებდა წმიდა სულია,
 ელვა სპეტაკით მოსილი
 ზეცილამ ჩამოსულია,

ღეთისგან ურიცხვი წყალობა
 მას ზედა მიწვეწულია,
 ღმერთსა უვლია მას ზედა
 წმიდას კვალთასა სრულია.

ბრძანდება მოციქულებში
 ღეთისაგან მოვლინებული,
 წმიდა სპეტაკით მოსილი,
 მზისაებრ განბრწყინვებული,
 ვინცა ვინ ნახავს შემოსილს
 ღმერთი არს განცხადებული,
 ემსგავსება მაცხოვარსა
 ანგელოზ შემოკრებული.

ამიერ სოფლით გარდავხე,
 ბევრი რამ მიძევს ბარგია,
 რაც რომ ამ სოფელს ვილხინე,
 იმ სოფელს რაღას მარგია,
 იქი მაქვს მკვიდრი მამული,
 თუმც რა მიმიძღვის კარგია,
 მადლი კი დაჰსძღვეს ცოდვასა,
 თუმც ჰსჭარბობს ერთი დარგია.

სიფიცხით ფრთესა ვერ მოგლეჯს
 შავარდენსა და წეროსა,
 იგი გარდამხდეს სოფელსა,
 რაც რომე თავს მეწეროსა,
 ნუ დამემობთ სრულად პირუტყვსა,
 რაცა ვერ დამეწეროსა.
 უგუნურსა და სულელსა,
 რაც მაკლდეს საღმრთოს ეროსა.

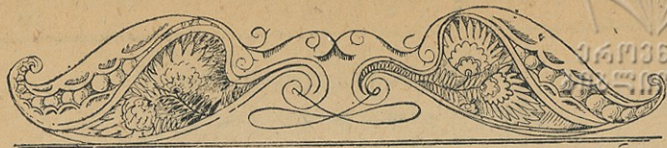

ქალწულისგან ღმერთი იშვა,
 ღმერთი კაცად გარდაიქცა,
 ექვს იანვარს იოანემ
 ნათლისღების მადლი მისცა.
 ხილვა იხილეს, ივლტოდა,
 იორდანე უკუნ იქცა,
 ვინცა ღმერთი არ ირწმუნა,
 ბნელის კერძო გარდაიქცა.

ამის მეტსა აღარ ვიტყვი,
 ერთს ვიტყვი შობის დღისასა,
 ქალწულისა მუცლისაგან
 ქვაბს იშვა ბეთლემისასა,
 თვით მიიწვინა სიმდაბლით
 ბაგასა პირუტყვისასა,
 დაადგა შუქურ-ვარსკვლავი
 აღმოსავლისა მზისასა.

სამნი მოგვნი ხელმწიფენი
 ძღვნით მოიწივნეს ღვთისაო,
 ჰპოვეს მწოლარე ბაგასა
 ყოვლის მპურობელი ცისაო.
 ჰეროდეს განბასრებულსა
 რისხვა დაეცა ღვთისაო,
 შუქურ-ვარსკვლავი წინ უძღვის
 უბრწყინვალესი მზისაო¹.

¹ წ. კ. ხელთნაწ. № 1511. გვ. 979—992

მანანასაბან ციების ბაასი

ციებამ უთხრა:

მ აგშორებივარ მანანავ,
როგორც რომ გაღმა დიცია,
რაც შენ მლანძღე და მაგინე,
სულ თავში ლოდი მიცია,
შენს ახლოს აღარ გავივლი,
აღთქმა დავდე და ფიცია,
შენ ხომ არ მიმიპატიუებ,
შენი ამბავი ვიცია.

მანანამ უთხრა:

ცეცხლი მოგედვა ციებავ,
რა მე შენ შემეყარეო,
შვიდი თვე მაცივ-მაცხელე,
ჩემი დღე დამამწარეო,
პატარა სული მოვიდგი
რა შენ მე გამეყარეო,
ვინც რომ შენ მივიპატიუოს,
ვაგლახი დავაყარეო.

ციებამ უთხრა:

საწყალო, რის იმედი გაქვს.
 ვინა გყავს მოტირალია,
 ვინ გიზის ჭირისუფალი,
 რომ ყაროს ცხარე ცრემლია.
 შეგიკრავ ხელსა და ფეხსა,
 როგორც დამრჩვალნი მგელია,
 საფლავად მიგათრევიან,
 ჰყარდე ვით მკვდარი გველია...

მანანამ უთხრა:

რა დაგემართა ციებავ,
 რა ჩემზედ მოიცალია,
 ამიტომ ვიჭვობ მიბრიყვე,
 რომ აღარა ვარ ქალია,
 გაგაგდებ ჩემის გვამიდამ
 შემწედ მაქვს ღვთისა ძალია,
 ასე მიჩნს შენი ლაყაფი,
 ვით ჰყეფდეს ძალლი ხალია.

ციებამ უთხრა:

ამისგან უფრო მანანავ,
 მოდი, ნუ გამამწარებო,
 დაგწვავ, დაგდაგავ სიცხითა,
 სიცოცხლეს დაგამწარებო,
 საკვდავად გარდაგასვენებ,
 მღვდლებს შენზედ გავახარებო,
 აღარ გამყოფებ სულდგმულსა,
 შავს მიწას მიგაბარებო,

მანანამ უთხრა:

ციებ-ცხელებავ, ჩემზედა
რაზედ აიღე შურია,
ნეტაი შემატყობინა,
თათარი ხარ თუ ურია,
მე ასე შემყვარებიხარ,
როგორც რომ ძალღი მურია,
თუ მომკლავ, არას ვინაღვლი,
რა დამრჩეს სანანურია?

ციებამ უთხრა:

სამიღლემჩიოდ დაჰკარგე
მანანავ, ჩემი თავია,
ღირსად სამართლად მოგაგე,
რაც დღე გიჩვენე შავია,
რით უნდა გაქო მე შენა,
სიტყვა გამოგდის ავია,
თვალტანად არას ვარგებარ,
ხარ ცუდი სანახავია.

მანანამ უთხრა:

თვალთ ნუ დამენახვები
შენ ქვეყანის სასაცილო,
დამცლელო ღონისაგანა,
საძაგო იუდის შეილო,
შენსა წამყვანსა სიკვდილსა
თავს დაუდე შავი ტილო.
მე შენ როგორ მეხუმრები
შენ მყრალო და გაღლეტილო.

კვალად მანანამ უთხრა:

თქვენი მტერი და ორგული
 ციებამ დამაღონაო,
 მე ამას ვერ გაღურჩები
 თუ კიდევ მომიგონაო,
 დამადნო სანთელივითა,
 გამხადა ღრამის წონაო,
 ამ წყეულს რასა შევეყვარდი,
 ჩემში რა მოიწონაო.

ციებამ უთხრა:

თუ მოგიბრუნდი, მანანავ,
 ჩაგაკმედინებ ხმასაო,
 სულ დაგავიწყებ ყველასა,
 მაგ შაირების თქმასაო,
 ასე გაგიხდი საქმესა,
 სიკვდილს აძლევდე თავსაო,
 ახლ ოხრად დაგანარჩუნებ
 შენს ჯარასა და ტარსაო.

მანანამ უთხრა:

რალას მაწყალებ შიშითა,
 თვალებიც გამოგხეთქია,
 ამის უარესს რას მიზამ,
 კბილი კბილს დამიხეთქია,
 კურნება ჩემი ვის ძალუძს,
 თვალები დამიფეთია,
 მე შენ ველარას დამაკლებ,
 თუ ჩემი შემწე ღმერთია.

ციებამ უთხრა:

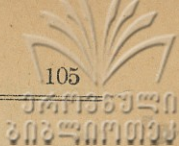
რა დაგემართა მანანავ,
 მე მოგეკიდე მწვიდათა,
 ხანდახან გაგაცივებდი,
 ხან გამყოფებდი თბილათა,
 პირს ძლიერ გაგიმწარებდი,
 წყალს არ გასმევდი ტკბილათა,
 კიდევაც არ დაგივიწყებ,
 ხანდახან გნახავ ხილათა.

მანანამ უთხრა:

მე რათ მინდა შენი ნახვა,
 ყოველნი შენგან ჩივიან,
 ვისაც რომ ტანში შეუხვალ,
 კანკალებენ და კივიან,
 აკანკალებენ კბილებსა,
 წელი უწყალოდ სტკივიან,
 რაკი სიცხეში ჩააგდებ,
 მდულარე ცრემლი სცვივიან.

ციებამ უთხრა:

მანანავ, გულის საკლავი
 სიტყვა გაქვს მეტად მწარეა,
 ახლა რომ მე შენ წაგჭყურტო,
 ჩემიმც ნულარა ბრალია,

ცოტა გაქვს თუ რამ ქონება
 ველარც სულ მოიხმარია,
 სუდარი თავით დაიდევ:
 შენ ხარ ოხერი მკვდარია ¹.

¹ წ. კ. № 1511, გვ. 992 — 996. არსებობს აგრეთვე ხალხური ვარიანტი „ციების ლექსისა“ იხ. „აკაკის კრებულში“ № 12 — 1898 წ. ს. მერკვილაძის მიერ ჩაწერილი „ციებისა და ქალის ბაასი“. ეს ვარიანტი თითქმის უცვლელად შეტანილია ვ. კოტეტიშვილის „ხალხურ პოეზიაში“, სახელგამი 1934. გვ. 244—246.

მანანას კიბიდან ჩამოვარდნა

ცეცხლი მოედოს ფაშასა:
ის რომ ქართლს აეშალო,
დალისტნის ლეკი ბელადი
შემოირიგა ყველაო.

უთხრა, თუ მომგვრით მანანას
მე გაშოვნინებთ ვალაო.
ის რომ მანანამ შეიტყო,
ციხეში დაიმალაო.

ევასგან მოგვდგამს ცდუნება,
მეც ვარ ჭკუაზე მცდარია,
იმ ურჯულოსა ფაშასა
ჩემზედ რად უნდა ჯარია,
რისთვის მივრბოდი ციხეში,
რათ მოვიტეხე მხარია?
ხუთ საათს ვერვინ შეიტყო,
კიბეს ქვეშ ვეგლე მკვდარია.

და როცა ვინმემ შეიტყო
ძვეერა შეიყარაო,
არ გებრალემათ მანანა,—
მეუფეს მიებარაო,

აბა რა იყო ასეთი,
 ასე რამ ააჩქარაო,
 სული რათ მისცა ეშმაკსა,
 ყოფა რათ გაიმწარაო?

უმძიმდათ მეტის მეტათა
 ნათლიდედებსა ყველასა —
 ჩვენ სვინას რაღა მოარჩენს,
 ხვნეშას უშლის და ხველასა.
 სარო ოშოში დანაყეთ,
 ეხვეწებოდენ ლელასა,
 ზოგი უშუშავს ნაცარსა
 და ზოგი ნაბდი ძველასა.

ტეტიაშ წამოუჩოქა,
 მკლავზე გადავლო თვალია
 სვინავ, რათ შესწუხებულხარ,
 ერთი დღე გმართებს ვალია.
 მოტეხილი კი არა გაქვს,
 დაჟეჟილი გაქვს ძვალია...
 ამალამ ველარ შეაწევს,
 მოგვარეთ თავის ქალია.

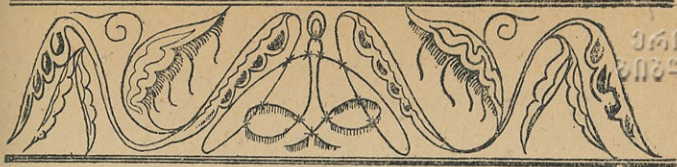
მკურნალმა მაჯა უნახა,
 არა უშავს რა, არაო,
 მანანამ ხმა ამოიღო,
 მოძღვარი დაიბარაო,
 თავისი ყოფა-სიცოცხლე
 სულ იმას მიაბარაო:
 ბატონო, ჩემს ქალს უბოძეთ
 ჩემი ოხერი ჯარაო.

კიბესთან კაცი გაგზავნა.
 ფიცი შეთვალა გულითა:
 კიბევ, რას მემართლებოდი,
 რაზედ შკარგამდი სულითა,
 ნავთს გადაგასხამ, ცეცხლს მოგცემ,
 ან კი დაგაპობ ცულითა...
 კიბემ სთქვა, არ შევშინდები,
 მე შენი მოციქულითა.

საწყალო, რაღას მუქარობ,
 შენი მორჩენა ძნელია,
 ბნელს ლამეს შემომადექი,
 წვიმისგან ვიყავ სველია.
 ჯერ არის ფეხი გიმტყუნობს,
 მემრე კანკალა ხელია,
 ჩემიდან შენი გაღვარდნა
 აბა რა საკვირველია? ¹

¹ შ. კ. ხელნაწ. № 1107.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ესეც რაღაც ღარიბად თქმული

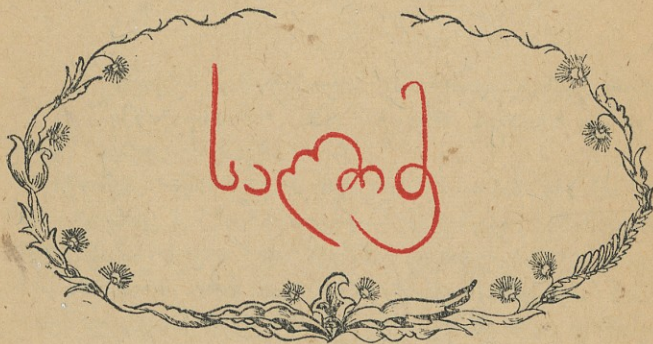
ე ერთი ჩიტი გავზარდე,
ელვარე არის წითელი,—
ქოჩორი ჰქონდა ფირუზი,
ყელ-ყურ-ნისკარტი ყვითელი,
ფეხები ჰქონდა ნარინჯი,
არც მეტისმეტი წითელი,
ეჟღვანი ება ასეთი,
დარჩენას იმით მოველი...
მე ჩემი ჩიტი მარჯანი
სათუთადა მყავს გაზრდილი,
საუზმითა მყავს ნაჩვევი,
არ დამიკლია სადილი.
რა მარჯანი გამიზრდია,
არ მაკლია მისგან ლხინი,
დღისით არის მეგალობე,
ღამე არის მეტად ფრთხილი ¹.

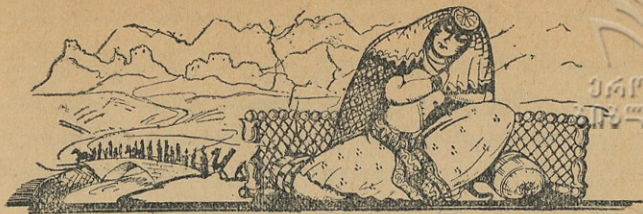
¹ წ. კ. № 1511, გვ. 996.

ქართული
ბიბლიოთეკა

საქმე

ს ა ლ ო მ ე

სალომეს ნაწერებიდან დარჩენილა „მწუხარებისა ანბანთქებანი“, ანუ როგორც ავტორი უწოდებს „სევდის წიგნი“¹.

სალომეს ნაწარმოები შეიცავს: 1. ოთხ ანბანთქებას (149 ტაეპი), 2. ჩახრუხაულით დაწერილ ანბანთქებას, რომლისგანაც ჩვენს ხელნაწერში, ფურცლების დაკარგვის გამო, მხოლოდ ორი დასაწყისი ტაეპი (ანზე და ბანზე) დარჩენილა, და 3. თექვსმეტმარცვლოვან შაირით დაწერილ ოცდაათ ტაეპს.

„სევდის წიგნი“ წარმოადგენს ბიოგრაფიულ - ეპისტოლარული ხასიათის პოემას.

¹ „სევდის წიგნი“ შენახულა სიძველეთა № 598 ხელნაწერში. იგი გადაწერილია ყვითელ ქალაღზე, უხეირო მხედრულით. ხელნაწერი წარმოადგენს პატარა წიგნს, რომელიც ჩალისფერ, უხეშ ქალაღით გადაკრულ ყდაშია ჩასმული.

თედო ჟორდანიას აზრით ეს ნუსხა გადაწერილი უნდა იყოს მე-თვრამეტე საუკუნის მიწურულში. თ. ჟორდანიას, „Опис. рукоп. черк. муз.“ II, стр. 105, № 598.

მთელი ნაწარმოები გამსჭვალულია უაღრესი ელემენტური განწყობილებით და რელიგიური გრძნობით. შინაგან ნაწილებს აერთიანებს ერთი ძირითადი თემა: ქალის გლოვა, გამოწვეული საყვარელი ქმრის შორეულ მხარეში გადაკარგვით.

სალომეს შესახებ არაერთარი ისტორიულ - ლიტერატურული ცნობა არ მოგვეპოვება. მისი ვინაობის და ცხოვრების დროის გამოსარკვევად უნდა მივმართოთ ისევ მის ნაწარმოებს.

როგორც ტექსტიდან ირკვევა, სალომე თანამედროვეა ერეკლე მეფისა. იგი მრავალგზის იხსენიებს ერეკლეს, როგორც პოლიტიკურ მტრებთან, — სახელმწიფოს ორგულ ფეოდალებთან მებრძოლ მეფეს. თვით სალომეს ვინაობის შესახებ არაფერი ვიცით. პოემიდან ჩანს, რომ სალომეს მშობლები ყოფილან ვინმე ფარსადანი და მისი მეუღლე დარეჯანი. იგი აღრე დაობლებულა. თორმეტი წლისას დედაც გარდაცვლია. ჯერ კიდევ ბავშვის ჰასაკში სალომე დაუნიშნიათ თუ გაუთხოვებიათ „ღვდლობაში გაზრდილ“ ჭაბუკზე:

„ის იყო თუთხმეტის წლისა,
შევზვდი მე ცხრისა წლისადა
ნებიერობით გამზარდა,
არ გამიფრთხოზდა ძილსადა“...

სალომეს ყველა ნათესავები დახოცია: მშობლები, ბიძა, დები, დისწულები.

შესამე ანბანთქება მთლიანად მისი სამწუხარო ბიოგრაფიული თავგადასავალისა და გარდაცვლილი ნათესავების მოგონებისათვის არის მიძღვნილი. ავტორი ამ თავს სამართლიანად უწოდებს „მკვდართა ტირილს“.

სალომეს მღვდლისაგან სამი შვილი შექმნია. მაგრამ როგორც ჩანს, ახალგაზრდა ცოლქმარის ბედნიერება დიდხანს არ გაგრძელებულა. მღვდელს რაღაც პოლიტიკური ხასიათის დანაშაული ჩაუდენია. ერეკლე მეფის რისხვის თავიდან ასაცილებლად, იგი იძულებული გამხდარა თავის „ბატონთან“ ერთად ახალციხეს გადახვეწილიყო და იქ ფაშისათვის შეეფარებინა თავი.

სალომეს ნაწარმოების დაწერის დროს მღვდელი უკვე სამი წლის ემიგრანტია. ანბანთქება აღსავსეა მარტოდ დარჩენილი დედაკაცის მოთქმითა და გოდებით. მეთვრამეტე საუკუნის ქაროველი პენელოპა მწარედ დასტირის თავის უნუგეშო ზვედრს. იგი ევედრება ღმერთს დაიხსნას მისი მეუღლე გაჭირვებისაგან და მშვიდობიანად დაუბრუნოს ოჯახს:

„შენ აჩვენე მღვდელს კიდევ
საცოდავი სამი შვილი“...
თათართა ხელისგან იხსენ,
ნახვას გვაჯი წმინდაო,
თუ ცოცხალმა ველარ ვნახო,
სულსა შემყარე წმინდაო“...

საფიქრებელია, რომ მღვდელი კარის მოძღვარი იყო ერეკლე მეფის წინააღმდეგ შეთქმული ან აჯანყებულ რომელიმე ფეოდალისა, რომელიც ახალციხეს გადავარდნილა. მღვდელიც თავის „ბატონთან“ იმყოფება. ამის შესახებ გარკვევით მიგვითითებს სალომეც რამდენიმე ადგილას:

„ბედმან მალირსოს: ბატონი ჩვენი
შერიგდეს მეფეს მალლისა ძალით“...
„იადვილე, ღმერთო, ჩემთვის
ძნელის ცეცხლის განქარვება,

ირაკლი მეფეს დამართე
 ბატონს ჩვენზე მოწყალება.
 ისევ მოხვდეს სამეკვიდროსა,
 უადგილოს ნუ დაშთება...“

სალომე შესთხოვს ღმერთს, რათა მან ერეკლე მეფეს მოუღბოს გული გაქცეულებზე:

„იფიქროს ჩვენმა ბატონმა:
 შენ რა მიაგე რა მასო?
 ირაკლი მეფეს ჩაუდე
 ვით გული შვილზე მამასო“...

როგორც პოემიდან ჩანს, ერეკლეს რისხვა მარტო მღვდლის ბატონს როდი დასტყდომია თავს. სალომე მამართავს ღმერთს:

„გაქვს უფსკრული მოწყალება,
 ღმერთო, ამით გევედრები,
 გული მიეც მეფეს ჩვენსა
 შეირიგოს თავადები
 განიშოროს ორგულობა,
 გააცუდოს მათი მტრები“...

სალომე ამგვარად ლაპარაკობს მეფისაგან განდგომილ ფეოდალების შესახებ, მისი სიტყვიდან ჩანს, რომ ვიღაც თავადებს მეფე ერეკლესთან შესარიგებლად ჰქონიათ საქმე, რომ მეფეს ჰყავს „ორგულები“ და „მტრები“ თავადების წრიდან.

სალომეს შაირები მიგვითითებენ მე - 18 ს. საქართველოს შინა - პოლიტიკური ცხოვრების რომელიღაც მსხვილ ისტორიულ ფაქტზე — ალბათ ერეკლე მეფის წინააღმდეგ მოწყობილ შეთქმულებაზე ან აჯანყებაზე და თავადების განდგომაზე. ისტორიულად ცნობილია რამდე-

ნიმე აჯანყება, რომელიც ქართლის ფეოდალებმა მოუწყვეს ერეკლე მეფეს. ჩვენ ვიცით, მაგალითად, 1757 წლის აჯანყება ქართლ-კახეთში მცხოვრებ მუსლიმან მოსახლეობისა, რომელიც ინსპირირებული იყო მსხვილ თავადების მიერ. ეს ამბოხება ერეკლემ ჩააქრო, მაგრამ მეამბოხეების წინააღმდეგ რაიმე სასტიკი ზომებისათვის მაშინ არ მიუმართავს. აჯანყებულებს გადახდათ მხოლოდ ჯარიმა ნატურის სახით: 5 ათასი ცხვარი, 4 ათასი ძროხა, ასი ცხენი და სხვ.

უფრო სერიოზული პოლიტიკური სარჩული ედვა მეორე შეთქმულებას, რომელიც 1767 წელს მოხდა. ქართლის ფეოდალებმა, რომელთაც არ მოსწონდათ ერეკლეს ცენტრალისტური პოლიტიკა, მოინდომეს მისი მოშორება და ქართლის ტახტზე ვახტანგ მე-6-ის შვილიშვილის გამეფება. ესლა კი სასტიკ ზომებს მიმართა ერეკლემ. დამნაშავეთა უმეტესობა შეიპყრო, ზოგს თავი მოჰკვეთა, ზოგი ჩამოადრჩო და დახვრიტა. გადარჩა ის, ვინც გაქცევით უშველა თავს.

საფიქრებელია, რომ სალომეს ანბანთქებაში მოხსენებული მღვდლის „ბატონიც“ ერთი ამ შეთქმულებაში მონაწილე თავადთაგანია, რომელიც შეთქმულთათვის ასე არა სასიამოვნოდ დამთავრებული საქმის შემდეგ გაქცევია ერეკლეს რისხვას და თავი შეუფარებია ახალციხის საფაშოსათვის. ეს პირველი მაგალითი არ იქნებოდა ქართლ-კახეთის ან იმერეთის სამეფოდან გაქცეულ უკმაყოფილო და მეამბოხე თავადის - ფეოდალის შენახვისა ახალციხის ფაშის მიერ. ჩვენ ვიცით, რომ იმ ხანებში, განსაკუთრებით მე-18 ს. მეორე ნახევარში, სამუსლიმანო საქართველო, კერძოდ ახალციხის საფაშო, წარმოადგენდა ქართლისა და იმერეთის სამეფოების წინააღმდეგ მიმართულ

თურქთა აგრესიის დასაყრდენ ციტადელს. ცენტრალური ხელისუფლების მომდურავი პირები ახალციხის ფაშასთან გარბოდნენ ღ ქართველ მეფეთა წინააღმდეგ იქიდან ეწეოდნენ ინტრიგებს. იმერეთის სამეფოს ისტორიაში, მაგალითად, ცნობილია მსხვილი ფეოდალის, ლევან აბაშიძის გაქცევა ახალციხეს და იქიდან დიდი ჯარის წამოყვანა სოლომონ მეფის წინააღმდეგ. ეს ამბავი დამთავრდა ისტორიაში ცნობილი ხრესილის ომით (1757 წ.), თურქების სასტიკი დამარცხებით და ლევან აბაშიძის მოკვლით ¹.

როდის უნდა იყოს დაწერილი სალომეს „სევდის წიგნი“? თუ დავუშვებთ, რომ სალომეს ანბანთქებაში მოხსენებული ახალციხეს გადახვეწილი „ბატონი“ მონაწილეა ერეკლეს წინააღმდეგ მოწყობილი 1767 წლის შეთქმულებისა, მაშინ სალომეს პოემა დაწერილი უნდა იყოს 1770 - 71 წლ. რადგან, როგორც ზემოდაც ავლნიშნეთ, სალომეს „სევდის წიგნის“ წერის დროს მღვდელი უკვე სამი წლის ემიგრანტია („წელიწადი სამი არის მუდამ მატირებ მე შენო“... „მატირე სამს წელიწადსა, სევდა გაბშირდა გულშია“...) იგი იმყოფება თავის ბატონთან ერთად („ორგულს არ გავხარ მე ვიცი, ბატონი შენი გვერთ გიზის“... „რადგან ღმერთმან გააჩინა, პატრონს ყმანი გვერდს უნდა ყვნენ, როდეს ღმერთი გადმოხედავს, წყალობასაც დიდსა ნახვენ“). ყოველ შემთხვევაში სალომეს „ანბანთქებანი“ თავისი დაწერის დროით ეკუთვნის ერეკლე მეფის პოლიტიკური ძლიერების ხანას, მე - 18 ს. მესამე მეოთხედს.

¹ ქ. რაჭველიშვილი, „საქართველოს ფეოდალიზმის ისტორია“, სახელგ. 1927 წ. გვ. 105.

სალომეს „სევდის წიგნი“ თავისი იდეური შინაარსით, განწყობილებით და საერთო ხასიათით საუკეთესოდ გამოხატავს მე - 18 ს. დეგრადაციის გზაზე დამდგარი ქართული ფეოდალური არისტოკრატის, მსოფლმხედველობას და სულისკვეთებას. უაღრესი სარწმუნოებრივი ფეტიშიზმი, ამავე დროს სკეპტიკური განწყობილება, მელანქოლია, და უიმედო პესიმიზმი ნიშანია საერთოდ მე - 18 ს. ქართული ფეოდალური პოეზიისა. „ანბანთქება“, როგორც პოეტური ჟანრი, ისევე დამახასიათებელია ჩვენი მე - 18 ს. არისტოკრატიული პოეზიისათვის, როგორც ფსევდო-კლასიკური ტრაგედია და ოდა დასავლეთ - ევროპისა და რუსეთის გაბატონებული კლასების ლიტერატურისათვის იმ დროს.

სალომე თავისი პოეტური ბუნებით და წერის მანერით ძალიან წააგავს მე - 18 საუკუნის პოეტ - ქალს მანანას. ორივე, — სალომეც და მანანაც, დავით გურამიშვილის სტილის პოეტები არიან.

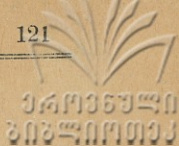

კარი პირველი მცირესა წიგნისა, რომელსა
უხმოზენ სალომიან მწუხარებისასა
ანბანთქებასა

1

წიგნი მიირთვით მკითხველნო,
მცირე რამ ანბანთ ქებისა,
შესაფალია პირველი,
ნათქვამი ცეცხლთა გზებისა,
ჩემი დარდები ყოველი
ურცხვინოდ ვანცხადდებისა,
მოშორდა ტკბილი მოყვასი,
სალომე ამად კვდებისა.

აღვალე პირსა, უტყვი ვარ,
ღვთისმშობლის ქებას ვბედაო,
ადამ დაიხსნა წყევისგან,
ჩვენ გამოგვიჩნდა მწედაო,
აბრაამს მისცა წიალი,
თვითაც დაადგრა ზედაო,
ამას მე ვიღებ იმედსა,
მეც წილი მიგდოს ზედაო.

ბნელი განათლდა ოდესა,
 ღვთაება ძირს გარდმოვიდა,
 ბრუნვა შექმნეს ეშმაკებმა,
 ცე, აღსასრული მოვიდა.
 ბჭენი განგვიხვნა სამოთხის,
 ნათლისა წილი დაგვკიდა,
 ბნელისგან მიხსენ ცოდვილი,
 სული ამ სოფლით გავიდა.

გარდმომხედე, მეუფეო,
 მეც გევედრები უღირსი,
 განა არ ვიცი, არა ვარ
 მე სამოთხის ყოფას ღირსი,
 გაბრიელ ნცველად მოვიდეს,
 მაშოროს სატანა მქისი,
 გადიდო შეუძლებელმა,
 ღღის ნახვა ოდეს მაღირსი.

დაისაჯა პირველ ადამ,
 მე რაღაღ მიკვირს ვაება,
 დამაკლდა თვალსა სინათლე,
 ვაჰ, გული ლახვარს დაება,
 დავწერო წიგნი სევდისა,
 მივაპყრა ჩემი გონება,
 დამიგდო წვრილი შვილები,
 ღვდელმა დამიყო გონება.

ერთო ღმერთო, გევედრები,
 არვინ ვიცი შენგან კიდე,
 ერთმა არავინ შეგცოდა
 უაღრესად ჩემგან კიდე,

ეკლის გვირგვინი შეგბედეს,
კვართზე იგდეს წილი კიდე,
ეკლესიას შემოსილი
ღვდელი მაჩვენე მე კიდე.

ვაქო ღმერთი, მე ვითხოვო
შეცოდების მოტევება,
ვიცი, გეწყალების ცოდვილი,
შენგან ყველა იპოება,
ვადიდებ შენსა მშობელსა,
სული ოდეს გვამს ეყობა,
ვფიცამ, სოფელი არ მინდა,
მე სანუგეშო მეყობა.

ზეცას მოვა ჩემი სული,
რა მადლი მაქვს დამიფაროს,
ზრიალით მოვლენ ჩემზედა,
ოდეს სული ამამგვაროს.
ზარტეხილი შევიქნები,
თუ ღმერთმან არ შემიბრალოს,
ზრდილსა სამხთოსა ცოდნითა
მე პატრონის თავს შემყაროს.

ცერიდების კაცი ცოდოს,
მაგრამ ბოლოს ეშმაკის ძღვეს,
ცე, მე შეგცოდე მარტომან,
ჩემებრ ცოდოს არვინ დასდევს,
ცე, ცოდოს არ მოიხსენებს,
ღვთისმშობელი მადლათ დასდებს,
ცე, ამასაც მოიხსენებს,
ვიცი, ოხრად არ დამაგდებს.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

თვინიერ ღმერთო, შენ გესავ,
 და მერმე ყველა წმინდაო,
 თვალისა ჩემის ნათელსა
 ნუგეში მიეც წმინდაო,
 თათართა ხელისგან იხსენ,
 ნახვას გეაჯი, წმინდაო,
 თუ ცოცხალმა ველარ ვნახო,
 სულსა შემყარე, წმინდაო!

იადვილე, ღმერთო, ჩემთვის
 ძნელის ცეცხლის განქარვება,
 ირაკლი მეფეს დამართე,
 ბატონს ჩვენზე მოწყალება,
 ისევ მიხდეს სამკვიდროსა,
 უადგილოს ნუ დაშთება,
 იყავ შემწედ, ღვთის რწობელო,
 მეც შემხვდება ნეტარება.

კვლავად ღმერთო, შენ გადიდებ,
 შენ ხარ ჩემი მუდამ შემწე,
 კვერთხი შენი მოავლინე,
 გამიბანე ეშმაკთ შემწე,
 კარსა სამოთხისას პეტრე
 ბრძანე, ჩემთვის იყოს შემწე,
 კმარა ჩემგან შენი ხმობა,
 ნუ შეპრისხავ, იყავ შემწე.

ლამის ღმერთმან მამიძაგოს,
 მეორედ ცეცხლი მამიდვას,
 ლახვრით გუნება დამიჭრას,
 იმედი არსით დამიდვას,

ლაყათსაც მალე მოვიკვეთ, ქართული
საბჭოთაო
 თუ ღმერთი წყალობას მიზამს,
 ლამის უფრო შორს წახვიდე,
 ღვდელი, იმედი ეს გიგავს.

მანამ მშვიდობით არ განახავ,
 სიმწარეს ვთესამ გულშია,
 მატირე სამს წელიწადსა,
 სევდა გახშირდა გულშია,
 მიძრახვენ ყოვლთვის მსმენელნი,
 მაგრამ არ შედის ყურშია,
 მე თუ შენთვის არ ვინაღვლო,
 დარდი რისა მაქს გულშია?

ნურვინ მიძრახავთ ამაზე,
 ვისაც ღმერთი მოგაგონდეს,
 ნაკლებობა აღასრულეთ,
 ვისაც კარგი მოგაგონდეს,
 ნაწერიც დიად ცუდია,
 მაგრამ კარგად მოგაგონდეს,
 ნაზად ზრდილნო, ღმერთს ახვეწეთ,
 ვისაც ღვდელი მოგაგონდეს.

ოხვრა გახშირდა გულშია,
 ღვდელი, არ ვიცი ვის უკვირს,
 ოდესაც ნაწერს მიბოძებ,
 მოსვლას არა მწერ, ეს მიკვირს,
 ორი ნარინჯი გებოძა,
 არ ვიცი, რის სუნი უდის,
 ორგულს არ გაეხარ, მეც ვიცი,
 ბატონი შენი გვერდს გიზის.

პატარა შვეფარენით,
 მე და ღვდელი, ყველამ იცით,
 პირსა ყველა წმინდისასა,
 გაფიცებთ, ვინცა იკითხით,
 პირს ნუ დამიყოფთ ძრახვითა,
 ვიცი, ყველამ უკეთ იცით,
 პატარა შვილებს ვეუბნი,
 მამის ანბავი იკითხით.

ჟეშთა არსო, გევედრები,
 რას ვიტყვი არ გამეგება,
 ჟრიალით სევდა წამოვა,
 გული ამით დამეყობა,
 ჟიჟინს შეიქს წვრილი შვილი,
 თვალსა ცრემლი დამეტყობა,
 ჟამითგან აქამომდინა
 გულსა ცეცხლი დამეტყობა.

რალას ვაგძელებ ბაასსა,
 ცუდსა ყველანი მიძრახვენ,
 რადა სწუხართო ცუდადა, —
 მძახლები კარვად გინახვენ,
 რადგან ღმერთმან გააჩინა,
 პატრონს ყმანი გვერდს უნდა ყვნენ,
 როდეს ღმერთი გადმოხედავს,
 წყალობასაც დიდსა ნახვენ.

სათუთათ მზრდიდა პატრონი,
 მაგრამ არ მცირეთ გაზრდილი,
 სალომე დამდვეს სახელოდ,
 შემრთეს ღვდლობაში გაზრდილი.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სიმწარემ სულ დამავიწყა
მცირე და კარგათ გაზრდილი,
სვიმონაც ველარა ვნახე,
ჩემს ქვეშაგებში გაზრდილი.

ტვირთი ვარ, ღმერთო, მე შენი,
მოწყალებაც შეგიძლია,
ტირილს ახოც, ვიცი, ჩემსას,
მე ქება არ შემიძლია,
ტყუილს არ ვფიცამ, პატრონისა
სიშორე არ შემიძლია,
ტარიგს ვვაჯი, ყოვლისა
განკურნება შეუძლია.

უნდა გადიდო, უფალო,
სანამ ვიყო მე ცოცხალი,
უნატრელს სიხარულს ვითხოვ,
სანამ ვიყო მე ცოცხალი,
უკლებლად ტურფა დებისგან
რადგან მე დავრჩი ცოცხალი,
უჭირისუფლოს ნუ გამხდი,
ღვდელი მაჩვენე ცოცხალი.

ფრიად, ღმერთო, გევედრები,
არ გიყვარს მოწყალებათ,
ფუჰად ნუ გამაროინებ,
გამიადვილე ქებათ,
ფინთად ნაწერი შევაწყე,
დიდი არ ვიცი ქებათ,
ფათერაკისგან დაიხსენ,
ვინც იცის შენი ქებათ.

ქრისტე ღმერთო, ოდეს ეცვი
ჩენის ხსნისთვის ჯვარსა ზედა,
ქათმის ხმობას ვინ უარგყო,
შემიწყალოს ამაზედა,
ქვრივთა თანა ნუ შემრაცხავ,
სანამ ვლიდე მიწაზედა,
ქრისტიანობაში ვნახო,
ვისაც სჭვრეტდეს თვალი მზედა.

ღმერთო, შენ გიცი მოწყალედ,
სხვა არვინ გვინდა შენს მეტი,
ღონე დამაკლდა სიმწარით,
სიყრმით ახლა შემხვდა მეტი,
ღარიბისა და ობლისა
შენ ხარ შემწე სხვაზე მეტი.
ღვდელს თუ არ ვნახავ, ეს მიჯობს
სიკვდილი ქმნა ჩემზედ მეტი.

ყოელი სული გევედრება,
ღმერთო, დამშრეტო აღისა,
ყოვად იღე ჩემი ცრემლი,
სუსტის მიმცემო ძალისა,
ყოველთვის შენმა მშობელმა
წყალობა მიყო თავისა,
ყოვლად მოწყალეე, ჩიჩვენე
სიმართლე ორის თვალისა.

შეგესმის, ღმერთო, ვედრება
ჩემიც ისმინე ვაია,
შთავარდი ძნელსა ნაღველსა,
ბევრი სხვა მიხმობს ვაია.

შავმა ბედის საწერელმა
 რადგან მომიკლა მამა,
 შემწე არავინ დამიგდე,
 ამით მაყრია ვაია.

ჩემთვის მუდამ სასოება,
 ღმერთო, შენ ხარ ჩემი შემწე,
 ჩემი ვედრება ისმინე,
 წუთსოფელს მიბოძე შემწე,
 ჩრდილი მიბოძე პატრონის,
 მაზლიც გახდეს ჩემი შემწე,
 ჩამიარა ჭირნახულმა,
 ქოლაც არ მყავს ჩემი შემწე.

ცუდად ნუ გამაროინებ,
 ღმერთო, ისმინე ვედრება,
 ცრუსა სოფელს მამარჩინე,
 სულით არ შემხვდეს ვაება,
 ცარიელ ვიქმენ, შემექნა
 კეთილი ყოლგნით ვაება,
 ცათა მფლობელო, აშორე
 ვისაც გავედრებ ვაება.

რადგანაც ღმერთო, გადიდებ
 შენ გინდა ჩემთვის კეთილი,
 ძვირი გახშირდა ჩემზედა,
 არ მყავს მოყვასი კეთილი,
 ძმა არ მომეც მოსწრებული,
 მენახა მათში კეთილი,
 ძითურთ მღვთისმშობელს ვაწუხებ,
 შვილებით მომცეს კეთილი.

წესი არ არის ჩემგანა,
 ღმერთო, გაწუხებ მრავლად მე,
 წინწილით უწყი უფალო,
 რაც დარდი მიძეს გულსა მე,
 წამიხდა ჭინახულები,
 ვინცა მიყვარდა გულსა მე,
 წასულსა მგზავრებს გახვეწებ.
 ყოვლნი მიძრახვენ გულსა მე.

ჭვრეტას ვინატრი ცოდვილი,
 მაგრამ რას ვღირსვარ ღვთისასა, —
 ჭეშმარიტება მაღირსებს
 მკვიდრობას სამოთხისასა.
 ჭკუასაც მომცემს ვადიდო
 აღმოსავლეთსა მზისასა,
 ჭირისგან მიხსნის მოყვასსა,
 სუფევას მისცემს გზისასა.

ხანი არ მინდა, უფალო,
 სიცოცხლე მაჩქეს საძაგელი,
 ხატსა შენსა თაყვანი ვსცე
 აღმისრულოს საწადელი,
 ხანა ვსტირი, ხან ვინაღვლი,
 გავხდი ყველას საძაგელი,
 ხანი სიშორის მადლობ შენ,
 სუფევით ყვენ საყვარელი.

კარ, უფალო, შემძლებელი,
 მცირედ ვიცი ყოვლისავე,
 კანდასძულსა ნუ დამაგდებ,
 ფონა მიჯობს სულისავე,

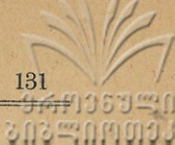

კრინვა შევქნა სასიკვდინე,
მიმაბარე პატრონსავე,
კვთისა დედავ, გვევედრები,
შეეწიე მგზავრებსავე.

ჯვარსა შენსა თაყვანის ყცე,
ცოდვილი ვარ, შემიწყალოს,
ჯერ მაჩვენოს სანუგეშო,
მერმე სულით შემიბრალოს,
ჯავრი დიდი განაქაროს,
სიხარულად გარდასცვალოს,
ჯდეს მეუფე მარჯვენით კერძო,
სამართალი კარგი ცვალოს.

ჰაე, რას ცუდათ ვაღამებ,
მე დღესა უიმედოთა,
ჰკრთება გული, ამას იტყვის:
ვაჰ, გავხდი უიმედოთა,
ჰაე, ვინა მყავს სოფელსა,
შევხედო საიმედოთა,
ჰაე, თუ მოვკვდე სნეული
პატრონის უიმედოთა!

ჴოი ჩემო სასურველნო,
რამდენი ცეცხლი მიღვევით,
ჴოი დავკარგე ორი ძმა,
სულითა მაინც მარგვევით,
ჴოი დედას ვევედრები,
სული დანერგოს მარჯვენით,
ჴოი მკითხველნო, ნუ მძრახავთ,
სულითა ნუცა იტ..

აქა გათავდა პირველი
ჩემი დარდები ყველაო,
ვადიდე ღმერთი უცნობზა,
იმისგან მინდა შველაო,
ახლა დავიწყე მეორე,
გულისა ცეცხლთა მწველაო,
ესეც მინდა აღვასრულო,
თუ მოიხსენებთ ყველაო.

2

ან რა ქება მოვიგონო,
რა შევასხა ღვთისმშობელსა,
აღმისრულო საწადელი,
ამად ვბედამ ქებას თქვენსა,
აღით სავსეს გულის ნუგეშს
მერმე ველი შენგან სვესა,
აღამის სჯულის დამხსნელსა
უაღრესი ქება შეგნსა.

ზაგეს აღძრვენ შენთვის ქებად,
რიტორნი განცვიფრდებიან,
ბეთლემს ყრმანი და მსახურნი
ქებასა შეგასხმიდიან,
ბედის უკუღმა მბრუნაენი
შენგანვე იხარებდიან,
ბოლოს იშოეს სამოთხე,
ვეჭ ხორციით იარებდიან.

გაბრიელსაც შევეხვეწნეთ,
მოდო, ლვდელი, მე და შენა,
გავვითაოს ერთგან ყოფნა,
აღარ მიგვხვდეს სულთა ქშენა,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

გული ბნელი განგვინათლოს,
თვალს მოშორდეს ცრემლის დენა.
გნატრი, გაბრიელ, სულითა,
ოდეს შემხვდეს აღმოქმენა.

დავით წინასწარმეტყველო,
შენ გევედრები ცრემლითა,
დამხსენ, სოფლისა საცდურსა,
სული სუფევდეს ლხენითა,
დაგპირდე ვერ შემძლებელ ვარ
ქება შეგასხა ენითა,
დამშორდა სულთა წამღები,
ნახვას ვინატრი შენითა.

ეკლესიისა მნათობსა
ნიკოლოზსა ხელი მივყო,
ერთხელ ვნახე ჩემად შემწედ,
გული ბნელი არ დამიყო,
ვემანოილს სატანამა
სული ჩემი არ გაუყო,
ერთს ამასაც გევედრები,
შეერთება არ გამიყო.

ვაი თუ მოვკდე სულმოკლე,
ველარ ვნახო საყვარელი,
ვალამებ დღესა ცრემლითა,
მაქვს გული ცეცხლით დამწველი,
ვიაზრო ესე, ვინა მყავს
შემწედ, თუ არ ღვთისმშობელი,
ვაქებ სულისა დამხსნელსა,
წყალობას მისგან მოველი.

ზარი მაქვს ცოდვის ტვირთისა,
 სულთ ბრძოლის ჟამს შემიბრალოს
 ზაქარიას ნეოხებამ
 ედემს ახლოს მიმაკაროს,
 ზღვისა მზგავსი ცრემლის დენა
 სიხარულად გადასცვალოს,
 ზენაარსსა ვეაჯები,
 სამოთხესა მიმაბაროს.

ცე, თუმც ცუდათ ვილაყაბე,
 მოვჩმახე ცუდი ბაასი,
 ცე, თუმცა სულის ამოსვლას
 ელოდეს სატანას დასი,
 ცე, თუ არავინ შემწევდეს,
 მიმიცეს სულისა ფასი,
 ცე, თუ ედემს ვერ მივიდე,
 ვნახო ჯოჯოხეთის ფლასი.

თავს ვბეღამ ღვთისა ქებასა,
 მერმე ანგელოსთ ვახსენებ,
 თმენა მიბოძონ ცოდვილსა,
 სატანას ქიქით ვალამებ,
 თვალს მოშორდეს ცრემლის დენა,
 დღესა სიმწარით ვალამებ,
 თავი მომცეს ბოლომდინა,
 სულსა და ხორცსა ვაბარებ.

იღუმალ გიხმობ ღვთის დედას,
 უსიტყვი ვბეღამ ამასო,
 ინდოეთიღამ მოიყვან,
 შვილსა უჩვენებ მამასო,

იფიქროს ჩვენმა ბატონმა,
შენ რა მიაგე რა მასო,
ირაკლი მეფეს ჩაუდე,
ვით გული შვილზე მამასო,

კლდე არის შეურყეველი,
ვისაც გესმით გწამდეთ ქრისტე,
კვლავ მე ვესავ იესოსა,
ეშმაკთ შემწე მე გავექისტე,
კვიპაროზი განმაშორე,
სამოელი გამიკიცხე,
კილო შემაშრე ცრემლისა,
სოფლურათა გამიკითხე.

ლაყაფი ბევრი ვისწავლე,
ღვდელო, შენის სიშორისა,
ლამავს გულსა სისხლის ცრემლი,
ვინ მყავს მცემი ნუგეშისა,
ლუარსაბ შენი ძმა არის,
ერთგულია ბატონისა,
ლამის თავი მოვაძაგო,
ასე ცოდვილი ვარ ღვთისა.

მე ვიცი, ბრძანებთ თქვენ ჩემსას,
ცული რამ უჭრელებია,
მე თქვენის მოშორებითა
სიცოცხლე დამმწარებია,
მართალს ბრძანებ, თუ მიძრახამ
არც არა მიამებია,
მაგრამ კაის ბატონისგან
ვეჭ თავი გინახებია.

ნუ იფიქრებ ცუდსა ფიქრსა,
 რომ უშენოდ მე ვიცოცხლო,
 ნუგეშს მომცემ მოსვლისასა,
 ღვთისგან ვითხომ კიდევ გავძლო,
 ნაკლულს გულსა ნუ ჩაიდებ,
 რაც გაწყინე გაიახლო,
 ნაწერი მინც მიბოძე,
 ჩვეულებრივ მოვიახლო.

ოდეს ვიფიქრო რამე ვყო,
 სიშორის აღმა დამიპყრას,
 ობლის მამას გევედრები,
 იმედი მანვე დამიდვას,
 ოხრობის ცეცხლი მაშოროს,
 დამწვარს ცეცხლი არ მამიდვას,
 ობლობას არ შეუფარდოს,
 სამოთხეს წილი დამიდვას.

პირველ ღვთისმშობელს ვეაჯი,
 მაგრამ ენამ ვერ დაუყო,
 პირი დამიყო ქებათა,
 შეუძლებელს თავს რა უყო,
 პასუხს ვერ მიესცემ მე იმას,
 ვინც შენი საბაბი იყო,
 პალატსა კარგსა ახლავხარ,
 მე თუ გინდა აღარ ვიყო.

ჟამი არს ჩემი სიკვდილი,
 თუ ველარ გნახამ მე შენა,
 ჟამიდგან თქვენთვის სიმწარე
 ვერ მოგახსენე მე შენა,

ჟინი მომივლის ფიცისა,
 აღარ გაწყინო მე შენა,
 ჟანგი გახშირდა გულისა,
 ჯერ არ გიცვნია ვეჭ შენა.

რად გაწყინე უბადრუკმან,
 თავი ჩემი შეგაძულე,
 რად არ იფიქრე შენ მაინც.
 ეშმაკის შურს მოგაძულე,
 რაღა ვილაყბო შორიდამ,
 თავი რაზე შეგაძულე,
 რაღას გეხვეწო წიგნითა,
 მაინც აღარ მამიძულე.

სანამ არ გნახამ, იცოდე,
 თვალს არ მივცემ ფონებასა,
 სიშორე ღმერთსა მიმადლე,
 თავს ნუ მისცემ ღონებასა,
 სული ჩვენი ღმერთს ვახვეწოთ
 საუკუნოდ ფონებასა,
 სხვასა ნულარას იურვი,
 ეცადე ღვთის მონებასა.

ტყუილს მეტყვი, შენ ჩემგანა
 დარიგება არ გინდოდეს,
 ტრფიალი ხარ, ღვთისმშობლისა
 სხვა კეთილი რა გინდოდეს,
 ტირილით გეტყვი ამასა,
 ჩემი ცოდო მოგავგონდეს,
 ტვირთს ნუ ინდომებ უბრალოს
 თუ ჩემი თავი გინდოდეს.

უნდა ვტიროდღე მუდამა,
 რას ვხედამ საიმედოსა,
 უთუოდ თვალი არ მინდა,
 ვის შევხედამ უშენოსა,
 უნდა ვიკვნესო მარტომა,
 ვის მიუთხრა უშენოსა,
 უტევანი სევდა მმართვებს,
 ეს მცირეა უშენოსა.

ფიქრმა თავი მამაძაგა,
 ვზივარ შინ ბაგე გამშრალი,
 ფარდი არა მყავს სევდისა,
 მიუთხრა ჭირი მრავალი.
 ფაშა ვახსენო, არ ძალმიძს
 ქება შევასხა მართალი.
 ფარდი არა ყავს ქებისა,
 მე რით შევიძლო მრავალი.

ქადაგება არ ვიცოდი,
 'შემინდევით, ვინც ვერ ვაქე,
 ქართველთ მეფე და ფადიშა
 ვერ შევიძელ მით ვერ ვაქე,
 ქადილში ჩამომართმევდენ,
 'შენ იმიტომ ველარ ვაქე,
 ქალაღდი მცირედა მქონდა,
 ქათია... ვერ ვაქე.

ღვდელო, რაღა მოგახსენო,
 კმარა ამდენი ღონება,
 ღალატი ღვთისა არ ვარგა,
 'შენვე გამხილებს გონება.

ღმერთს მიანდე თავი შენი,
 იმანვე მოგცეს ფონება
 ღონე მის მეტი არ არის,
 ბატონსა უნდა მონება.

ყოველსავე მოგახსენებ.
 შენ უკეთ იცი კრებული,
 ყმანი უფალმა დაბადა,
 ბატონი მისცა ქებული,
 ყური ნუ გინდა სასმენად,
 თუ გყავს ბატონი ვნებული,
 ყოვლად მოწყალე დაგიცავს,
 იყავ ბატონის ერთგული.

შენ ამას უნდა ეცადო,
 ჩემგან რიგება არ გინდა,
 შორიდამ წიგნს ნუ დამაკლებ,
 მე სხვა კეთილი არ მინდა,
 შავის ზღვისკენ თუ წახვიდე,
 ღვთის ვედრება დიად გინდა,
 შურს ნუ იგდებ ბატონისას,
 ჩვენი თავი ნულარ გინდა.

ჩემთვის ღმერთსა ეს უნდოდა,
 ეს მოილო ჩემზე კიდე,
 ჩრდილი მომცეს ბატონისა,
 მოგახსენო სხვა რა კიდე,
 ჩქარა წასვლას ნუ ინებებთ,
 წიგნი მაინც ვნახო კიდე,
 ჩამიფუჭდა სიხარული,
 შენი ნახვა მერე კიდე.

ცრუ ყოფილა ეს სოფელი,
 ნეტამც მე არ შემესწავლა,
 ცა დაბნელდა ჩემთვის ხედვად
 ვა, თუ ძვირი დაგესწავლა,
 ცარიელი ვყოფილიყავ,
 შენი ცეცხლი არ მესწავლა,
 ცუდი ვინმე ყოფილიყავ,
 საღმრთოობა არ გესწავლა.

ძალს ვახსენებ ჯვარისასა,
 კიდეც იმას ვეაჯები,
 ძმა... მაშოროს სოფლისა,
 სულის ხსნასა გევედრები,
 ძელისაგან გარდმამხსნელო,
 იოსებ, შენ გეხვეწები:
 ძე მყავს ორი საცოდავი,—
 ამათ გაზრდას გევედრები.

წიგნი მივიღო მცირე რამ
 შეწუხება მოგახსენო,
 წელიწადი სამი არის
 მუდამ მატირებ მე შენო,
 წახვიდე მანდიდამაცა,
 ცოცხალს აღარ გამაგონო,
 წიგნი გებოდა ფრანგული,
 წავიკითხე, ყველა ვსცანო.

ჭეშმარიტად ახი არის,
 რაც გადამხდება მე თავსა,
 ჭირი უმეტესი მართებს,
 რადგან მოვშორდი შენს თავსა,

ჭკუა არა მაქვს სევდითა,
ვიცი, მიძრახვენ ბევრს ავსა,
ჭირსა მოვითმენ უზომოს,
თუ კიდევ ვნახამ შენს თავსა.

ხილი სადმე ბევრი არის
ახალციხეს გასაყიდი,
ხვალ წამოვა ჩემი სიძე,
მოგერთმევა წიგნი დიდი,
ხლათი არა გაივლო რა,
მანდ ბევრია ენა ფლიდი,
ხანი დაყოვნდა ნახვისა,
ახლა მმართვეს კენესა დიდი.

კარას არ გავსცვეთ, იცოდე,
მე შენსა გამოგზანილსა,
კატის ბუდე შეგიკერე,
პატარა, მცირე ფარჩისა,
კათაია არა მქონდა,
არ დასადები მაჯისა,
კელი როს კადრო, აილო,
მადლი მიბრძანე გარჯისა.

ჯერ ღვთის ქება მოვინდომე,
ვერ შევიძელ მოსწავლობით,
ჯავრმა გუნება დამიყო,
ვერა ვთქვი ლექსი კონობით,

ჯურღმულსა ვზივარ, სევდა მაქვს,
ძივილებ ღვთისგან მაღლობით
ჯერ გულით არა მგონია,
თუ სხვაგან მიხვალ მგზავრობით.

ჰაე, რათ გვინდა სოფელი,
ღლე ყოფილა მუდამ მწარე,
ჰაილებს კაცი ცოდვასა,
ელის ჯოჯოხეთი მწარე,
ჰარ დავებადე, მიჯობდა,
არცა მენახა სიმწარე,
ჰაივსო გული ცეცხლითა,
ძლივს ესე ლექსი დავწერე.

ჟოი, სულო უბადრუკო
და ხორცო უამებელო,
ჟხვრისგან მიხსენ მწარისა,
მამავ, დაუბადებელო,
ჟორთქლსა ჯოჯოხეთისასა
მარიდე დამბადებელო,
ჟოი ისევ ნახვას ვიტყვი
პატრონისას, ღვთისმშობელო!

ეს ორი ლექსი დასრულდა,
მესამეს მივეყო ხელია,
დავსწერე მოთქმა მოყვასთა,
თვალი გაჩვენეთ სველია,
ამღონის კარგის სიკვდილმა
სინათლე გამომიღია
როდესაც მნახოს მოკვდავი
ყველამ მაღირსეთ ცრემლია.

3

ახლა შევკრიბო ბაასი
 მცირე რამ ჩემის თავისა,
 აღვილად ვიტყვი ძნელს ცეცხლებს,
 ფონა თუ შემხვდა თვალისა,
 ადამის ტომსა, ჩემს ტოლსა,
 არ მოუნახავს თავისა,
 აჭირდა თვალი სიყრმითგან,
 მოჩივარი ვარ თავისა.

ბაასი ესე ისმინეთ,
 ვინ იყვნეთ კარგათ გაზრდილნი,
 ბიძა მომიკვდა, ძლივს მახსოვს,
 ჯერ მცირე ვიყავ გაზრდილი,
 ბროლისა მზგავსად შევნოდა,
 კეკლუცად იყო გაზრდილი,
 ბნელს ჩაჯდა ჩემი მშობელი,
 მე დავრჩი ავად გაზრდილი.

გამზარდა ერთმა მხლებელმა,
 ჩვენ სამნი დანი ვიყავით,
 გულს არ გვედვა მწუხარება,
 ვხარობდით, კარგათ ვიყავით,
 გაგვიჩინა ღმერთმა ძმაცა,
 საფიცრათ მცირეთ ვიყავით,
 გაფიცებთ ღმერთსა, ნუ მძრახავთ,
 მკითხველნი, ყურად იღევით.

დამავიწყდა ყოველივე,
 რაც ვიცოდი მე სიყრმისა,
 დაიყოვნებთ მოგახსენო
 სახელი მე დედმამისა,
 დარეჯან ერქვა დედასა,
 ასული ვარ თარსადნისა,
 დამშორდა დედა ყმაწვალსა,
 წლისა ვიყავ თორმეტისა.

ერთი და დამრჩა უფროსი,
 მეორე ჩემი უმცროსი,
 ელვა კრთებოდა მათზედა,
 ქება მივიღე უმცროსი,
 ეკრძალვის ჩემი გონება,
 ზეზედ რად დავრჩი მე მქისი,
 ერთმანეთზე უმჯობესი,
 დები დავმარხე უღირსი.

გაი ამათ მომგონესა,
 რომ მე ამათ ზეზედ დავრჩი,
 ვაჟკაცი მამა არ მყვანდა,
 მაგრამ პირშავად მე დავრჩი,
 ვაჟისშვილსა მე მარჩევდა,
 მკვდარსა უნახავი დავრჩი,
 გაი ამდონის კარგისგან
 უჭირისუფლოდ მე დავრჩი.

ზარი დამეცა პირველად,
 მამამთილი გამეყარა,
 ზნესრული, ყოვლის ცოდნითა,
 სიტკბოებით გამეყარა,

ზედდატანებით მამიკვდა,
 მამამ ობლად ჩვენ დაგვყარა,
 ზღვისა მზგავსი ცრემლი ვყარე,—
 რა კარგი მე დამეყარა?

სე, თუ მიძრახოთ მკითხველნო,
 ცუდათ დაწერე შენაო,
 ცეკლის ლახვარი გულსა სჭრის,
 გამიადვილდა ქშენაო,
 სე, უტურფესი დებისგან,
 მითხარით ვაი შენაო!
 სე, ნეტამც სიკვდილის დღესა
 ვინ შექნას ჩემზე ქშენაო.

თუ მოისურვებთ გაუწყოთ
 სიტურფე ჩემის დებისა,
 თვალჭრელი, შავის წამწამით,
 შუქი ადგა სითეთრისა,
 თეთრსა პირსა ყირმიზობა,
 ტუჩი ლალსა უგვანდისა,
 თავით ფეხამდინ უკლები,
 ქება ვერ ვთქვი ნათელისა.

იყო კეკლუცი მნათობი,
 მე დამეწვა გული ამიო,
 იწვის გული ახლაც კიდევ,
 ვერა ვნახე მკვდარი თვალით.
 იანვარში მიეფარა
 სიღონია კარგის თვალით.
 იმით უფრო დავიჩაგრე—
 გამიმჟღავნეს მკვდარი ლამით.

კარი დამეხშო გულისა,
 რა სიღონია მომიკვდა,
 კეკლუცი ჩემი ტრფიალი,
 ნუგეში მისი მფარვიდა,
 კარგისა სიღონიასი
 ქმარიც დავკარგე, წავიდა,
 კმა უყავ თავსა, ვითმინე,
 მაგრამ გული კი წავიდა.

ლაშაზად მოჭიკჭიკესა
 ვაი, ვიგონებ პაატას,
 ლაყაფი ეს მამივიდა,
 შვილსა დავარქვი პატარას
 ლახვარი გულსა მეცემა,
 ვინც ეტყვის მოდი პაატას,
 ლამის ისევ გადავარქვა
 ვერ დაუძახებ პაატას.

მე პაატას მამგონესა
 რალათ მიდგია სულია,
 მუდამ თვალცრემლი ჩამომდის,
 მან დამიკოდა გულია,
 მანამდი დავინახემდი,
 მე ვიყავ სულწასულია,
 თიბათვის წყალმა დამინთქა
 ხორცი და კარგი სულია.

ნაკლებობა არა ქონდა,
 სავსე იყო სრულის ცოდნით,
 ნათელი ჩემის თვალისა
 ვერა ვნახე მძიმე წონით,

ნადავ ვიწვი მას აქეთ,
 მოვიგონებ ოდეს ძრწოლით,
 ნახეთ ჩემი ღვთის გაწყრომა.—
 გამიფუჭდა წყლისა ბრძოლით!

ოდეს ვისმინე ყურითა:
 „პაატა წყალმა დაგიხჩო!“
 ორივე დადგა სინათლე,
 გული-გონება დამიხშო,
 ოხვრა არ აკლდათ უცხოთა,
 კარი და ბანი დაიხშო,
 ორკერძი ცეცხლი მეკიდა,
 გამიახლა მე და პირმშო(?).

პაატას აღარ ვახსენებ,
 ქებას ვერ ვკადრებ ცოტასა,
 პირ მთვარეს დაჯიას ვსტირი,
 ცრემლი დანამავს ლოყასა,
 პაწაწას ტუჩებს ვკოცნიდი,
 გულს დაუწყებდი კონასა,
 პირზედა ფეხი დამადგა,
 გამამასალმა ყველასა.

ჟანგი გამშორდა გულისა,
 მე ქმარი შევრთე დაჯიას,
 შეშთა მპყრობელსა ვევედრე:
 სიცოცხლე მიე დაჯიას!
 ჟამი არ მისცა უფალმა,
 დღე მოუსწრაფა დაჯიას,
 ჟინათ ჩაყვა მამაკვდავსა
 ქმრის სურვილება დაჯიას.

რალათ მამასწარ, უფალო,
სიკვდილსა დაჯიასასა,
რით შესძლებს ჩემი გონება
ქებას მოგიყვით მისასა,
რატომ არ გიკვიროთ, უყურებ
მე სინათლესა მზისასა,
რალათ მეყრება მე სული
უჭირისუფლოს დისასა.

სიკვდილო, შე მუხანათო,
რამდენი კარგი მომიკალ,
სურვილი არ დააცალე,
დაჯია პატრონს მოუკალ,
საკუთრად მეგულებოდა
სიკეთის დროს და მამიკალ,
საწუთოს დამწარებელო,
მანია რალათ მამიკალ?

ტირილიც აღარ დამცალდა,
გარს მომადგა განსაცდელი,
ტყვედ წამიყვანეს ქალაქსა,
თვალს მდიოდა მუდამ ცრემლი,
ტრიალ მინდორში დავღექით,
ლამე იყო დიალ ძნელი,
ტყულს არ ვიტყვი, ღმერთსა ვფიცამ
აღარა მაქვს გული მთელი.

უნდა მეტირე, დაო შენ,
მაგრამ დრო აღარა მქონდა,
უბედურათ აღიზარდე,
ობლობისა ცეცხლი გქონდა,

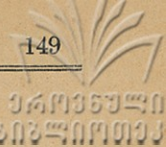
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

უკლებლათ მისთვის შეენოდი,
თურმე დღე მცირეთა გქონდა,
უჭირისუფლოდ დამაგდევ,
იმედი შენგანა მქონდა!

ფრთებს გიგვანდა ყორნისასა
დაო, წარბი ამოსული,
ფუჭი იყო შენთან მზეცა,
აღმოსავლით ამოსული,
ფარშავანგის კეკლუცობა,
ყელი ბროლად ამოსული,
ფერობს შენსა სალომესა
სული მქონდეს ამოსული.

ქალო, რა ქება შეგასხა,
ვერა ვთქვი ქება ყოვლისა,
ქალაღდის მსგავსო პირადა,
გმირობა გქონდა ლომისა.
ქალობაში მოხდენილო,
ბედი არ გქონდა რძლობისა,
ქვეყნად შენ უნდა გეცოცხლა,
იმედი მქონდა რძლობისა.

ღამის ჰაერსა გიგვანდა,
დაო, თმა ბეჭზე გეყარა,
ღრუბლისა წვიმას გვანდიყო,
თუ ცრემლი გადმოგეყარა,
ღაწვი ვარდსა, ტუჩი ლაღსა,
კბილი ბროლისა გეყარა,
ღამე მოველ საალერსოთ,
ნათელს გულს მიწა გეყარა!

ყველა ვერ შევძელ შენზედა,
 ტირილი ველარ მოვიღე,
 ყელსა ხვევნა დამიძვირე,
 თვალიდამ ჩინი მიმიღე,
 ყოვლისფრითა შემკობილო,
 ცოდნაცა კარგი რიიღე,
 ყური რატომ არ დამიგდე,
 როდესაც მიწას მიგიღე.

შენგან იყო, ქალო, რიგი
 უფროსი და დაგეტირე,
 შექმენ ჩემთვის ცეცხლის ალი,
 ნახვა შენი დამიძვირე,
 შუქი შენი მაცოცხლებდა,
 საუკუნოდ დაგამკვიდრე,
 შავარდნის მზგავსი თვალისა
 ცრემლი გულს აღარ შაპკურე.

ჩემნო მოყვასნო ყოველნო,
 ამ ცეცხლისთვის შემიბრაღეთ,
 ჩემი მცირე ანაწერი
 კარგის მცნებით მიითვალეთ,
 ჩაიფიქრეთ თუ დამძრახავთ
 სვინიღისი განიკრძალეთ,
 ჩემმა დარღმა ამაყბედა,
 ყველამ თვალი განისვეღეთ.

ცუდი არის ჩემი მოთქმა,
 მაგრამ გული აღარ მიძღებს,
 ცვილებ დნება ჩემი გული,
 იმედსაც არავინ მიღებს,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ცუდი ვინმე წამკითხავი
კარგს მოლექსეთ გააცუდებს,
ცათა მფლობი კარგათ ისმენს,
ღვთისა ხელით დამიტირებს.

ძველსა ცეცხლებს არ ვახსენებ
მე ვიტირებ მაიასა,
ძირით არ ვაქებ მცირესა,
ქებას ვკადრებ მაიასა,
ძმებისგან უმჯობესადა
მე უყვარდი მაიასა,
ძვირათ მინდა მე სიცოცხლე,
რომ ვიგონებ მაიასა.

წუთის სოფელს ჭირისუფლად
ღობილიც აღარსადა მყავს,
წრაფის სიკვდილით გათავდა
მაიას ცეცხლი მითა მწვავს,
წვრილი შვილები დაადო,
არ იციან ცეცხლი დაგვწვავს,
წავიდა გაუხარელი,
მისი ალი ყველას დასწვავს.

ჭაბუკობა მამაცური
გქონდა მაია თავისა,
ჭაბუკობა შენი მსურდა,
სინათლევ ჩემის თვალისა,
ჭკვიანო და ცოდნა სრულო,
უმჯობეს იყავ გვარისა,
ჭირსა შენსა თავს ვაძლევდი,
ხათრი არჩიე მამისა.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ხანსა შენსა ღმერთსა ვთხოვდი
დათ გიყურებდი ბოლომდი,
ხელი გქონდა ცოდნით სავესე,
სილარიბესა ფერობდი,
ხლება შენი დიდათ მსურდა,
ჭირისუფლადა მყოლოდი,
ხუთის თვის უნახავს ძმასა,
გამოესალმე ბოლომდი.

კელს ავიღებ შენზედაცა,—
მეც ასე გამოგაჯავრე,
კან დას გეხვეწე, ხან მულსა,
ცოცხლებსა თქვენზე ვახარებ,
კუთის წლისა დამკვიდრებულს
სიდონიას შენ გაბარებ,
კელს მივაპყრობ შენს ობლებსა,
გუნებას მათზე ვახარებ.

ჯერ თქვენ დამჩაგრეთ სოფელსა,
ახლა მე დაგწვამთ გულებსა,
ჯერ ზუას შეერთამ კაის ცოლს,
საზანდრებს უგდებ ყურებსა,
ჯვარს დავწერ გოგიასაცა,
იმათ შევატკობ სულებსა,
ჯავრისთვის მეც ამასა ვიქ,
არ დავიჩაგრავე გულებსა.

ჰასრე ვიცხოვრებ სოფელსა
სანამ კიდე სული მედვას,
ჰალარავის მოვიგონებ,
ნეტამც ცოცხლებს სული ედვას,

ჭარც ვახსენებ სამშობლოსა,
 არც ვიტყვებ კიდევ მე დას,
 ჰამდენს თავს ვაწყენ უფალსა,
 ნუ მამიშლის ღვდლისა ხედვას.

ჟოი, მკვდარნი დაგივიწყეთ,
 სიტყვით დავიამე გული,
 ჟოი, ღმერთსა შემახვეწეთ,
 მარჯვნით დადგეს ჩემი სული,
 ჟოი, ნეტამც სული განახოთ,
 გარდგიკოცნოთ თეთრი გული,
 ჟოხრა არ შემხვდეს ტანჯვისა,
 ერთგან იყოს ჩვენი სული.

აქაც გათავდა მესამე
 ლექსი მკვდართა ტირილისა,
 ლექსითაც ვერ მოვიქარვე
 კვნესა მათის ტირილისა,
 ისევე ღვდლის ნახვას ვნატრი,
 შემხვეწელი ვარ უფლისა.
 ეს მეოთხეცა დავიწყე,
 მღუღარი მართებს გულისა.

4

ადიდე, სულო ცოდვილო,
 სამისა დლისა აღდგომა!
 ადვილად ბძანოს ჩემთვისა
 სასუფევლის კარს წარდგომა,

ახოცოს ცრემლი თვალთაგან,
გულსა უჩინოს მალამა,
აჩვენოს საიქედოსა,
კიდევ იცოცხლოს სანამა.

ბეთლემს ქვაბსა ოდეს იშევ
ქალწულისგან, ღმერთო ჩვენო,
ბუდით აფხვერ ცოდვა ჩემი,
გეაჯები, მხსნელო ჩვენო.
ბნელი გული განმინათლე,
წყლული მკურნე ისევ შენო,
ბაასი კარგათ აღმოვთქვა,
არვინ მიხძოს ლახვარ შენო.

გაქვს უფსკრული მოწყალება,
ღმერთო, ამით გვედრები,
გული მიეც მეფეს ჩვენსა,
შეირიგოს თავადები,
განიშოროს ორგულობა,
გააცუდოს მათი მტრები,
გამიცუდებ ვედრებასა,
დიდსა ნაღველს შთაგვარდები.

დედავ ღვთისა, გვედრები,
შენ მოგიტხოვ ჩემსა დარდსა,
დამითრგუნე სულის დარდი,
მოგაბარებ ცოდვილს თავსა,
დავფიქრდები მწუხარებით,
მუდამ ვიმსებ ცრემლით თვალსა,
დამდეგ ხელი წყალობისა
ოდეს შიშვლავს ცეცხლი ძვალსა.

ეგრეთვე გესავ ცოდვილი,
 მიითვალე მოწყალეობით,
 ერთხელ ბძანე, ღვთისმშობელო,
 სასუფეველს ვიყო ფლობით,
 ევმანოილს შენავედრე,
 გავხდე სოფელს ცოდვის თმობით,
 ერთი ამით გვედრები,
 ცოცხალ ვიყო, არ ოხრობით.

ვითარმედ მსურის ვედრება,
 ღვთისმშობელო, შენი მეტად
 ვარდის მზგავსად სურნელებავე,
 მე ღირს გავხდე შორის ჭკრეტად,
 ვაი, ჩემო სულო, ცუდად
 რას ინატრი, მზგავს ვით რეტად,
 ვარ უდები ლოცვაშიგან,
 ეშმაკი არს ჩემზედ მწვეტად.

ზეპირად მე ვით გავბედო,
 ღვთისმშობელო, შენი ხმობა,
 ზრუნვა განმრავლდა ჩემზედა,
 აღარა მაქვს სევდის თმობა,
 ზაკვას დამხსენ სოფლისასა,
 სულს უბოძე მცირე ფლობა,
 ზეცის მადლით ამას ვითხოვ,
 მე მეღირსოს ღვდლისა ხლება.

ოე, დედაო, მოწყალე ხარ
 შენ ცოდვილის დედაკაცის
 ოე, შენ უწყი ცოდვა ჩემი,
 ვკრთები მე მზგავს ვითა კაცის,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ცე, ცოდვას, ვიცი, ამიხოც,
მაგრამ დარდი გამაოცის,
ცე, მოყვისისა სიშორემან
ლამის სოფლით აღმამხოცის.

თვითეულად შენ მიითვლი
ღვთისმშობელო, ვედრებასა,
თვალთ ტკბილით გარდმომხედე,
დამხსენ ჯავრით ვაებასა,
თიხა დასდვა ძემან შენმა,
აღუხილნა თვალნი ბრმასა,
თვით იმასაც შემავედრე
საყვარლისა პოებასა.

ინდიქტიონი არ ვიცი, —
ღმერთი ვადიდო ლექსებით,
იერემიამ ადიდა
ყოველი ტომნი თესლებით,
იპოვა სასუფეველი,
სიტყვათა წინ წარმთქმელობით.
იმედი მცირე მეცა მაქვს
ვნახო მოყვასი ძთელობით.

კურთხეულ ხარ, დედოფალო
ცოდვილების მოწყალეო,
კარი გაშიღე სამოთხის,
მადლიანთან გამთვალეო,
კადნიერად მოგახსენებ,
ქება მცირე მოვთვალეო,
კბილებს უჭერ სანამდინა,
ღვდელს ვნახამდე, მოწყალეო!

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ღაბვარი გულსა უგმირეს,
დედოფალო, ძესა ზენსა.
ღმობიერად მიითვალე,
ვერ შევიძლებ, ქებას ზენსა,
ლოყა მეწვის ცრემლებისგან,
თვალს გიჩვენებ მუდამ სველსა,
ლოკას დაუწყებ მიწასა,
თუ მაჩვენებ კიდევ ღვდელსა.

მამაო, შენ გვედრები,
შემიწყალე სულსა მბრძოლი,
მამაკაცი გააჩინე,
გვერდით ამოართვი ცოლი,
მიეც სამოთხის მკვიდრება,
ნებით მისცეს ეშმაკს სული,
მეც შემყარე საყვარელსა,
არ შევიქნე ოხრათ ქმნული.

ნათელო თვალთ შეუდგამო,
ღმერთო, ხელის ამპურობელო,
ნათესავისა კაცთათვის
სიტკბოების მომფენელო,
ნუ დამაგდებ უღირსებით,
ჩემთვის ცეცხლის დამშრეტელო,
ნახვას ვინატრი ღვდლისასა,
გულ დამწვარი გამამთელო.

ოდეს იღე ნათელს, ღმერთო,
მამისა სიტყვა გეწამა,
ორთქლსა ჯოჯოხეთისასა,
მოშორდა, ვინცა გიწამა,

ორმოცი დიდნი მორწმუნე,
 შენტვის ტბაშია ეწამა,
 ორგული შენი განვარდა,
 არვინ ჩაუშვა მიწამა.

პირსა შენსა ლიტანიობს,
 ყოვლი სული ერისანი,
 პური მიე ცხოვრებისა,
 ვინც გადიდებს ქვეყნისანი,
 პეტრე მკურნავს გულსა წყლულსა,
 მცველი ზეცის კარისანი,
 პირსა დავდებ, ამბორს ვნატრობ,
 განაგონოს ხმა ღვდლისანი.

ჟამსა მეცხრეს განუტევა
 სული ქრისტემ — ჩვენის ხსნისთვის,
 უნიანობა დაიწყო —
 პეტრე მზარის უარისთვის,
 უიჟინი შექნეს ურიათ,
 შური დადვეს იესოსთვის.
 ჟამი იყო განთიადის,
 პეტრე ნანობს უარისთვის.

რაჟამს უარგყო უფალო,
 პეტრეს მიეც სინანული,
 რისხვა შენი არ მიაგე,
 ზეცას სუფევს მისი სული,
 რამდენი სული დაიხსენ,
 განამრთელე ცეცხლით წყლული,
 რატომ მე კი არ გეწყაღვი,
 ღვდელი ვნახო ჟამწირული.

სიყრმიდან გხადი, დედაო,
 სასოება ხარ გულისა,
 სული წმინდა მომივლინე,
 კურნება მომეც წყლულისა,
 სოფლისა სიმაცდურება,
 სმება წამართვა ყურისა,
 სათუთად ღვდელმა გამზარდა,
 ამბორი მინდა სულისა.

ტაკუკი ხარ შენ ოქროსი,
 დედოფალო, გესაგ სულით,
 ტარტაროსი განმაშორე,
 ხმა მასმინე ტკბილი ყურით,
 ტირილი სიხარულად ჰყავ,
 ნაკლული ვარ დიად გულით,
 ტკბილის ხმითა ჟამნაწირი,
 მაჩვენე მოყვასი თვალით.

ურთიერთას გევედრები,
 ღმერთო, შეგიძლია შველა,
 უკუნისამდე გადიდო,
 განმაშორე სულის მწველა,
 უყურე ჩემს სიგიჟესა,
 მოგახსენე დარდი ყველა,
 უკეთ იცი ყოველივე,
 ბატონს ჩვენსა მიეც შველა!

ფრთესა ზედა ვინ იქცევი,
დამიფაროს შენმა ძალმა,
ფერადი ლექსი ვერა ვთქვი,
სიტყვა გკადრე, ვითა მთვრალმა,
ფერი წამართვა სევდამა,
ალარც მიშვა დიდმა ჯავრმა,
ფუფუნებას შევესწრები,
ღვდელი ნახოს ჩემმა თვალმა.

ქუხილს ამსგავსონ ცისასა,
ღმერთო, ესმას ვის ხმა შენი,
ქარის მზგავსად მოგვივლინო,
გაბრიელ, სულთ ამამშვენი,
ქველის საქმე არ მიმიძღვის,
შევიქნები კბილთა მღრჭენი,
ქება შენი აღვასრულო,
ღვდელსა მიეც დიდი ღლენი.

ღირსი გავხდე მე ცოდვილი,
ღმერთო, შენის დიდებისა,
ღამესაცა, შენ გაქებდე,
სიტყვა მამე გუნებისა,
ღაწვსა შენს წინ დავისველებ,
შემხვეწელი შვილებისა,
ღვდლისა ნახვას გვედრები,
მონატრე ვარ ყურებისა.

ყველას აძლევ კურნებასა,
ვინც გადიდებს, ღმერთო, წელით,
ყურს მიუბყრობ ვედრებასა,
გაუგონებ ქებას შორით,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ყოველთვის მეცა გაწუხებ,
წარმოვდგები შენს წინ ძრწოლით,
ყელგადაგდებით ნუ გამხდი,
ღვდელი ნახონ ჩემზე გლოვით.

შუბლსა ზედა მაწერია,
ღმერთო, ჩემი აღსასრული,
შეივედრე თავი ჩემი,
ჯერ ხორცი და მერმე სული,
შური სძლიე ეშმაკისა,
არ დამიდნეს ცვილებ გული,
შენ აჩვენე ღვდელს კიდევა
საცოდავი სამი შვილი.

ჩურჩული არ დაგემაღვის,
ღმერთო, არც ეჭვი გულისა,
ჩემი ვედრება ეს არის
მწველი მარიდე სულისა,
ჩრდილი გაგხდე ოდეს სოფელს
სმენა დამეყოს ყურისა,
ჩემსა პატრონს მიმაბარე,
შემკობა იცის სულისა.

ცათა მყოფო, შენვე გიხმობ
სოფლად ნათლის მომფენსავე,
ცთომას დამხსენ სოფლისასა
მაზრზინებელს ეშმაკსავე,
ცუნცულითა შემიყვანე
სასუფეველის კარებსავე,
ცა ნათლითა შემიზღუდე,
შეგახვეწებ მე ღვდელსავე.

ძნიად არის მოსათვლელი,
 ღვთისმშობელო, შენი ქება,
 ძალი შენი თუ არ მფარავს
 ძნელი ცეცხლი მამედება,
 ძესა შენსა შემავედრე,
 ჩემვან ქება არ ეგება,
 ძილშიაცა შენ გადილო,
 თუ ღვდლის ნახვა მეღირსება.

წყვდიადი ვარ უმეცარი,
 სევდისაგან შეპყრობილი,
 წავალ ამა სოფლიდამა,
 მოყვასისგან დათმობილი,
 წვრილი შვილები დამრჩება,
 შეიქნება ობლად ქმნილი,
 წირვას მდგომი ველარ ვნახო
 ღვდელი საყდარს შემკობილი.

ჭეშმარიტად, ღმერთო, იხსნი
 ყოველსა შენსა მქებელსა,
 ჭირვეულსა სულსა ჩემსა
 აშორებ ცეცხლსა მგზებელსა,
 ჭანგი მზარავს სატანასი,
 დედავ, გეაჯი შველასა,
 ჭირსა შემყარა მოყვასმა,
 ნახვას გახვეწებ ყველასა.

ხვალისაგან მიგიყვანეს,
 ღმერთო, ჩვენის ხსნისთვის ტანჯვად,
 ხელი გკადრეს დამბადებელს,
 თავი მიეც მტერთა ლახვად,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ხურთითა ცემა თავს იღევ
დედა გვჭვრეტდა ჯვარსა ავად,
ხელის აპყრობას მეც ველი,
არ შემღებო ღვდელზე შავად!

კატი მონისა მიიღე,
განგვანათლე შენი მჭვრეტი,
კსენებას შენს ვითა ვბედავ.
თუ არა ვარ ჭკუა ცეტი,
კელი შენი თუ მიფარავს,
მელირსება ნათლის სვეტი,
კედვას გხადი მე ღვდლისასა,
ამით გავხდი ენა მკვნეტი.

ჯვარი თავის მცველად მოგვცა,
ერსა თვისსა მოწყალემა,
ჯოჯოხეთისგან დაგვიხსნა,
პირუტყვთ ბაგას მწოლარემა,
ჯა მიიღო ჩვენის ხსნისთვის,
ზეცით ნათლის მთოლარემა,
ჯერ მეც ვიდებ მისგან იმედს,
მოყვასი ვნახო მცინარემა.

ჰადვილად ვბედავ ქებასა,
ღმერთო, გახსენებ ცოდვილი,
ჰაერით მომეც ფონება,
მოწყალემა გაქვს ღმობილი,
ჰთრთოლა მაქვს დიდი დარჯისა,
ცოდვა მიბოძე თმობილი,
ჰაჩვენე კიდევ მშვიდობით,
ღვდელსა თავისი ცოლშვილი.

ქართული
ბიბლიოთეკა

ჭოი, ღმერთო, შეგაწუხე,
 საძაგელის ბილწის ენით,
 ჭოი, რამდენი უფერი
 სიტყვა გკადრე ღვიძლთა ქშენით,
 ჭოი, წერაც მომეწყინა,
 შეგაწუხე მუღამ ცრემლით,
 ჭოი, პატრონის ნახვასა
 მე მოველი ისევ შენით!

აქ გავათავებ საუბრით
 მეოთხე ანბანთქებასა,
 მეხუთე მინდა დავიწყო,
 ნუ მეტყვით თვალთა კლებასა.
 თუ შემეწევა უფალი,
 მიფონებს სულთა ღებასა,
 სულით მიბძანეთ შენდობა,
 ხორცი არ ღირსა ქებასა.

5

ანბანთქებისა გასათავებლად
 ბოლოს დავიწყე ჩახრუხაული,
 ამდენმა ცუდმა წიგნის წერამა
 მე დამიკოდა უდროოდ გული!
 ამას იმიტომ გიწერთ, მკითხველნო,
 გული შემექნა უცილოთ წყლული,
 ამდენს ცრემლს ვიდენ თავი გაწ-
 ყინოთ,
 ღმერთს შეავედროთ თქვენ ჩემი
 სული.

ბაგე გამიშრა მუდამ ჯავრითა,
 მე მოვინდომე ეს წერა ამით,
 ბნელად შემექნა წუთისოფელი,
 ველარ უყურებ რა მოყვასს თვალით.
 ბევრნი მიძრახვენ გაგონებისთვის—
 რად გაითავებ თავს აგრე ჯავრით?
 ბედმან მალირსოს ბატონი ჩვენი
 შერიგდეს მეფეს მალლისა ძალით..¹

6

პირველად ანბანთქება ვთქვი,
 სიტყვისა ძალა არა მაქვს,
 გონება ცეცხლით ამევსო,
 თვალი ცრემლითა სავსე მაქვს!
 უდედმამოსა, უდოსა
 იმედი ნეტარ ვისი მაქვს?
 ჭირისუფალი არა მყავს,
 სიკვდილის მოლოდინი მაქვს.

უბედო ბედი ჩემზედა
 თქვა ნესტან-დარეჯანმაცა,
 მე უარესი მამიხნდა,
 უნდა იწუხოს მტერმაცა,
 უდროოდ ესეც ვიხილე:
 მე დამთმო საყვარელმაცა,
 მოგკვდები თვალცრემლიანი,
 ველარ მიტიროს ღვდელმაცა.

1 ამ ტაეპის შემდეგ ხელნაწერს აკლია ფურ-
 ცლები. (ლ. ა.)

ცასა ვახსენებ, ეგების
 იმედი მომცეს მე აზან,
 ეს ოთხი წელიწადია
 ყურებამ მომკლა გზისამან,
 სიკვდილელუმაც მამართა,
 სიმწარემ კარგის დისამან,
 ახალ ამბავსა ვინატრი,
 გული დამიყო მე ამან.

ცაო, ხან ნისლით მოსილო,
 ხან მოკაშკაშეფ დართა,
 შენ ხედავ ჩემსა დარდებსა,
 როგორ შევკრულვარ ჯავრითა.
 კეთილი სუფევა მიეც,
 ვისგან მე ვიწვი ალითა,
 სიკვდილის დღესა მაინცა
 კიდევ მაჩვენე თვალითა.

ცაო, შენ გმკვიდრობს მიუფე,
 ამას ხადს სული ყოველი,
 თავისუფლება გიბოძა,
 აღავსო წვიმიტა ველი,
 თუ გწადის კაცსა გაუწყრე,

.
 შემიპყრა მწუხარებამა,
 წყალობას შენგან მოველი.

მზეც შენი ხელქვეითია,
 როდესაც გინდა ადარებ,
 თუ რამე ურჩობა გიყო,
 ღრუბლებსა პირზე აფარებ,

სხივსა დამალავს შიშითა,
ქვეყანას აღარ აკარებ...
საყვარლის მოშორებული,
სულსა კეთილად გაბარებ.

მთვარეცა დედად შენ გხადის,
ნათელსა მოფენს ისიცა,
ყოვლის კეთილით შემკულო,
გარს გახვევია ნისლიცა,
მთვარე მოგვიძღვენ ღამესა,
ქებით მოგვივა ძილიცა,
ისმინე მცირე ვედრება,
მოგართვა ცრემლის მილიცა.

როს დაღამდები, მშვენიებით
შობო ვარსკვლანი სრულად შენ,
დაასხამ რიგად და ტურფად,
ღამისა მთევლად დააშენ,
სურვილს ინატრის ყოველნი,
გიჭვრეტენ თვალით მუდამ შენ,
მეც გხადი მუდამ ცრემლითა,
სუფევას საყვარლისასა შენ.

მზეო, შენა ხარ ცას გარდა
ქვეყნად დაბალთა მხედველი,
აღმოსავლიდგან აღმოხვალ,
ნათლით აღავსო მთა-ველი,
კამკამობით მოარულობ,
გიჭვრეტს შემფრენით ყოველი,
შენ ხედავ ჩემსა სურსა და
მე აღარ მისი მხედველი.

გადიდო, რა მოვიგონო,
 არ ვიცი ქება სწორისა,
 შუქი გაქვს კაცთა დამწველი,
 ვერ გამართველი თვალისა,
 ჩარხი გაქვს სწრაფად მომქმედი,
 მუშა ხარ მალე დასვლისა,
 ნუ განმაშორებ სატრფოსა
 იმედი მომეც მოსვლისა.

შენ მზეო, მისთვის გაწუხებ,
 გხედავს მტირალის თვალით ის,
 ქება და რიტორი ენა
 ჩემგან იმან უკეთ იცის,
 ნუ გაგეყრი ერთად დაზრდილთა,
 ჩემგან აცოცხლე მეტად ის.
 ანბავსა ნუ დამიძვირებ,
 სხვაგან წავიდე, ვინ იცის.

რომ დააპირებ ჩასვლასა,
 მუშა შეიქს შურებასა,
 გევედრებიან, ნუ მიხვალ,
 მოვეშლებით ყურებასა,
 მიხვალ საწოლსა შევნივით,
 დედა შეიქს სურებასა,
 მეცა მაჩვენე ნუგეშსა,
 ველი ცრემლის პკურებასა.

მთვარევ, ამოხვალ კეკლუცად,
 რა მზეს შუქი მოეთარვის,
 შენცა უჭვრეტ ქვეყანასა,
 ვერვინ ვერსად დაგემალვის,

მართ ვერ გაქებს შემხედველი,
 თვალთა ჩინი გაეპარვის,
 ვერ გადიდებ შენ რომ უწყი,
 გული ცეცხლით დამეფარვის.

შუა გაყენებთ ყოველთა,
 ცის მნათობთა ღვაწლთა შინა,
 მზესა, მთვარესა, ვარსკვლავთა,
 გევედრებით გულსა შინა,
 მეოხება შეგიძლიანთ,
 განკურნება წყლულსა შინა,
 მეც შემყარეთ საყვარელსა,
 სანამ ჩავწვე საფლავს შინა.

შენ საწყალო ჩემო თავო,
 რასა უბედობ ვით მყეფარი,
 გული გევესება დარდითა,
 გეხვევა ალი მგზებარი,
 რას გაარიგებ მაგათი
 მწუხარება დაითარი,
 ანბავი სთხოვე უფალსა,
 გუნება მათი ახარი.

მე ვარ სიკვდილით მომკალი,
 თვალი მით მაკლებს წერასა,
 ასრე მომიცავს დარდები,
 ველარ ვხედავდე ვერასა,
 ახია თუმცა გავშმაგდე,
 თავი მივაპყრა კერასა,
 მოვშორდი ამოდ გამზრდელსა
 გამოვესალმე ცქერასა.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მე მძრახავს ყოვლი მსმენელი,
რად მუდამ ცრემლი სდისადა?
ის იყო თხუთმეტის წლისა,
შევხვდი მე ცხრისა წლისადა,
ნებიერობით გამზარდა,
არ გამიფრთხოვდა ძილსადა,
იფიქრეთ, ანბავსაც ვნატრობ,
რათ მინდა შუქი მზისადა?

ეს მწუხარება მცირეა,
ღირსია ჩემზედ სიკვდილი,
წუთისოფლისა ცხოვრება
ცრემლად შემექნა სურვილი,
სიშორე ძნელი ყოფილა,
მრავალჯერ გულის ტკივილი,
ჩემს გარდა ვის მოუნახავს
სიყრმითვან ასე ჩივილი?

ეს ოთხი წელიწადია
მაყურებელი ვარ გზისა,
სიშორემ ცეცხლი მომიდვა,
მომიმატა ჭირი ჭირსა,
არღავეინ მახსოვს მის მეტი,
ვისთვის ჩემი თვალი ტირსა,
მომშორდა მისგან ნუგეში,
იმედი არა მაქვს სხვისა..

ჩემი დარდის აღსრულება
არ ეგების ასრე წესით,
ღმერთო, თუ გწადს, მისი ნახვა
მელირსება ისევ შენით,

სიშორის მადლობას გიძღვნი,
განმაცოცხლე ანბის სმენით,
კიდევ ვნახო სიკვდილის დღეს,
დავიმარხო მისი ხელით.

ღმერთო, რომელმან აგვიხსენ
ცოდვილნი ცეცხლთა წვისაგან,
მეც შემიბრალე უღირსი,
დამწვარი ცრემლთა ყრისაგან,
ვისაც გახვეწებ ისმინე,
განთავისუფლე მტრისაგან,
არვის ვეწყალა მის გარდა,
ბედღი არა მაქვს სხვისაგან.

სანამეტნაოდ სხვაზედა
გული მითა მაქვს მრჩობლადა,
დამიპყრა სნეულობამა,
ტანი შემექნა სრბოლადა,
არა მყავს ხელის მკიდველი,
საწოლს მიმიღოს სწორადა,
დამრჩება სამი ქალვაჟი
შეიქნებთან ობლადა.

დედმამით დავრჩი ობოლი
დებისგან დაუტირალი,
აქამდინ არვინ მახსოვდა,
არც მქონდა გულსა მე ალი,
თავს მადგა ჩემი ნუგეში,
მით ვიყავ მუდამ მცინალი,
მომშორდა, ამად შევიქენ
ყველასი ახლა მტირალი.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ვიცი, ყველას მოუნახავს
ჩემგან კიდე მწუხარება,
სანამეტნაოთ მით ვწუხარ,
ალარა მაქვს ტანსაშვება,
სანამ ვყვანდი გვერდთა მისცა
ჩემგან ქონდა შეწუხება.
ახლა ვკვდები, ნუგეშისგან
ცრემლი აღარ მეღირსება.

უნუგეშოს ვიცი სოფელს
ყოფნა არსით არ ეგების,
თუ არა სჭვრეტს საყვარელსა
გული ლახვარს დაეგების,
მერმე ჩემსავით უდასო
გული ვისგან დაედების,
ვინცა ხარობს სამშობლოთი
ბედი იმას დაედების.

სიმწარემ ასე დამადნო
ვითა სანთელი ალითა,
ჯერ სიკვდილისგან დავარდი,
მზე ველარ ვნახე დართა,
ახლა ფიქრებმა მომიცვა,
ძილი ავკვეთე ლამითა,
ცრემლისა დენამ მომაგო,
ველარას ვხედავ თვალითა.

ჩემსა დარდსა სოფლიერად
ბრძენი მცირედ განასრულებს,
თორემ მე რით შემიძლია
თვალი ცრემლსა დააგუბებს,

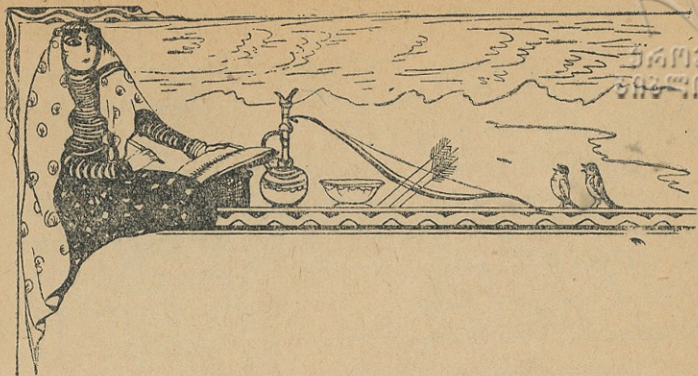
თუმცა ვსთმენდი მოღვაწებას,
 სულსა ადგილს დააყუდებს,
 ჩემგან კიდევ ფიქრში მყოფი
 სულსა ვერვინ დაიუნჯებს.

სულსა ვჭანჯამ, ხორცსა ვაკლებ
 მე ამა ფიქრის მოყოლით,
 სნეულობასაც ამიშლის,
 ლოგინს გავხდები მიწოლით,
 ვერ მოვთვლი ჩემსა დარდებსა,
 ვინ იცის ვისი სიშორით,
 სანამ სული მიდგს, გაწუხებთ
 მოყვასთა დარდი იპოვით.

სიკვდილეთულის მადლობას
 უფალს უძღვნიდი ყოველთვის,
 კმა იყო ჩემთვის ნუგეზად,
 ვის მუდამ თვალი ხედევდის,
 ვერ ვხედავ ახლა მოყვასსა,
 ცრემლი მით ზღვასა შეერთვის,
 ვინა მწვავეს მისი ალითა,
 მას ჩემგან მჯილვი არ ეკვრის,

ვის გინდოდესთ ჩემთვის კარგი,
 ღმერთსა სთხოვეთ მუდამ ესა:
 დამიტეოს საყვარელმა,
 მან უჭვრიტოს კიდევ მზესა,
 ოლონც პირში სული ვდგას,
 თუნდ ნუ ვნახო ორმოც წელსა,
 თუმცა მოგკვდი უიმისოდ,
 გულებელს არვინ დამიკრეფსა!

მანია გაბაონი

მანია გაბაონი, ანუ გაბაშვილი, მე-18 ს. პოეტების რიცხვს ეკუთვნის. მისგან შენახულა ერთად-ერთი ანბანთქება— „ანზე სით მიხვალ“, რომელიც ჩვენი აღორძინების ხანის პოეტური კულტურის მეტად დამახასიათებელ ნიმუშს წარმოადგენს.

გაბაშვილების გვარი მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში გამოვიდა ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების მოწინავე ასპარეზზე. ამ გვარის ცალკეულ წარმომადგენლებს საკმაო გავლენა ჰქონდათ მმართველ პოლიტიკურ და კლერიკალურ სფეროებზე და აგრეთვე საზოგადოებრივ — სახელმწიფო ცხოვრებაზე.

გაბაონელთა გვარს ეკუთვნოდნენ თავის დროზე ცნობილი პირები: ტიმოთე მიტროპოლიტი, ზაქარია დეკანოზი, მისი შვილები: ოსე, ბესიკი (პოეტი) და სხვ.

ტიმოთე მიტროპოლიტი დაახლოებული პირი იყო ანტონ კათალიკოზისა. ტიმოთე ავტორია თეოლოგიური ტრაქტატების. მან იმოგზაურა აღმოსავლეთის წმინდა

ადგილებში და თავისი შთაბეჭდილებები აღწერა მეტად საგულისხმო წიგნში „ტიმოთიანში“. ეს წიგნი 1852 წელს გამოსცა პლატონ იოსელიანმა.

უდიდესი გავლენით სარგებლობდა თავის დროის საზოგადოებაში მეორე წარმომადგენელი გაბაშვილების გვარისა, — ზაქარია დეკანოზი. ეს იყო თეიმურაზ მეორისა და ერეკლეს კარის მოძღვარი. „მცირე უწყების“ ავტორის სიტყვით, ზაქარია იყო „ძველთა ფილოსოფიისა სწავლათა შინა გამოცდილი და ღვთისმეტყველებისა მიწეწილი, მშვენიერი რიტორი და უცხო მოქადაგე... მშვენიერი მწერალი და მთხუზველი მაღალსა ფრასსა ზედა, უცხო პიიტიკოსი და მღვდელობითა სრული“...¹

ზაქარია მოძღვარმა თავი ისახელა ორტოდოქსალური მართლმადიდებლობით. მან თავისი გულმოდგინე მეცადინეობით და საბა ნინოწმინდელის თანადგმობით მოახერხა გაკათოლიკებული ანტონ კათალიკოზის სამშობლოდან გაძევება.

ზაქარიას კალამს ეკუთვნის ცნობილი პოემა - სატირა „კატის ომი“, სადაც აწერილია ანტონ კათალიკოზის გაბმა კათოლიკე მისიონერთა ქსელში, მისი გასამართლება და შემდეგ ექსორია².

ზაქარია გაბაშვილის ოჯახი განთქმული იყო მწიგნობრობითა და განათლებით. ამ ოჯახმა ქართულ პოეზიას მისცა მე-18 ს. უდიდესი პოეტი - ლირიკოსი ბესიკი.

გაბაშვილების მწიგნობრობის სიყვარულით განთქმულ გვარს ეკუთვნის ზაზა გაბაშვილის ასული მაია ც. მის-

¹ „ძველი საქართველო“, ტ. II, განყ. 3, გვ. 35. „მცირე უწყება ქართველთა მწერალთათვის“.

² „ანთოლოგია“, ტ. II, გვ. 232, 1928 წ.

გან დარჩენილა ერთი პატარა, მაგრამ მეტად თავისებური პოეტური ნაწარმოები, რომელსაც ეწოდება „გამოცანა ანბანზე“. ის წარმოადგენს ორიგინალური ხასიათის ანბანთქებას.

მაია გაბაშვილის ცხოვრების შესახებ თითქმის არავითარი ცნობა არ მოგვეპოვება. მისი ბიოგრაფიის შესახებ ვერაფერს გვეუბნება მისი ანბანთქებაც. ამ მხრივ მაიაზე უკეთეს მდგომარეობაში იმყოფებიან სხვა პოეტი ქალები: სალომე, მანანა, მაკრინე.

„ანბანთქება“ სამაგალითო და მეტად საგულისხმო ნიმუშია მე-17-18 ს. ვირტუოზობამდე მისული ქართული პოეტური ხელოვნებისა. ამ დროს აღარ კმაყოფილდებიან რუსთველის თექვსმეტმარცვლოვანი შაირით და ჩახრუხაული, ძაგნაკორული და სხვა მეტრებით. ქართული ვერსიფიკაცია მრავალფეროვანი ხდება. შემოდის ირანული და თურქული ყაიდის ლექსები. ჩნდება ახალი პოეტური ფორმები: დიალოგი, ანბანთქება, ეპისტოლარულ-ბიოგრაფიული პოემა და სხვ.

ანბანთქება წარმოადგენს აკროსტიხულ ლექსს. იგი მრავალნაირი ტიპისაა. ანბანთქების სხვადასხვა ფორმის გასაცნობად მოგვაქვს რამდენიმე ნიმუში:

პ ი რ ვ ე ლ ი ტ ი პ ი :

პირველი ხანის ყველა სტრიქონი იწყება ა-ნზე დაწყებული სიტყვით, მეორე ხანის ყველა სტრიქონი—ბ-ანზე დაწყებული სიტყვით, მესამე ხანის—გ-ანზე, დ-ონზე და ასე ბოლომდის,—გამოყენებული უნდა იქნეს ქართული ანბანის ყველა ასო.

ასეთი ტიპის ანბანთქების ნიმუშს წარმოადგენს სალომე ფარსადანის ასულის „მწუხარების ანბანთქებანი“.

მეორე ტიპი:

სიტყვები ხანაში მისდევენ ერთმანეთს ანბანის თანრიგით, ა-ნიდან გ-მდე:

„არა ბძანებ ბიორგ ღედად
ესე ვიყავ ზებ სეთერად“
(ვახტანგ მეექვსე).

„აღვძრა ბაგე, ბული ღავდვა
ეს ვის ზე სე თამაშობდეს,
იცოდე კი ლომ-მონაკვეთ
ნებ ორ პრტყელი შამად რბოდეს...“
(არჩილ მეფე)¹.

მესამე ტიპი:

„ანო აღვისა, ბანო ბროლო,
ბანო გარევით ნაყოფად ესხეს...“
(თეიმურაზ პირველი)²

„ამას ვსტირი, ბნელსა მჯდომი,
ბულთა მდულრად ღადაგული“...
(ქეთევანი)

სამივე ტიპის ანბანთქება შემოიღო ქართულ პოეზიაში თეიმურაზ პირველმა. არჩილ მეფეც იჩემებს ერთი ახალი ტიპის ანბანთქების შემოღებას, სადაც პირველ

¹ წ. კ. № 135. „არჩილიანი“.

² თეიმურაზ პირველის ლექსები. ხ. ჭიჭინაძის გამოც. ტფ. 1886 წ. გვ. 61.

სტროფში ყველა სიტყვა იწყება ა-ნით, მეორეში ბ-ანით, მესამეში გ-ანით და ასე ბოლომდე, მაგალითად:

„ასე არის აგებული
ამგებელსა აქ აქებდეს“... და სხვ.

(ვახტანგ VI)

მოტანილ ნიმუშებს გარდა იყო კიდევ ანბანთქების მრავალრიცხოვანი ვარიაციები. ყოველი პოეტი ცდილობდა გამოეგონებინა ახალი ანბანთქება; მე-18 ს-ში ანბანთქება გადაიქცა პოეტის ვერსიფიკატორული დახელოვნებისა და შემოქმედებითი პოტენციის ერთგვარ კრიტერიუმად.

ანბანთქება საუკეთესო გამოხატულება იყო თვითმიზნური პოეზიისა; არისტოკრატიულ-ფეოდალური ლიტერატურა, დაშორებული ხალხის ცოცხალ შემოქმედებას, მოკლებული ჯანსაღ საზოგადოებრივ ფუნქციას და მიზანსწრაფვას, იქცეოდა სალონურ გართობის საგნად, იცლებოდა იდეური შინაარსისაგან, ხდებოდა ცარიელ ვირტუოზობად, უსაგნო და უმიზნო ფორმად...

ეს იყო ჩიხი, რომელშიდაც მოექცა მე-18 ს. ქართული პოეზია. ამ ჩიხიდან მან გამოსავალი ჰპოვა მხოლოდ დავით გურამიშვილის შემოქმედებაში. ამ გენიოსმა პოეტმა ქართული პოეზია დაუბრუნა ხალხური შემოქმედების პირველწყაროს, მისცა მას ახალი იდეური შინაარსი და გარკვეული სოციალური დანიშნულება დაუდვა საფუძვლად მის შემდგომ განვითარებას...

თეიმურაზისა, არჩილისა და ვახტანგ მე-VI-ის გარდა ანბანთქება უწერიათ თეიმურაზ მეორეს, ბესიკს, თვით დავით გურამიშვილს და სხვა ცნობილსა და უცნობ პოეტს, რომელთა რიცხვი უთვალავია მე-18 საუკუნეში.

ანბანთქებათა შორის მეტად თავისებურია გასართობი ხასიათის ანბანთქება „ანზე სით მიხვალ“. კლასიკური ნიმუში ამგვარი ანბანთქებისა მოცემული აქვს ბესიკს:

„ათინად ბრძენთა გაზრდილი
აზიად ვმგზავრობ არესა,
ამირბარს ვეყმე ავთანდილ,
ამოდ რა ლმობიარესა...“¹

ანბანთქებანი უწერიათ აგრეთვე დიმიტრი ორბელიანს, იოანე ბატონიშვილის ძეს გრიგოლს და სხვა უცნობსა და ნაცნობ პოეტებს.

მაია გაბაშვილს თავისი „გამოცანა ანბანზე“ ჯერ კიდევ „სიყრმისა ჟამსა“ ჰქონია „წარმოთქმული“. ამ ნაწარმოების წინასიტყვაობაში მაია მკითხველს აცნობს თავისი ორიგინალური ანბანთქების ერთგვარ სუფეტურ კომპოზიციას:

„აწ ასე მინდა ანბანის
გამოცანა ვთქვა ენითა,
ვის ვმონებ, ანუ სით წავალ,
სახელად რა გვიხმენითა,
მშვილდი რისა გვაქვს, ისარი
ან რისა იხმარენითა,
ნადირს რას მოჰკლავთ, რაში ჰკრავთ,
ქვევითად სდევთ, თუ ცხენითა?“

ამ დასახულ ამოცანას მაია ზედმიწევნილი ერთგულებით ასრულებს თავის ნაწარმოებში. საგულისხმოა ეს ანბანთქება და საერთოდ ყველა ამ ტიპის ანბანთქება იმ მხრივ, რომ იგი გვიჩვენებს ავტორის გონება-მახვილობას, მხატვრულ გემოვნებას, ლექსალურ კულტურას

¹ ბესიკი — „ფედერაციის“ გამოც. 1932 წ. გვ. 71.

და ამავე დროს ერუდიციას მითოლოგიის, გეოგრაფიის, ისტორიის და ბუნებისმეტყველების სფეროში. ამდენადვე იგი მაჩვენებელია თანადროული საზოგადოების კულტურული დონისა.

მოგვყავს მაიას ანბანთქების დასაწყისი ორი ხანა:

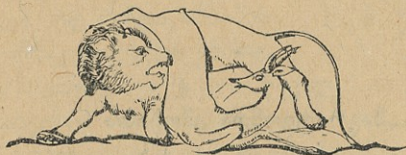
„აღმასხანისა მოყმე ვარ,
ანდრია მეწოდებისა,
ანდრით წამოსული ვარ,
ამლევს მავალი ნებისა,
ალუჩის მშვილდი ხელთა მაქვს,
ატმის ისარი ეწბისა,
ალალს ვკარ, ასო მოვტეხე,
იგი უმაღვე კვდებისა“.

„ბაგრატიონთა ყმობითა
ბარამ თავი მაქვს ქებულად,
ბარალეთიდამ წამოველ,
ბახტრიონს გზა მოვლებულად,
ბალამწარისა მშვილდი მაქვს,
ბალის ისარზე წებულად,
ბატსა ბარკალს ვკარ, მოვტეხე,
სისხლით შეიქნა ღებულად“...

ამგვარ შემოქმედებას, ცხადია, არავითარი მნიშვნელობა არა ჰქონდა ქართული ლიტერატურის განვითარებისათვის, მაგრამ იგი მოწმობდა იმ უდავოთ დიდ ვერსიფიკატორულ კულტურაზე, რომელიც მე-18 საუკუნის საქართველოში აღორძინდა¹.

¹ მაია გაბაშვილის „გამოცანა ანბანზე“ შენახულა წ. კ. ხელნაწერში № 1582. დედანი ანბანთქებისა ჯერჯერობით დაკარგულად უნდა ჩითვალოს. არსებული პირი სავალალო სანახაობას წარმოადგენს უმეცარი გადამწერის წყალობით. პირი გაკეთებული უნდა იყოს მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში, რაც სჩანს სათაურიდან, სადაც მაია გაბაშვილის ნაცვლად სწერია გაბაშვილი...

მაია გაბაშვილის ანბანთქება იბეჭდება პირველად.

თქმული ჯაჯა ბაბაოვის ასულის მაიასი
გამოცანა ანბანზედ

ნ ასე მინდა ანბანის
გამოცანა ვთქვა ენითა:
ვის ვმონებთ, ანუ სით წავალთ,
სახელად რა გვიხმენითა,
მშვილდი რისა გვაქვს, ისარი
ან რისა იხმარენითა,
ნადირს რას მოჰკლავთ, რაში ჰკრავთ,
ქვეითად სდევთ, თუ ცხენითა.

აღმასხანისა მოყმე ვარ,
ანდრა მეწოდებისა.
ანდრით (?) წამოსული ვარ
ავლევს მევალი ნებისა.
ალუჩის შვილდი ხელთა მაქვს,
ატმის ისარი ეწებისა.
ალაღს ვკარ, ასო მოგტეხე,
იგი უმაღვე კვდებისა.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ბაგრატიონთა ყმობითა
 ბარამს თაფი მაქვს ქებულად,
 ბარალეთიდამ წამოველ,
 ბახტრიონს გზა მოვლებულად,
 ბალამწარისა მშვილდი მაქვს,
 ბალის ისარზე წებულად,
 ბატსა ბარკალს ვკარ, მოვტეხე,
 სისხლით შეიქნა ღებულად.

გარსევანისა მოყმე ვარ,
 გურგენ არს ჩემი სახელი.
 განჯით წამოველ, ვიარე,
 განძლომით ვიქმენ მნახველი.
 გუნდისა მშვილდი ხელთა მაქვს,
 გრაკლის ისარი მახული,
 გარიელს გვერდსა ვესროლე,
 ისარი იქმნა მარხული.

დავით სარდლისა ყმა ვარ,
 დომენტი მქვიან სახელად,
 დამშლუტით (?) მგზავრი-მაშვრალი,
 მივალ დრესისა მნახველად,
 დაფნისა მშვილდი ხელთა მაქვს
 დასნტამბოლისა (?) ისარი...
 დათვსა ვკარ, დაყვი მოვსტეხე,
 მე ეს მეყოფის სახელად.

ერეკლეს ყმა ვარ, ერასტი,
 ერთგულად ნამსახურები,
 ერევნით მოვალ ერტისას,
 მრავლად მახლაგან ყულები,

ეკალ-მუხისა მშვილდი მაქვს,
 ეკლის ისარზედ სხმულები,
 ერკემალსა ვკარ ენასა,
 მტერთა მით ვწიე გულები..

ვახტანგის განაზარდი ვარ,
 ვახუშტი მეწოდებისა,
 ვახანიოთ ვანათს მავალსა,
 ბელადათ მახლავს გზებისა.
 ვაშლისა მშვილდით ვარდისა
 ისარი მარჯვედ ხედებისა,
 ვეფხვსა ვკარ, ფეხი მოვტეხე,
 უმაღ ზიგ გავარდებისა.

ჭურაბის ყმა ვარ, სახელი
 ჩემი ზაალი არისა,
 ზაულისტანიოთ წამოველ,
 ზღუდრს ჩემი სახლი არისა,
 ზეთისხილისა მშვილდი მაქვს,
 ზღმარტლის ისარი არისა,
 ზაქსა ზურგში ვკარ, მოვტეხე,
 მისთვის დღე მწარე არისა.

ცენუქს ვემონე ცულისა,
 დავჯერდი, შემწედ მეყოფა,
 ცალაბით ცარშტახანს მიველ,
 მგზავრობა მუნაც მეყოფა,
 ცმშვილდი ისრითურთ დავკარგე,
 საწუხრად ესეც მეყოფა,
 ცუიარალოდ ვინც ნადირს
 მოჰკლავს, სახელად ეყოფა.

თამაზის მოყმეს სახელად
 თომაი მეწოდებისა,
 თამგრგვალით მივალ თავუთსა,
 მრავალი ვაცი კვდებისა,
 თრიმლის ისარი ხელთა მაქვს,
 თხილისა მშვილდს ედებისა,
 თაყვსა ვკარ, თავი გავუბე,
 ის ფეხზე ველარ დგებისა.

იულონისა მოყმე ვარ,
 იოანე მძის სახელი.
 იმერეთს მივალ მაშვრალი,
 ისპანისა მნახველი,
 იფნისა მშვილდი ხელთა მაქვს,
 ილისა ისრის მჩახველი
 ირემს იდაყვს ვკარ, მოვტეხე,
 მე შემრჩა მხარი და ხელი.

კიკოლას ვმონებ, სახელად
 კონილი მეწოდებისა,
 კონდოლით მოვალ კოდაზედ,
 ცოტა რამ საქმე მხვდებისა,
 კაკლისა მშვილდი ხელთა მაქვს,
 კუნლის ისარს ეწებისა.
 კატას ვკარ, კუდი მოვწყვიტე,
 ვგონებ ჯერისც ეწვებისა,

ლუარსაბისა მოყმე ვარ,
 მე ლომე მეწოდებისა,
 ლორით წამოველ ლუკუნში,
 სად ირმის ჯოგი დგებისა,

ლიმონის ხელთ მაქვს ისარი,
 ლელვის მშვილდს დაეგებისა,
 ლაკლავს ვკარ, ლაში გავუბე,
 ერთს ალავს გაშეშდებისა.

მირკვირი მწყალობელი მყავს,
 მანუჩარს სახელოვნსა,
 მარაბდით მოვალ მანგლისსა,
 ამბობენ დიდად მთოვანსა,
 მუხისა მშვილდი ვუშოვი,
 მურყნის ისარსა ფრთოვანსა
 მაიმუნსა ვკარ მუცელსა,
 იგ შეიხვეწა კლდოვანსა.

ნარიმანმა ღვაწლი დამდვა,
 ნოდარსაცა მივებარე,
 ნორიო—ნინოწმინდიდამ
 ცეცხლი დავავსე მგზებარე,
 ნარინჯის მშვილდი ვიშოვნე,
 ვარ ნაძვის ისრის მქებარე,
 ნარაქლემას ვკარ ნაჩერსა,
 მუნ მკვდარი იქმნა მღებარე.

ომანის ყმა ვარ, სახელად
 ოთარი მეწოდებისა,
 ოსეთით მივალ ოდიშსა,
 მათ არ იციან მცნებისა,
 ოტურის მშვილდი ხელთა მაქვს,
 ოფის ისარი ხმებისა,
 ორბსა ვკარ, ორად გავაბე,
 ეს იქნა თქვენის ნებისა.

პეტრეს ვემონე, პავლეცა
 არს დიახ დიდათ ქებული,
 პონტოით შევხვდი ვაჭართა,
 პეტრებრუხს ვიქმენ რებული,
 პანტისა მშვილდი ვიქონე,
 პილპილის ისარს ხებული,
 პილოს უმარჯვე პირშია,
 ხორთუმი იქნა სვებული.

ჟამუტა მქვიან სახელად,
 ჟურულსა ვეყმო მე ვითა,
 ჟანგისიდან მე მოვედი,
 ჟინვანს კაისა ქცევიტა,
 ჟოლოს შვილდის თლა მომწყინდა,
 ჟოლოს ისრისა წვევითა,
 ჟრუნს ჟამად ისარს ვერ ესვრით,
 მითა ხართ ცნობა რევიტა.

რომანოზს ვემონებ როსტომი,
 ერთგულად ნამსახურია,
 რუისით რუსეთს წავედი,
 მგზავრობა მოსასურია,
 რტოს მშვილდად ვპოე ისარი,
 შიგან მუცელში ურია,
 როკო მან უნიშნოთ მოკლას,
 ვითა ირემი ფურია.

სოლომონ ბრძნისა ქებასა
 სვიმონ ვერ ვიტყვი ენითა,
 სასირეთიდამ სურამსა
 გზა შევიმოკლე ცხენითა,

საროსა მშვილდი ვიქონე,
 სხლისა ისარი ფრენითა,
 სასარაკსა ვკარ სასასა,
 უკან გაუდექ რბენითა.

ტარიელ ტეტეას ვმონებ,
 მისგან ვარ განაზარდია,
 ტინისხილიდან ტბას მიველ,
 გზას ვერ ვიხილე ბარდია,
 ტირიფის მშვილდი ტივისა
 ისარს არ აუჩქარდია,
 ტურას ტანში ვკარ, მოცავკალ,
 მით მომწონს თავი მარდია.

ურბნელს მივემხრე უთრუთი,
 მან უნდა მომიაროსა,
 ულუნბით ვგვალე უსანეთს,
 ამათ რა შეეღაროსა?
 ურთხლისა მშვილდი ვიქონე,
 უნაბი მსგავსი საროსა,
 უზანბარს უპეს გაუპობ,
 ვგონებ მასცა უმწარესა.

ფირანს ვეახელ ფარსადან,
 მისგან წყალობას მოველი,
 ფხვენისით მივალ ფიტარეთს,
 მით გავახარე ყოველი,
 ფისტისა მშვილდსა ვიხელთებ,
 ფინიკის ისრის მთხოველი,
 ფოცხვერს ფაშვიგან გავავლე,
 დაუმწარე დღე ყოველი.

ქექეოზს ვფიცამ ქაქუცა,
 მიმოვრბი მისად მპოვნელად,
 ქარელით ქალაქს სავაჭროდ
 მივდივარ დაუყოვნელად,
 ქაცვისა მშვილდი ხელთა მაქვს,
 ისრად ქლიავის მპოვნელად,
 ქურციკს ქეჩოსა ვაწვიე,
 დაეცა დაუყოვნელად.

ლონენას ვმონებ ღარიბა,
 მორჩილობს სხვაცა მრავალი,
 ღოუბნით ღომელამდისინ
 არის ერთის დღის სავალი,
 ღოღნოში მშვილდათ შევმზადო,
 ისრად ღვიაა მრავალი,
 ღორსა ვკარ ღაწვში, გავარდა,
 ველარვინ ნახა მავალი.

ყაფლანიანთა ყმობითა
 ყოინიძე ვარ ქებული,
 ყუნჩო ქალაქად მოვედი,
 ყანდაარიდამ რებული,
 ყამბროლის მშვილდი ხელთა მაქვს,
 ყურძნის ისარსა წებული
 ყარყუმს ყბაში ვკარ, მოვტეხე,
 სისხლით შეიქმნა ღებული.

შანშეს დია ვყმობ, სახელ მძეს
 შაბური მოსასურეო,
 შინდისსა ვაქებ, მაგრამე
 მას შირვანი სჯობს თურეო,

შინდ ლარწის მშვილდი ვიქონე,
 შინდის ისარსა ვხურეო,
 შველს შუბლსა შიგან ვაწვიე,
 ყელსაც უმღერა თურეო.

ჩაჩიქას ემონებ, სახელად
 ჩივაძე მეწოდებისა,
 ჩაჩანით ჩილდირსა მივალ,
 კაცი მცოდნე ვარ გზებისა,
ჩათლაყუჩისა მშვილდი მაქვს,
 ჩზონის ისარი ყვებისა,
 ჩიტსა ჩინჩახვსა უმარჯვე,
 მსწრაფლად შიგ გავარდებისა.

ციცის ვეახელ ცხინვალით,
 ცოგოლა სახელდებული,
 ციხედიდიდამ ციბირსა
 წაველ დაკარწახებული,
 ცაცხვისა მშვილდი ხელთა მაქვს,
 ცარცის ისარსა წებული
 ციხვსა ვესროლე, ცხვირსა ვკარ,
 სისხლითა იქნა ღებული.

ძალუყა, ძაბილას ყმა ვარ,
 ერთგული მოსამსახურე,
 ძელქვეშით ძევერას მივალ,
 მგზავრს, ღმერთო, მაღლი წამხურე,
 ძერწისა მშვილდსა ძეძვისა
 ისარი უჩახმახურე,
 ძღარბი მოვკალ ძილად მწოლი,
 მისი ტყავი ცხენს წავხურე.

წულუკიძესა წაუველ,
 წერეთელს ვეახელია,
 წრაუთით წილკანს წავედი,
 მისგან წყალობას ველია,
 წიფლისა მშვილდი ვიქონე,
 წაბლის ისარი გრძელია,
 წვაგსა წელშიგან ვესროლე,
 სისხლით შევღებე ველია.

ჭარუა გავიმეგობრე,
 ჭიკუა მეწოდებისა,
 ჭატორით ჭარში გავედი,
 სად ბევრი ლეკი ღებისა,
 ჭანდრისა მშვილდი ვიქონე,
 ისარი ვთალე ჭერმისა
 ჭივჭავს მოფრინვალს ჭიას ვკარ,
 უმაღვე გავარღებისა...

ზოსრო ხუნძახს ვყმობ, იმისი
 ოჯახი სრულად დაიქცა,
 ხიდისთავიდამ ხატავეთს
 მრავალი კაცი გაიქცა,
 ხართუთის მშვილდი მაგარი,
 ისრად ხეჭრელა წაიქცა,
 ხარსა ხახასა უმარჯვე,
 მით მისი სისხლი დაიქცა.

კელმწიფეს ვახლდი კიმშია,
 სისხლი მასთანა ვღვარეო,
 კვედურეთიდამ წასულმან
 კევიცა გავიარეო,

კიოფა მშვილდათ შევშაღდე,
ისარი მასთან ვარეო,
კოკობს კაკაში შეესტყორცნე,
მსწრაფლად კერკემალს ვკარეო.

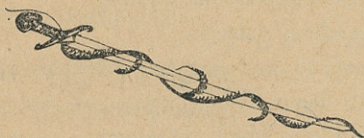
ჯანდიერს ვმონებ ჯაჯანა,
მიბრძანე რა ვყო აწა მე,
ჯავახეთილამ ჯოჯოხეთს
მივალ, მუნ თავი ვაწამე,
ჯავზისა მშვილდი ვიქონე,
ისრად ჯღარდლა წავაწამე,
ჯიხვსა ჯიგარსა ვაწვიე,
სუკიცა მწვადათ შავწვა მე.

ჭაბრაჭამისა ტომი ვარ,
ჭარონ არს ჩემი სახელი,
ჭალაბით ჰავლაბარს შევალ,
გავიმეგობრე კახელი,
კმშვილდმან ჰისრითურთ მიმუხთლა,
შევიქენ მათი მზრახველი;
ჰნადირი თუ ჰრამ ვიხელთე,
ჰვკრენი თვალდაუფახველი.

ჟონოფრემ დამხსნა ჟორესტი,
ღიადსა შეჭირვებასა,
ჟოი, რომაშნისა მხილველი
ჟოი, ვით შევასხამ ქებასა,
ჟოი, მშვილდი რვალის, საბელი
ლომის კანისა ებასა,
ჟოი, მინდორს მხეცნი მოვწყვიტებ,
ხმლითა არ აელვებასა.

მელექსე ვინცა იკითხოს,
ვინ არის, ვისი გვარისა,
გაბაონისა ასული
მისივე გვარი არისა,
საყრმისა ჟამსა წარმოვსთქვი,
ოსტატს არ შივეფარისა,
ნუ ვინ მიკიცხამთ ავად თქმას,
ვის შუქი გადგასთ მთვარისა.

(გასრულდა მაიას ნათქვამი,
ღმერთო აცხონე!)

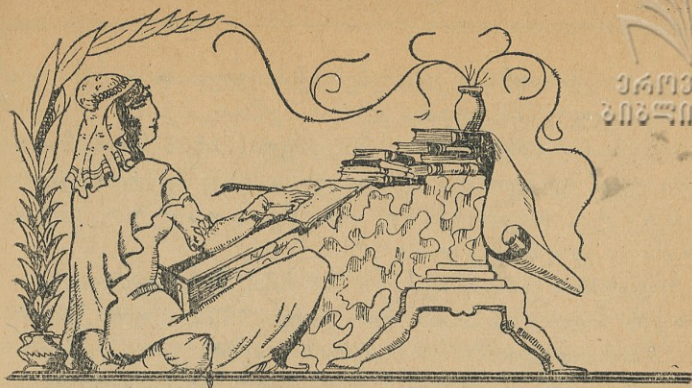

ქართული
საქმიანობა

მარტო

მარიამი

არიამი იყო ერეკლე მეორის ასული და მეუღლე „სარდალ-ქალაქის მოურავის“ დავით ციციშვილისა.

თავის დროზე მარიამი ჩინებულ მეღეჭსედ ითვლებოდა. ერთი მისი თანამედროვე ქალის, ბარბარე ქობულაშვილის¹ სიტყვით „მარიამი იყო დიდი ნიჭიერი, დიდათ დახელოვნებული საღმთოს წერილში, ისეთი მოღეჭსე, რომ ამბობდნენ — დიდის მეფის თეიმურაზის ნიჭი გამოჰყვა ამ ქალსაო“. ბარბარეს სიტყვითვე მარიამი „იყო დიდათ მუზიკის მოყვარე და თითონაც იცოდა მუზიკები, იყო სევდიანი, ვითარცა ბაგრატიონი, რომელთაც გვარად მოსდგომთ და უყვარდა მხიარულება და ისეც ჰქონდა თავისი სახლი დაჩვეული... ოთხი ვაჟი

¹ მისტორიე ომან ხერხეულიძის ასული და მეუღლე პოეტის ოთარ ქობულაშვილისა.

ჰყვანდა და ოთხთავ იცოდნენ ქართული საჯაროებში და ამხიარულებდნენ დედასა¹...

მარიაში 1755 წელს დაბადებულა. 1801 წელს მარიაში უკვე ქვრივია და ჰყავს ოთხი ვაჟი და ორი ქალი: ესტატე, ნიკოლოზი, იოანე, დიმიტრი, ანასტასია და ნატალია².

დავით ციციშვილი მარიამის მეუღლედ და ტფილისის მოურავად სჩანს ჯერ კიდევ 1772 წელს, როდესაც საქართველოში მოგზაურობს გერმანელი მეცნიერი გიულდენშტედტი³. 1773 წელს ციციშვილი ტფილისელ მოქალაქეს უმიკაანთ ოსეფას განჩინებას უწერს და ზედ თავის ბეჭედსაც ასვამს წარწერით: „მონასიძე სიმალლისა, მოურავი მყო ტფილისისა. დავით“⁴.

1792 წლის აპრილში დავითი ბარათს უგზავნის ყაზახის ოლქის მოურავს იოსებ მიშკარბაშს ბებუთაშვილს. ბარათში ლაპარაკია ლეკების რაზმის შემოსევის შესახებ არღუნელ მუსას წინამძღოლობით. წერილიდან ირკვევა, რომ ამ დროს დავითი ჯანზე კარგად ვერ არის: „თუ მე ჩემს ქეიფზე ვყოფილიყავ, — სწერს იგი ყაზახის მოურავს, — თითონ მე წამოვიდოდი და მე მოვნახემდი მაგათ და მე ვინადირებდი, მაგრამ მე არ შემიძლია“⁵...

მართლაც, იმავე წელს დავითი გარდაცვლილა. დაქვრივებული მარიაში ნათლისმცემლის მონასტრისთვის

¹ ს. კაკაბაძე—წვრილი შენიშვნები და მასალები—„საისტორიო კრებული“, წ. 4, გვ. 118-119, ტფ. 1929 წ.

² Акты, ტ. 1, გვ. 199.

³ პლ. იოსელიანი, — „ცხოვრ. მეფე გიორგი XIII-ისა“, ტფ. 1895 წ. გვ. 13.

⁴ „საქართველოს სიძველენი“ ტ. 3, გვ. 10.

⁵ „საქართველოს სიძველენი“, ტ. 3, გვ. 63.

ბოძებულ საბუთში, იმ წლისვე 12 სექტემბერს შესთხოვეს წმიდანს: „...და მეოხებასა ნუ დაიდუმებ სულთათვის ახალ მიცვალებულთა ჩვენთა სარდალ მოურავისა დავითისა და ასულის მისისა ელენესა“¹...

* * *

მარიამი უკვე ხანდაზმულობაში შეიქნა მოწმე უდიდესი პოლიტიკური ცვლილებებისა თავისი ქვეყნის ცხოვრებაში. ამ ისტორიულმა გარდატეხამ მაგარი დაღი დაასვა მის ცხოვრებასა და პოეტურ შემოქმედებას.

მარიამი აღიზარდა გვირგვინოსანი მშობლების ოჯახში, მეფის ასულისათვის შესაფერ კმაყოფილებასა და ფუფუნებაში. მის გონებრივ განვითარებაზე შეუძლებელია გავლენა არ მოეხდინა იმ მრავალფეროვან მწიგნობროულს და პოეტურ ინტერესებს, რომლითაც გამსჭვალული იყო მრავალრიცხოვან ბატონიშვილებისა და საბჭუფო კართან დაახლოვებულ არისტოკრატიული საზოგადოების საგრძნობი ნაწილი.

მწიგნობრობა, მწერლობა, პოეტური შემოქმედება, რაც საერთოდ ახასიათებდა ძველ საქართველოს სამეფო ოჯახებს და ფეოდალურ ბუდეებს, განსაკუთრებით საგრძნობი იყო მეფე ერეკლეს კარზე. როგორც ვიცით, საქართველოს უკანასკნელ ბატონიშვილთა წრიდან გამოვიდა მრავალი მოღვაწე: მეცნიერი, მწერალი, მთარგმნელი და მწიგნობარი.

მსრიაში თავის უმცროს დებთან, ქეთევანთან და თეკლესთან ერთად, კარგად იყო გაცნობილი ქართულ კლასიკურ და უახლოეს საუკუნეთა მხატვრულ შემოქმედებას.

¹ ს. კაკაბაძე — „ისტორიული საბუთები“, წ. 4. გვ. 114. ტფ. 1913 წ.

იგი თითონაც გატაცებული იყო პოეზიის კულტით, რაც ასე დამახასიათებელია მე-18 ს. მეორე ნახევრის ფეოდალური არისტოკრატიისათვის.

მარიამი პირადად იცნობდა, ალბათ, თავისი ეპოქის დიდ პოეტს ბესიკს, გატაცებით უსმენდა კარის აშულს საიათნოვას, მეგობრობდა თავისი დროის გამოჩენილ მოღვაწეებსა და სამეფო ოჯახთან დაახლოვებულ მწერლებს.

ყოველივე ამას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა მარიამის პოეტური გემოვნებისა და ნიჭის განვითარებისათვის,

მარიამი მომსწრე და მხილველი იყო ყველა იმ პოლიტიკურად მნიშვნელოვანი მოვლენებისა, რომელიც განიცადა საქართველოს სახელმწიფოებრივობამ მე-18-19 საუკუნეთა მიჯნაზე.

ერეკლე მეფის სამხედრო ოპერაციები, ლეკების თარეში, აღმაჰმადხანის შემოსევა და ტფილისის აოხრება, რუსეთის შემოსვლა და საქართველოს მეფობის გაუქმება, ბატონიშვილ ძმებისა და ძმისწულების გადასახლება ჩრდილოეთში, სამეფო სახლის დაშლა და თანდათან გაჩანაგება მისი ოჯახისა, — ყველა ეს ისტორიული ხასიათის ამბები მეტად თუ ნაკლებად მის პირად ცხოვრებასაც ეხებოდა და დაღს ამჩნევდა მის სულიერ განწყობილებასა და შეხედულებებს.

ჩვენ ძალიან მკრთალი ცნობები მოგვეპოება მარიამის სრული ბიოგრაფიის აღსადგენად. განსაკუთრებით ეს ეხება პერიოდს რუსეთის თვითმყრობელობის დამყარებამდე.

აღსანიშნავია, რომ მარიამი თავისი მრავალრიცხოვანი ოჯახით რუსეთის მართველობის პირველ წლებში განიცდის მატერიალურ ხელმოკლეობას. ამ მხრივ საინტერესო დოკუმენტს წარმოადგენს 1802-06 წ.წ. შედგენილი ნუსხა

საქართველოს სამეფო სახლის წევრთა საუკუნისწული მამულებისა. ამ ნუსხიდან სჩანს, რომ იმ ხანებში მარიამ ბატონიშვილს კარალეთსა და სამწვერისში ჰყოლია 43 კომლი აზნაური და მდაბიო მცხოვრები, ხოლო სხვა სოფლებში — 49 კომლი ყმა-გლეხი. „მაგრამ, — დასძენს ნუსხის შემდგენელი, — ამ გლეხებისგან მათი მფლობელი არავითარ შემოსავალს არ ღებულობს, რადგან გლეხები სხვის მიწებზე ცხოვრობენ და ღალასაც ამ მიწის პატრონებს უხდიანო“¹.

საქართველოს მთავარმართველი კნორინგი იძულებული შეიქნა ყურადღება მიექცია მარიამისა და მეუვის სხვა ასულების უმწეო მდგომარეობისათვის. 1802 წლის 5 ივნისს იგი სპეციალური პატაკით მიმართავს პეტერბურგს:

...„არ შემიძლია აგრეთვე დაგიმალოთ, უმოწყალესო ხელმწიფეო, ხელმოკლე მდგომარეობა საქართველოს სამეფო სახლის კიდევ რამდენიმე წევრისა, სახელდობრ ერეკლე მეფის ასულთა, რომელნიც გათხოვილნი არიან ქართველ თავადიშვილებზე: მარიამ ბატონიშვილის, ანასტასია ბატონიშვილის, ეკატერინე ბატონიშვილის, თეკლე ბატონიშვილისა. ყველა ესენი მართლაც გაჭირვებაში იმყოფებიან, რადგან ზოგ ამათგანს გათხოვების დროს მზითევი არ მიუღიათ, ზოგს კიდევ-შესაფერი საღსრები თავის სარჩენად“.

კნორინგი უშამდგომლობდა იმპერატორის წინაშე, რათა ჩამოთვლილ ბატონიშვილებს ხაზინიდან სიკვდილამდე პენსიის სახით დანიშვნოდან ათას-ათასი მანეთი წლიურად².

¹ Акты, т. 2. გვ. 80.

² Акты, — т. 1. გვ. 211.

იმავე წლის 5 აგვისტოს ამ შუამდგომლობაზე კინორინგს პეტერბურგიდან ცივი უარი მოუვიდა. უარი დასაბუთებული იყო იმით, რომ ჯერ გამორკვეული არ არის მეფის სახლის წევრების ქონებრივი გარემოება და საუფლისწულო მამულების მდგომარეობა¹.

ინტერესს მოკლებული არ არის მარიამ ბატონიშვილის მდგომარეობის გასათვალისწინებლად აგრეთვე ერთი დოკუმენტი, რომელიც შენახულა ჩვენს სიძველეთსაცავებში. ესაა მეფის ასულის თხოვნა, მიმართული ალექსანდრე პირველისადმი.

„განსვენებულმან მამამან ჩემმან მეფემ ირაკლიმ, — სწერს ამ თხოვნაში მარიამი, — მიბოძა ტფილისის მოურავობა სარჩოდ ჩემდა საუკუნოდ წერილით და მაქვნდა წელიწადში სარგებლობა ოთხასი თუმანი.

ამას გარდა ყოველს წელს ჩემი საკმაო საზრდო და სამოსელი ყოვლითურთ, ვით ეკადრებოდა ჩემად, ის წყალობად მოუკლებელი მაქვნდა განსვენებულის მამის ჩემის მეფის ირაკლისაგან და ვცხოვრობდი ამით.

მერმე კნიაზ ციციანოვს, პავლე დიმიტროვიჩს, ამ ჩემის შემოსავლის მამის ჩემისაგან ნაბოძები დავთარი წარუდგინე და ამ ჩემს ოთხას თუმანში და სხვას შემოსავალში ასორმოცდაათი თუმანი ჩემს შვილს თავადს ევსტათის შულავერის სოფლის შემოსავლიდამ განუწესა.

და მე ასე მითხრა, თქუენ ყოვლად მოწყალეს ხელმწიფესთან არზის შავს გაგიკეთებო და დასწერეო და ელისაბედ - პოლიდამ რომ მოვბრუნდები, ერთს არზას მე მივართმეო, მაგ თქვენის შემოსავლის ანგარიშიდამ საკ-

¹ Акты, т. I. გვ. 211.

მაო წყალობას გაგირიგებო და სარწმუნო იყავ, ყოვლად მოწყალე ხელმწიფე არ დაგადებსო.

და ახლა ჩემის უბედობით ამასაც აღარ დასცალდა¹ და დავშთი ყოვლითურთ უმოწყალო და უნუგეშო და რომელიც მამის ჩემისაგან ბოძებული ყმა და მამული მაქვს, ჩემი შვილი ევსტათი დამიტყვევდა ლექთაგან და ეს ყმა და მამულიც ამის სახსარში მაქვს დაგირავებული სამას თუმნად და ასე ყოვლითურთ უბედურობაში უნუგეშოთ დავშთი,

და ამაზედ ხომ არ ვაწყენ თქვენს* დიდებულების თავს, მე რომელიც განსვენებულის მამის ჩემისაგან წყალობად მაქვნდა ბოძებული ტფილისის მოურაობის შემოსავლიდამ, იმ საკმაოს წყალობას ვითხოვ.

გარნა ვსასოებ ყოვლად უდიდებულესობასა თქვენსა, რათა აღმისრულოთ სათხოვნელი ჩემი თქვენის იმპერატორების დიდებულებამან და განუზონელმან მოწყალებამან თქვენმან.

ყოვლად უავლუსტესსა ერთმთავარ ყოვლად უმოწყალებსო ხელმწიფე თქვენის იმპერატორების დიდებულების ყოვლითურთ უკნინესი მხევალი საქართველოს მეფის ირაკლის ასული მ ა რ ი ა მ ².

ჩვენ აღარ ვიცით, რა პასუხი მიიღო მარიამმა თავის თხოვნაზე. სიმართლესთან დაახლოვებული იქნება ვიფიქროთ, რომ მეფის ასულს გაუცრუვდა ყველა იმედი, რომელსაც იგი ამყარებდა „ყოვლად უმოწყალეს ხელმწიფეზე“...

¹ პავლე ციციანოვი დალატით იქნა მოკლული ბაქოსთან, 1806 წლის 8 თვერვალს.

² წ. კ. № 1167.

მარიამი რომ უაღრესმატერიალურ გაჭირვებას განიცდიდა, ამას ამტკიცებს საკვირველის შემთხვევით გადარჩენილი ორი მცირე ბარათი, რომელიც მარიამს მიუწერია იოსებ მიშკარბაშის მეუღლე ქალუასათვის¹. ეს წერილები, ექვთ. თაყაიშვილის აზრით, დაწერილი უნდა იყოს 1816-1822 წლებს შორის. მოგვყავს ერთი მათგანი:

¹ იოსებ მიშკარბაში (მონათირეთ ანუ ბაზიერთუხუცესი, ეგერმეისტერი, გვარად ბ ე ბ უ თ ა შ ვ ი ლ ი, აღზრდილი იყო მეფე ერეკლეს კარზე, ბატონიშვილებთან ერთად. მას ცოლად ჰყავდა ოსეფა ყორღანაშვილის ასული მარიამი, ცნობილი „ქალუას“ სახელით. ექვთიმე თაყაიშვილი იოსებ მიშკარბაშის შესახებ სწერს: „იოსები თვალსაჩინო კაცი იყო და დიდი გავლენა ჰქონდა მეფე ერეკლეს უკანასკნელ დროის მეფობაში და პირველ ხანებში რუსეთის მფლობელობისა კავკასიაში. მეფენი—ერეკლე მეორე, გიორგი მე-12 და საქართველოს გამგენი არა ერთხელ გზავნიდნენ მას დიპლომატიური მინდობილობით განჯის ხანთან, ახალციხის ფაშებთან და სხვა მეპატრონეებთან...

ერეკლემ იოსებს მიშკარბაშობა უბოძა 1784 წელს; როდესაც 1787წ. ერეკლემ ყაზახის ოლქის მმართველად თავისი შვილი იულონი განაწესა, მიშკარბაში იოსები ამ ოლქის მთავრად დანიშნა. ტფილისის ქალაქის აოზრების შემდეგ აღამაჰმადხანის მიერ, 1795 წელს, ერეკლემ იოსებს ქალაქის მმართველობა ჩააბარა. რუსთა მფლობელობის დამყარების შემდეგ, 1806 წელს, იოსები განაწესეს ყაზახის ოლქის მმართველად. 1818 წელს თავდაზნაურთა არჩევით დანიშნეს „ისპოლნიტ. ექსპედიციის“ მმართველად. იოსებ ბებუთაშვილი დიდ მწიგნობარს იჩენდა როგორც ირაკლის ომებში, ისე რუსთა ომებში საქართველოს მოსახლდრე ხალხებთან. დიდი დახმარება გაუწია მან რუსებს ალექსანდრე ბატონიშვილთან ბრძოლაში. ორჯერ შეიტყუა და ჩაშალა მისი შემოსვლა საქართველოში სპარსელების ჯარით. ასეთივე სამსახური გაუწია მან რუსებს კახეთის ამბოხების დაწყებებში 1812 წელს. რუსეთის მთავრობისაგან იოსებ მიშკარბაშმა მიიღო ჯილდოთ პოლკოვნიკის ჩინი, ორდენები და მამულები ბორჩალოსა და კახეთში. იგი გარდაიცვალა 1822 წ.“ (იხ. „საქართველოს სიძველენი“, ტ. 3, გვ. V-VI.)

„ბრწყინვალე კნენიას, მოურავის ჯალაბს და უსაყვარლეს დას, ბატონს ქალუას მოწყალე ხელმწიფას!

ვიცი, მწყალობელი ბრძანდები და ამისათვის გიკადნიერე მოხსენება. ვითხოვ: ცოტა ბრინჯი მიბოძოთ თავისის ერბოთი. ეგების მეც მაგიერი სამსახური შევიძლო. მეფის ასული მ ა რ ი ა მ¹.

ძალიან დამახასიათებელია მარიამის ოჯახური მდგომარეობის გასათვალისწინებლად ეს პატარა დოკუმენტი. „ყოვლისა საქართველოს მეფისა ირაკლი მეორისა ასულნი“, ეხლა ყორდანაშვილის ასულს ქალუას ეხვეწება „ცოტა ბრინჯს თავისის ერბოთი“...

როგორც სჩანს, ეს ქალუა ხშირად უმართავდა ხელს გაჭირვებაში მყოფ მეფის ასულს. იოსებ მიშკარბაში იმ დროს დიდ პატივში იმყოფებოდა რუსეთის ხელისუფლებასთან. როგორც მდიდარი კაცი და წინათ მეფე ერეკლესგანაც დავალებული ადამიანი, ეტყობა იგი დროგამოშვებით ყურადღებას აქცევდა ხელმოკლე ბატონიშვილს. მარიამის ერთ წერილში ვკითხულობთ:

„ქ. თქვენს ბრწყინვალეობას ორი ოქრო ებოძა. გმადლობ მრავლად. ღმერთმან მრავალს ამ ბრწყინვალეს დღესასწაულს დაგასწრასთ კარგის ქრმითა და შვილებით და ჩემი თავიც გამსახუროსთ.

მეფის ასული მ ა რ ი ა მ².

პოეტი ქალის ცხოვრების სხვადასხვა მომენტის გასათვალისწინებლად მეტად საგულისხმოა ზემოთ უკვე მოხსენებული ბ ა რ ბ ა რ ე ქ ო ბ უ ლ ა შ ვ ი ლ ი ს ც ნ ო ბ ე ბ ი. ეს ქალი ცოცხალი მოწმე იყო გარდასულ ისტორიულ ამბე-

¹ „საქართველოს სიძველენი“ ტ. 3, გვ. 122.

² „საქართველოს სიძველენი“, ტ. 3, გვ. 123.

ბისა და მდიდარ მასალებს აწვდიდა პლატონ იოსელიანს მისი ცნობილი მონოგრაფიის „გიორგი მე-13-ის ცხოვრების“ შედგენის დროს. რატომღაც ბარბარეს ცნობა მარიამის შესახებ, ისე, როგორც ბევრი სხვა მასალა, პლატონ იოსელიანს არ შეუტანია თავისი ნაშრომის საბოლოო ვარიანტში¹.

ბარბარეს ცნობით, მარიამ ბატონიშვილი უკვე ახალგაზრდობაში სწერდა ლექსებს და იმდენად ჩინებული მელექსე იყო, რომ თანამედროვენი დიდ იმედებს ამყარებდნენ მასზე — ამბობდნენ: „დიდის მეფის თეიმურაზის ნიჭი გამოუვა ამ ქალსაო“².

ამ პერიოდიდან, სამწუხაროდ, მარიამის მხოლოდ ორი ლექსია დარჩენილი: „მეფის ირაკლის ძის ალექსანდრეს დაწინდულს ნინოს სიკვდილზედ თქმული“ და „საქმროსთან“³. დანარჩენი ცნობილი ლექსები, როგორც მათი შინაარსიდან სჩანს, ეკუთვნიან მერმინდელ ხანას — რუსების შემოსვლის შემდგომ პერიოდს. ეს ლექსებია: 1) „თურქთა ხმასა ზედასათქმელი ნუხამბაზი-ჭი დამწარდეს დროთა ტკბილობა“...⁴ 2) „აჰა, დამეცნეს რისხვით

¹ „ცხოვრება მეფე გიორგი XIII-სა და საქართველოს რუსეთთან შეერთება“, ტფილისი, 1895 წ.

² ს. კაკაბაძე — „წვრილი შენიშვნ. და მასალები“, — „საისტორიო კრებული“. წ. 4, გვ. 118-119. ავტორის სიტყვით, ბარბარე ქობულაშვილის ცნობა დაცულია პლ. იოსელიანის ხელნაწერებში. ტფ. უნივ. სიძველეთა წ. კ. კოლექცია №3057.

³ წ. კ. №1635 (ბ)

⁴ წ. კ. №1512 გვ. 203-205.

ცანია“...¹ და 3) „მოვსთქვამს ულთქმითა რალოდ“...²

ყოვლად შეუძლებელია, რომ მარიამს სხვა ლექსებიც არ დარჩენოდა. მის შესახებ, როგორც ვიცით, უკვე თანამედროვეებს ჰქონდათ შემუშავებული გარკვეული შეხედულება, როგორც ნიჭიერ მგოსანზე. მისი ლექსები ხელნაწერების სახით ვრცელდებოდა ფართო საზოგადოებაში. მარიამს ჰყავდა მრავალრიცხოვანი მკითხველი, რომელიც ძალიან აფასებდა პოეტ-ქალს. ერთი უცნობი გადამწერი ლექსისა „საქმროსთან“, მარიამის შესახებ ამბობს:... „იყო ჩინებული მელექსე, მრავალსა აქვს ამისი ნათქვამიო“.

ყველა ეს ლექსი, ხუთის გარდა, როგორც ვთქვით, დაკარგულად უნდა ჩაითვალოს...

მარიამ ბატონიშვილი, რასაკვირველია, არ შეიძლება მივიჩნიოთ დიდ და ღრმა პოტენციის მწერლად. როგორც მარიამი, ისე მისი დები, ქეთევანი და თეკლე, უფრო „ჩინებული მელექსეები“ იყვნენ, ვიდრე პოეტები მოწოდებით და ძირითადი საქმიანობით. მაგრამ მათი ლექსები, სპეციფიკური თემატიკით, გულწრფელობით, გრძნობათა გამოხატვის სიმძაჟრით და ჟანრით,—უეჭველად სავურაღდებო და საგულისხმო პოეტურ დოკუმენტებს წარმოადგენენ ჩვენი ლიტერატურის ისტორიისათვის.

სანამ ამ ლექსებს შევხებოდეთ, გვინდა შევჩერდეთ მარიამის ორ ადრინდელ ნაწარმოებზე: „მეფის ირაკლის ძის ალექსანდრეს დაწინდულს ნინოს სიკვდილზედ თქმული“ და „საქმროსთან“.

¹ წ. კ. № 15 12. გვ. 321-322.

² იქვე, გვ. 322-324.

ორივე ლექსი, როგორც სათაურიდან სჩანს, ვრცელდება მეფის ოჯახში დატრიალებულ სამწუხარო ამბავს ეხება, — ალექსანდრე ბატონიშვილის საცოლეს სიკვდილს.

ამ შემთხვევას მოკლედ გადმოგვცემს ლექსების უცნობი გადამწერი:

„წელსა ათას შვიდას ოთხმოცდაათში, — გვიამბობს იგი, — მეფე ირაკლიმ ითხოვა ყაბარდოს მთავრის ქალი თავის შვილის ალექსანდრეს საცოლეთ, რომელიც მოიყვანეს და მოყვა ძიძა და ორნიც თავადნი.

მიაბარა მეფემ თავის რძალს ამილახვრის ქალს სალომეს¹. ასწავლა საღმრთო წიგნი და სამეფო სახლის შესაფერი ქცევა. მონათლეს და უწოდეს ნინო. არ დასცალდა ქორწილი და მოკვდა, როგორც ამბობენ, სიჭლეჭით. ამის მოსამსახურეთ ჰქონიათ სამაგალითო გლოვნა და მხარჩახდილთ მათრახით ცემა და სისხლის დენა. ყოფილა ეს ქალი ფრიად მშვენიერი, უმეტესად ჩინებული ტანადი.

ამის სიკვდილის შემდგომ ეს ლექსი უთქვამს მეფის ირაკლის ასულს მარიამს, რომელიც იყო ჩინებული მოლექსე. მრავალსა აქვს ამისი ნათქვამი და აქვს კნენა მათა თუმანოვისას, თამაზ ორბელიანის ასულს“².

¹ იულონ ბატონიშვილის მეფულე, რევან ამილახვრის ასული.

² წ. კ. №1635. ეს ხელნაწერი წარმოადგენს ფოსტის თეთრი ქალაქის ოთხ გვერდს. მარიამ ბატონიშვილის ორ ლექსს უკავია პირველი ორი გვერდი. ამ ლექსებს მოსდევს ალ. ჭავჭავაძის ლექსები და ბატონიშვილებისა და სხვადასხვა თავადების ბეჭედ-აზარფეშების წარწერანი. ხელნაწერს ბოლო გვერდზე აქვს მინაწერი, — „კნიაზო ალექსანდრე! ეს ლექსები კერასელიძეს უბოძე უთუოდ დაბეჭდოს. საჭიროა და ყველასაც წამკითხავს იამება“. ამ მინაწერიდან სჩანს, რომ ხელნაწერი გადაწერილია არა უადრეს ვას. საუკუნის ორმოცდაათიანი წლებისა (ივ. კერესელიძის „ცისკარი“ გამოდიოდა 1857-1875 წლ. შორის).

4. გართობა ქალბატონებთან

აღნიშნული ორი ლექსი მარიამს დაწერილი აქვს 35-36 წლის ჰასაკში. ეს ლექსები უკვე საკმაოდ მოწმობენ მათი ავტორის ვერსიფიკატორულ დახელოვნებას. მაგრამ ჩვენთვის უფრო საგულისხმო ნაწარმოებებს წარმოადგენენ, თავისი პოლიტიკური თემატიკითა და გარკვეული განწყობილებით, მარიამის სხვა ლექსები, დაწერილნი მისი ხანდაზმულობის პერიოდში, როგორც სჩანს მაშინ, როდესაც მარიამს, ბარბარე ქობულაშვილის თქმით „სამშობლო რუსეთში გადაუსახლდა, ყოველივე მხიარულება დაივიწყა, წავიდა თავის სოფელს ქარელში და სწერდა სამგლოვიარო ლექსებს, რომელიც ბევრსა აქვს საქართველოში“...¹

ეს ლექსები დიდი ექსპრესიით გამოხატავენ პოეტის უნუგემო სულისკვეთებას, გამოწვეულს როგორც პირადი, ისე მისი სოციალური წრის საერთო მდგომარეობით. მარიამი დასტირის „დამწარებულ დროთა ტკბილობას“, რომელიც აღარ დაბრუნდება, იგი გლოვობს დაშორებას თავისი უახლოესი ნათესავეების, ძმების და ძმისწულებისა, რომელნიც „ჩრდილოს კერძომან საბავთოს ქარმან ჰყო ვარისგარად“. იგი სასოწარკვეთილია, რადგან „დაბრუნდა ეტლი უკუღმა, წარხდა დღე კეთილ-მზიანი, დაემხო ტახტი მაღალი, რა ბედნიერი, სვიანი“.

მარიამ ბატონიშვილი თავისი ლექსებით გამოხატავს ჩვენი ფეოდალური არისტოკრატის იმ ნაწილის უკმაყოფილებას, რომელმაც მე-19-ს. დასაწყისში, ახალი—რუსული ბიუროკრატიული რეჟიმის დამყარებით სამუდამოდ ჰკარგავს თავის ძველ პოლიტიკურ ძალა-უფლებას და ამას-

¹ „საისტორიო კრებული“, № 4, გვ. 118-119.

თან, ახალ სოციალურ-ეკონომიურ პირობებში, ადგება ეკონომიური დეგრადაციის გზას. აქედან გასაგებია ის იმედების გაცრუება და უკმაყოფილება, რომელიც ჩაისახა და თანდათანობით ძლიერდებოდა ჩვენი ფეოდალური კლასის იმ ნაწილში, რომელმაც ჯერ კიდევ ვერ მოახერხა რუსული სამხედრო ბიუროკრატიული სახელმწიფოებრივობის „მსახურეულ არისტოკრატიად“ ქცევა და მისი ექსპანსიისა და აღვირ ახსნილი იმპერიალიზმის უერთგულეს იარაღად გახდომა.

ჩვენი არისტოკრატის ამ უკმაყოფილო ფენას გარკვეული გავლენა ჰქონდა მოპოებული მაღალ საზოგადოებაში და აგრეთვე გლეხობის ნაწილში, რომელიც, ცხადია, სრულიად განსხვავებულ სოციალ-ეკონომიური მოტივებით გამოსთქვამდა პროტესტს ახალი, უცხო ხელისუფლების წინააღმდეგ.

„პოლიტიკური ძალაუფლების შებღალავს ქართული ფეოდალური კლასი პასიურად არ შეხვედრია: ნაწილი ბატონიშვილებისა და დიდი ფეოდალებისა ნაცადი ფეოდალური ჯიუტობით და შეურიგებლობით ებრძვის ახალს ცენტრალურს ხელისუფლებას და საუკუნის პირველ ნახევარში მთელს რიგს აჯანყებებისას აწყობს მის წინააღმდეგ“. (პროფ. კ. კეკელიძე — „ქართ. ფეოდალური ლიტერ. პერიოდისაზაცია“, გვ. 52. ტფ. 1933 წ.).

გლეხობისა და თავად-აზნაურობის ამ სხვადასხვა ნიდაგზე წარმოშობილმა უკმაყოფილებამ საერთო ობიექტის, — რუსეთის დამპყრობი პოლიტიკის წინააღმდეგ, — თავისი მძაფრი გამოხატულება ჰპოვა მთელ რიგ აჯანყებებში (მთიულეთი 1804 წელს, კახეთი 1812 წ. და სხ.). სამხედრო თავდასხმა-შეტაკებაში უცხო ძალის საშუალებ-

ბით (ალექსანდრე ბატონიშვილი და სხვ.) და ბოლოს ცნობილ 1832 წ. შეთქმულებაში.

ამ უკმაყოფილებამ ჩვენს ფეოდალურ ლიტერატურა-შიაც იჩინა თავი მე-19 ს. პირველ მეოთხედის პოეზიაში, სახლედობრ მარიამისა და მისი დეზის შემოქმედებაში. რამდენიმე ნაწყვეტი მარიამის ლექსებიდან ჩვენ საშუალებას მოგვცემს წარმოვიდგინოთ, თუ როგორი სიძლიერით გაძლიხატა ეს უკმაყოფილება საუკუნის დასაწყისის ქართულ პოეტურ მეტყველებაში.

„იგრგვინვა ცამან ჩვენზედა
რისხვითა საშინელითა,
დაჰფარნა ჩრდილოთ ღრუბელმან
მნათობთ არენი ბნელითა,
წარჰხდეს წალკოტნი მალაღნი,
ჟი საცთურითა ძნელითა,
ვაჟ დიდებულნი პალატნი
იქნა მტერთ საცინელითა.
აწ განწირული უწყალოდ
ვიწვი ცეცხლით არ ნელითა.
სად ხარ სიკვდილო, რას ჰყოფნი,
არ მიმცემ დღესა მცირებსა,
მიგლოვდით მეცა, მოყვასნო,
სოფლისა განაწირებსა,
აწვე ჰშთასრულსა საფლავად,
მეცნთავან დასატირებსა...

მარიამი ცდილობს თავის მწუხარებას, გამოწვეულს პირადი, ოჯახური და ვიწრო წოდებრივი მოტივებით, მისცეს ზოგადი ნაციონალური ელფერი და ამ შემთხვევაში დაუახლოვდეს დავით გურამიშვილის პოეზიას ანალოგიურ

თემატიკაზე, რომელიც გამსჭვალულია ქვეყნის ისტორიული უბედობის შეგნებით და ღრმა პესიმისტური სული-კვეთებით:

„დახდა მზე იგი აზიით,
აწ ჩრდილოთ მოეფინება...
მიგვიხვენეს მსწრაფლად მთიებნი,
ვით უძლოს გულმა თმინება,
არ დასცხრა ჩვენზედ მარადის
სოფლის საცთურთა შინება,
ამად მაქვს თვალთა მარადის
სისხლისა ცრემლთა დინება.
ვაჰმე მას აქათ ცოცხალსა
არლარა მამელხინება,
ნუ ვინ ეტრფობით სოფელსა
ნიადაგ მუხთლად მზირებსა“...¹

მარიამ ბატონიშვილის ლექსები გვაძლევენ ნათელ წარმოდგენას მისი დროის ქართული საზოგადოების ნაწილის პოლიტიკურ განწყობილებებსა და სულის-კვეთებაზე. 1832 წლ. ცნობილი შეთქმულების იდეურად მომზადების ხანაში, როგორც სჩანს, მარიამის ლექსებიც ასრულებდნენ თავის საზოგადოებრივ ფუნქციას, ისინი გავლენას ახდენდნენ გარკვეული სოციალური წრეების აზრის განვითარებაზე. ამით აიხსნება მისი ლექსების გავრცელება და პოპულარობაც. თავის დროზე მარიამის ლექსები „ბევრსა ჰქონდა საქართველოში“, ეს ლექსები დავით რექტორმა შეიტანა თავის ცნობილ ანთოლოგიაში², როგორც მნიშვნელოვანი პოეტური

¹ წ. კ. № 1512, გვ. 322—324.

² წ. კ. № 1512.

ნაწარმოებნი თავისი დროისა, ისინი ხელიდან ხელში გადადიოდნენ ხელნაწერის სახით, რადგან მათი დაბეჭდვი, მოსახერხებელიც რომ ყოფილიყო თავის დროზე, პოლიტიკური ცენზურა მათ არ გაუშვებდა.

რამდენიმე ათეული წლის შემდეგაც კი, როდესაც მარიამი ცოცხალი აღარ იყო, მკითხველები მაინც აფასებდნენ მარიამის პოეტურ შემოქმედებას. „ეს ლექსებიო,—სწერს ზემოთ უკვე მოხსენებულ ბარათში ორმოცდაათიანი წლების მკითხველი თავის ნაცნობს,—კერასელიძეს უბოძე, — უთუოდ დაბეჭდოს, საჭიროა და ყველასაც წამკითხავს იამებაო“...

უკანასკნელი ხანა თავისი ცხოვრებისა მარიამს გაუტარებია თავისი ქმრის საგვარეულო მამულში, სოფლად. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ბარბარე ქობულაშვილის სიტყვით, მარიამს „როდესაც სამშობლო რუსეთში გადაუსახლდა, წავიდა თავის სოფელ ქარელში, სწერდა სამგლოვიარო ლექსებს, რომლებიც ბევრსა აქვს საქართველოში და იყო ლოცვაში და ღვთის ვედრებაში. რომელიც ძმა მოუკვდებოდა, ანუ ძმისწული რუსეთში, ვერავინ ეტყოდა და ისე გარდაიცვალა“¹.

დანამდვილებითი თარიღი მარიამის სიკვდილისა ჩვენ არ მოგვეპოება.

¹ „საისტორ. კრებული“, წ. 4, გვ. 119.

მარიამის ოჯახში დარჩენილა მწიგნობრული და ოიტერატურული ტრადიცია. მარიამის უფროსი შვილის ესტატეს (1778—1828) ვაჟი იყო ცნობილი მთარგმნელი დავით ესტატეს ძე ციციშვილი. მის კალამს ეკუთვნის თარგმანები: ბაუმეისტერის „მეტაფიზიკა“ (1822—24 წ.), რუსსოს ტრაქტატი — „აღდგინება ჰსწავლათა და ხელოვნებათა შეეწოდება წარმართვასა ხნეთა ანუ ყოფაქცევათასა?“ (1849 წ.) და სხვ. თანამშრომლობდა ივ. კერესელიძის „ცისკარში“ — 1857 წ. (ამის შესახებ იხ. ლ. ასათიანი „ვოლტერიანობა საქართველოში“, ტფ. 1933 წ. გვ. 81—82).

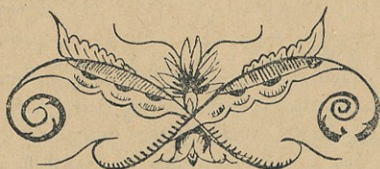
ყოველ შემთხვევაში, მისი გარდაცვალების შემდეგ განვლო ერთ საუკუნეზე მეტმა დრომ. ამ ხნის განმავლობაში თაობათა ხსოვნაში წარიშალა მარიამის სახელი, დაიკარგა მისი საფლავი, დავიწყებას მიეცა მისი მწუხარე და სევდიანი ელევგიები...

მხოლოდ ჩვენმა დრომ აღადგინა ინტერესით მისი პოეტური სახე. არქივის ფურცლებიდან მზის სინათლეზე ამოდის მისი ლექსები, იბეჭდება და ნახულობს ახალ მკითხველს.

ლიტერატურის ისტორიკოსები ცნობისმოყვარე თვალთ დასჩერებიან ამ პაწია პოეტურ ქმნილებებს.

ამ ლექსებში ისინი ხედავენ მე-19 საუკუნის ქართული „პატრიოტული რომანტიზმის“ სუსტად მჩქეფარე სათავეს¹.

¹ მარიამ ბატონიშვილის ლექსების ნაწილი დაიბეჭდა გაზეთ „ბატრიონში“ 1922 წ. № 13. 1928 წელს, აგრეთვე ნაწილი მარიამის ლექსებისა გამოქვეყნდა ია ეკალაძის „ანთოლოგიაში“. აქ ვაქვეყნებთ მარიამის ყველა ხუთ ლექსს ერთად.

ქართული
ბიბლიოთეკა

თურქთა ხმასა ზედა სათქმელი
მუხამბაზი

აოი, დამწარდეს დროთა ტკბილობა,
უწყალომ ეტლმან რა ქმნა ცილობა,
აღფხვრა წალკოტსა ვარდთა შლილობა,
დაჰსთურგნა ჩემი დღე-კეთილობა,
ბნელჰყო ქართლოსის ძვირფას მტილობა,
მესისხლე მარიხს აქვს ხრმალწვდილობა.

მზის მჰსგავსნი სხიენი ღრუბლით დაჰფარნეს,
მიქმნეს სიცოცხლე ნალვლის უმწარეს,
ჩემსა მომლხენსა ვერ ვსჭვრეტ მთოვარეს,
ამად ვჰზი და ვჰსტირ, ვღვრი ცრემლს მდუღარეს;
ვინ მანუგეშებს მარად მწუხარეს?
მრისხანეთ ჯალათთ აქვთ ხრმალწვდილობა.

ედემის ბალსა ზრდილნი ყვავილნი,
ვარდნი კოკობნი, ნაზად გაშლილნი,
გულდამატკობლად ახლად ფურჩვილნი,
ვაჰმე, უწყალოდ ჰყვეს აღმოფხვრილნი!
შორად მიმტაცეს მე მათნი ჩრდილნი,
ნუ მჰგმობთ, თუ მათთვის მაქვს ცრემლნილობა.

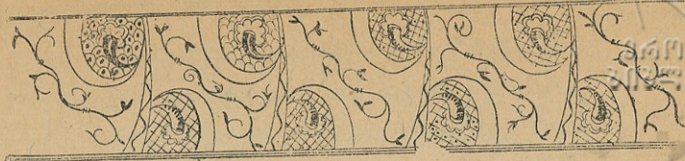

ჩრდილოს კერძომან საბავთოს ქარმან,
 მძვინვარედ მქროლმან და დაუწყნარმან,
 ჩემნი მთიებნი ჰყო გარისგარმან.
 მიმოაბნივნა შავ ბედის ღვარმან,
 ვინ ვჰპოვო შემწე მე მათთვის მკვდარმან,
 სახმილი მშრიტოს, მცეს გულსგრილობა?

დასდასად მწყობრნი, დაუნდობელნი,
 მუხთლად მქცევ მრავლად ლხინთ მცხოვრებელნი,
 სხვა და სხვად მქცევნი, ურთერთს მსწრობელნი,
 კეთილ სუნნელთა ყვავილთ მზრობელნი,
 ჩემად საკვდავად აქვსთ შეყრილობა.

ჩემი წალკოტი აღყვავებული,
 ყვავილთ სიმრავლით განშვენებული,
 იქმნა, ამად ვჰსტირ, ცეცხლმოდებული,
 ოთხკიდე სახელ განდიდებული.
 ვის შეხვდა მათი მოადგილობა?

ეჰა, მალრიბის მანათობელო,
 ჩემის გულისა მაცოცხლებელო,
 ვინ მოგიმძლავრა ტკბილ სამფლობელნო?
 მარიხს შეჰვსტირე მამღრუბლებელნო?
 გკადრებ ქვეყანის შემამკობელნო,
 ყარიბრ დამჰშრიტე გულს სახმილება.

აჰა, დამეცნეს რისხვით ცანია

აჰა, დამეცნეს რისხვით ცანია,
ისმინეთ საწყლად გლოვის ხმანია:
ნეტარ რად მოველე ესდენ ხანია.
რად არ სიკვდილად ვიგმენ მზანია!
რაბამ მწარე არს ესე თქმანია,
ვისნი მომაკლდენ თვალთ შედგმანია!
ვაჰ, დაჰხდეს მზენი მალალ გვარნია,
ვაჰ, ჰსდიან თვალთა ცრემლთა ზღვანია,
მეცა მტიროდეთ მოყვას ძმანია,
მარად მწვენ ცეცხლნი სხვა და სხვანია.
აჰა, დამეცნეს რისხვით ცანია,
ისმინეთ საწყლად გლოვის ხმანია!

ვჰგონებ სიმწარით ძნელ სატირებსა,
მჰსმენელთა გულთა გასაგმირებსა,
მიმცა სოფელმან მრავლად ჰირებსა,
ოხვრა-სულთქმასა, ესდენ ხშირებსა,
ვაჰ, ბედთაგანცა განაწირებსა,
მიმილო შვება, არ მცა ლხინებსა.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

რადგან მაშორვა მნათობ-გმირებსა,
ვარ სიცოცხლისა განაპირებსა.
ჰხამს გებრალოდეთ, ყოვლსა მზირებსა.
აწ სავალალოდ ესე კმანია.
აჰა, დამეცნეს რისხვით ცანია,
ისმინეთ საწყლად გლოვის ხმანია!

ჰოჲ, რად შევესწარ ამა დარესა,
ძნელ სახილველსა შესაზარესა!
სადავითოს მტრის, მოთხვრულს არესა,
მხედველთ სისხლისა ცრემლ-საღვარესა,
ვაჰ, ვერ ვჰსჭვრეტ დიდთა მნათობთ გვარესა,
ამად მივეცი ღლესა მწარესა,
რადგან მზე ჩვენი ჩრდილოთ ჰფარესა,
აწ დამქოლვიდეთ არ სახმარესა.
სევდით გრაგნილსა, ძნელ სამყაროსა,
აწ, გულო, გქონან ესდენ წვანია.
აჰა, დამეცნეს რისხვით ცანია,
ისმინეთ საწყლად გლოვის ხმანია!

განცვიფრდი ცაო, განჰკრთი მიწაო,
მეცა დამფარეთ ღრუბელთ, ნისლთაო,
აჰა, დანთქმული ჩრდილოთ ზღვითაო.
მარად ვაფრქვევდე ღრუბელ-ნისლთაო,
ვაჰ, განგვაშორეს მზენი სითაო,
ჰყვეს განდევნილნი შორის გზითაო.

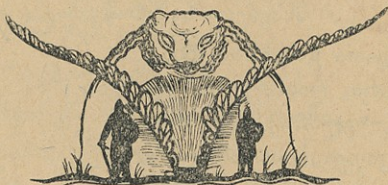

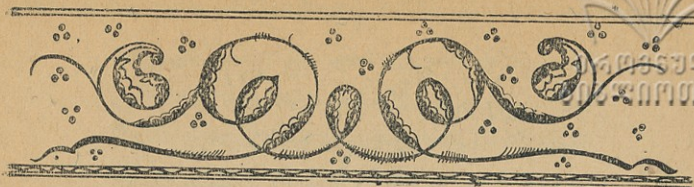
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

არ გვაქვს ნუგეში არ თუ ღვთითაო,
 მას ვევედრები მწარის ხმითაო,
 მათი მგონები, გულთა მღონები,
 მარად მტირალნი, მხევალნ დანია.

აჰა, დამეცნეს რისხვით ცანია,
 ისმინეთ საწყლად გლოვის ხმანია...¹

¹ შ. კ. № 1512, გვ. 321.

მოვსთქვამ სულთქმითა საბრალოდ

მოვსთქვამ სულთქმითა საბრალოდ,
ძნიად სათქმელსა ჳირებსა,
მსმენელთა შესაწყალებლად,

ჳმუნვათა გასახჳირებსა,
ვარდთა, დასხმულთა ედემით,
მჳგრეტელთა გასაკვირებსა,
ვაჲ კიდევანთა მამულთა,
სამყოფთა განამჳირებსა!

მიგლოვდით მეცა, მოყვასნო,
სოფლისა განაჳირებსა,
აჳვე ჳშთასრულსა საფლავად,
მეცნთაგან დასატირებსა.

იგრგვინა ცამან ჩემზედა,
რისხვითა საჳინელითა,
დაჳფარნა ჩრდილოთ ღრუბელმან
მნათობთ არენი ბნელითა,
ჳარჳხდეს ჳალკოტნი მაღალნი,
ჳი, საცდურითა ძნელითა,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ვაჟ დიდებულნი პალატნი
იქმნა მტერთ საცინელითა.
აწ განწირული უწყალოდ,
ვიწვი ცეცხლით არ ნელითა,
სად ხარ, სიკვდილო, რას ჰყოენი,
არ მიმცემ დღესა მცირებსა.
მიგლოვდით მეცა, მოყვასნო,
სოფლისა განაწირებსა,
აწვე ჰშთასრულსა საფლავად,
მეცნთაგან დასატირებსა.

დაბრუნდა ეტლი უკულმა,
წარხდა დღე კეთილ-მზიანი,
დაემხო ტახტი მაღალი,
რა ბედნიერი სვიანი,
განჰქირვნა ვარდნი სატრფონი,
არღარა ჰყვავის იანი,
განმწარდა ყოვლნი შვებანი,
ტკბილნი საამო ხმიანი,
აწ საწუთოსა მდურავი,
ვსტირ უბედური დღიანი,
დაბნელდით თვალნო ძტირალნო,
ჰხედავთ რა განსაცვიფრებსა.
მიგლოვდით მეცა, მოყვასნო,
სოფლისა განაწირებსა,
აწვე ჰშთასრულსა საფლავად,
მეცნთაგან დასატირებსა.

დახდა მზე იგი ზხით,
 აწ ჩრდილოთ მოეფინება,
 მიგვიხვენეს მჰსწრაფლად მთიებნი,
 ვით უძლოს გულმა თმინება,
 არ დაჰსცხრა ჩვენზედ მარადის,
 სოფლის საცთურთა შინება,
 ამად მაქვს თვალთა მარადის
 სისხლისა ცრემლთა დინება,
 ვაჰმე, მას აქათ ცოცხალსა,
 არლარა მამელხინება,
 ნუ ვინ ეტრფობით სოფელსა,
 ნიადაგ მუხთლად მზირებსა.

მიგლოვდით მეცა, მოყვასნო,
 სულისა განაწირებსა,
 აწვე ჰშთასრულსა საფლავად,
 მეცნთაგან დასატირებსა.

რა ითნო დიდმა მთიებმა
 შალაღვარ მტილთა შლილობა,
 დაბინდდა ხმელთა არენი,
 არლარ აქვსთ ვარდთა შლილობა,
 აწ იწყო ჩვენდა მარადის
 ქუფრმა ღრუბელმა ჩრდილობა,
 ჰსცანით ყოველთა, ესე არს
 სოფლის ქცევა და ზრდილობა.

მიგლოვდით მეცა, მოყვასნო,
 სულისა განაწირებსა,
 აწვე ჰშთასრულსა საფლავად,
 მეცნთაგან დასატირებსა¹.

¹ წ. კ. № 1512, გვ. 322.

მეფის ირაკლისძის ალექსანდრეს
დანიშნულს ნინოს სიკვდილზედ

ს აბართოს იყო ერთი მზე,
ბრწყინვალე მანათობელად,
მისივე ხანთა ასული,
ვინ არის ჩერქესთ მფლობელად,
რძლად მოუწოდა მეფემან,
პალატის შესამკობელად,
იესოს ქრისტეს სძლად ექმნა,
უმანკო დაუჭნობელად.

იქმნა ქალწულთა მოდასათ,
სიწმინდით სახელიანად,
იგი სოფლისა მნათობი,
ვარდი ყვაეოდა იანად,
დასთმო სოფლისა დიდება,
ედემის ტახტს ზის სვიანად,
აწ რა ქნას მისმან მშობელმან,
ნახვა მიხვდების გვიანად.

წარმოვთქვა მისი შვენება,
 თუ მიხვდეს ჩემი გონება,
 ხელმკლავთა ნაზად გაზიდვა,
 შავთა წამწამთა ქონება,
 უშინჯოს პირის მხატვრობა,
 ჩინელთაც მოეწონება,
 ვისთვის გასწირა სიცოცხლე,
 მკერდს ველარ დაეკონება.

ეთხოვებოდა სოფელსა,
 ქვეყნად მნათობი მზეოდა.
 აწ დაუტეო სოფელი,
 სად ვიმყოფები მეოდა,
 სად არის ჩემი დიდება,
 ლომგულო მეფისძეოდა,
 ველარ გიხილვენ მშობელნი,
 ჟამი მაქვს მცირე დღეოდა.

დაეღულნეს მეღნის ტბანი,
 ინდოელნი სცვივდენ ჯარად,
 ლალთა კარნი დაერაზნეს,
 ელვა კრთების აღარ ჩქარად.
 ენა ტკბილად მოუბარი
 აღარა ხმობდა ნარნარად,
 ბროლის თითნი დაეკრიფნეს,
 ქალაღზედან დასაფარად.

მეფე მიბრძანდა კრებულით,
 ახლდნენ მნათობნი ასული,
 მისი სანდომი შვენება,
 ვით დავთმო სოფლის გასული,

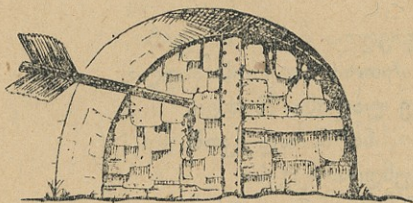

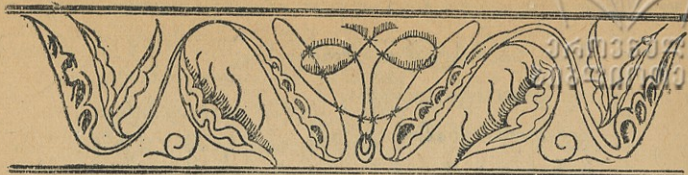

ჰოჲ, საბრალონო მშობელნო,
 იგ ვისი იყო ასული,
 ვერღარა გნახოს მამამა
 ყაბართოს შიგან მისული.

თვით დედოფალიც ნარნარად
 საღმობით ხმობდა ამასა,
 მელნის ტბაშიგან ნადები
 ვარდი დაელტო ნამასა,
 ბრძანა, უშენოდ მნათობნი
 ველარ მისცემენ დრამასა,
 შენის მეტი არა ყავს რა
 შენგან ბნელქმნილსა მამასა¹.

¹ შ. კ. № 1635/ბ.

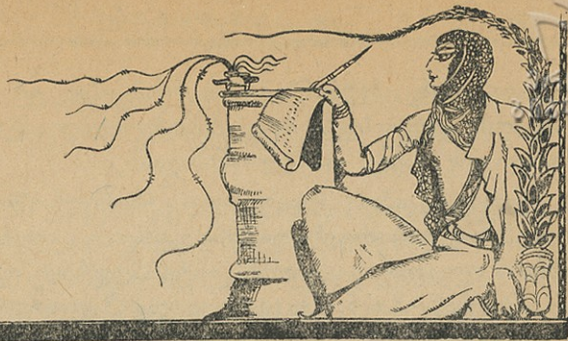

ს ა ქ მ რ ო ს თ ა ნ

სატრფოდ მქონდა თქვენა ხლება,
ხელმწიფის შვილო სვიანო,
მსურდა თქვენი სიახლოვე,
ტანად აღვისა ხიანო,
ტანახოვანო ჭაბუკო,
მებრძოლთა თქვენთა სვიანო,
ნუ დამივიწყებ შენთვის მკვდარს,
მეფისძევ, დავითიანო.

დაეფლა მიწას მნათობი,
ყაბართოს მთავრის ასული,
ბაგე ლალისა მბაძავი,
ნაზი, ნარნარად მკობილი,
იაგუნდისა ბაგესა
შიგ მარგალიტი წყობილი,
ედემის სიტყვით ვედარ ხმობს,
იქმნა სოფლისგან ჭნობილი.

ქეთევან ირაკლის ასული

ქეთევანი იყო უმცროსი და მარიამ ბატონიშვილისა, იგი ცნობილია ერთად-ერთი ლექსით, რომელიც შენახულა ჩვენი სიძველეთსაცავეების სწავლასხვა ხელნაწერში¹. ეს ლექსი, — „ჰოი, ვითარ ვსთქვა განსაკრთომელი“, თემატიკით ძალიან უახლოვდება მარიამის ლექსებს. შინაარსის მიხედვით იგი დაწერილი უნდა იყოს დაახლოვებით 1805 წელს, ქეთევანის პატიმრობის დროს.

ქეთევანი დაბადებულა 1764 წელს². იგი ცოლად

¹ ეს ხელნაწერებია: ა) წ. კ. № 1512 (გვ. 206-208), ბ) წ. კ. № 2455, გვ. 4-7), გ) წ. კ. № 3723 (222-223) და დ) წ. კ. № 1543 (გვ. 18-19). ჩვენ ვაქვეყნებთ ქეთევანის ლექსს ხელნაწერების №1512 და №3723-ის მიხედვით.

² „აქტების“ მიხედვით 1801 წელს ქეთევანი 37 წლის იყო (Акты, т. I, გვ. 199).

ჰყავდა იოანე მუხრანბატონს, რომელსაც ერეკლე მეფემ მიუბოძა სახლთხუცესობა, ჩამორთმეული მეთხუცესი სარდალის დავით ორბელიანისაგან¹.

ქეთევანი იმავე კულტურულ ატმოსფეროშია აღზრდილი, სადაც ვითარდებოდა მისი უფროსი და მარიაში. ისიც ახლოს იდგა თავისი დროის ლიტერატურულ და პოლიტიკურ მოღვაწეებთან, ისიც განიცდიდა იმ კულტურული გარემოცვის გავლენას, რომელიც ხელს უწყობდა ბატონიშვილების გონებრივ და ესტეტიურ აღზრდას.

ქეთევანის ცხოვრების შესახებ, რუსეთის ხელისუფლების დამყარებამდე, ძალიან ცოტა ცნობები მოგვეპოება.

ამ დროიდან დარჩენილია მხოლოდ ორი წერილი ქეთევანისა, მიმართული იოსებ მიშკარბაშის მეუღლე ქალუასადმი.

ქეთევანის ცხოვრების ზოგიერთი ყოფითი დეტალის გასაცნობად ეს წერილები ინტერესს არ არიან მოკლებულნი. მოგვყავს ორივე უცვლელად. პირველი წერილი დათარიღებულია 1797 წლის 20 მაისით².

„ქ. მის ბრწყინვალეობას მისკარბაშის ჯალაბს, ჩემს საყვარელს დას, მეფის ასული ქეთევან მრავალს მოკითხვას მოგახსენებ.

¹ პლ. იოსელიანი—„ცხ. მეფე გიორგი XIII-ისა“, გვ. 17.

დავით ყაფლანისშვილი-ორბელიანი (1716-1796),—სიძე ერეკლე მეფისა, სახელგანთქმული სარდალი და მემომარი. ბესიკი მისი ახლო მეგობარი იყო. დავითი მსხვერპლი შეიქნა ირაკლის კარზე გამეფებულ ინტრიგებისა. დავით ორბელიანის კალამს ეკუთვნის „ყარამანის“ თარგმანი.

² „საქართველოს სიძველენი“, ტ. III, გვ. 70-71.

ამას წინათ თქვენი წიგნი მომივიდა და ბატონისაგან ნაბოძები აბრეშუმი გამოგეგზავნათ და უკლებლად მომივიდა.

იმ წიგნის პასუხი ვერ მოგართვი, დიდათ ვწუხვარ და მრცხვენიან. იმ ჟამზედ ამგვარი მიზეზები მქონდა, რომ პასუხი ვერ მოგართვი და რადგანაც მაშინ ვერ მოგწერე, მას უკან სირცხვილით ველარ გამოგელაპარაკეთ. ამისთანა გული მაქვს, რომ თუ დავრჩი ასე აღამიანთანა, ზას უკან ველარ გავბედავ გალაპარაკებას. ახლაც თქვენი წიგნი მომივიდა კიდევ და იმან გამაბედღინა.

მე დიალ მსურს, რომ წიგნს მოგართმევდე და თქვენს ამბავს შევიტყობდე ხოლმე და თქვენგანაც დაუვიწყებელი ეიყო.

ვიცი, ჩვენს ამბავს მოიხსენებთ, ღვთის მოწყალებით ყველანი მშვიდობით გახლავართ, მაგრამ ამდენს ხანს ბატონების მოშორებულსა, რა მშვიდობა მექნება, დიდათ მწუხარებაში ვარ იმათის ასე დაშორებისათვის. თქვენმა მზემა, უფროსი ერთი სულ შეუძლოთაცაა ვარ.

თქვენს მშვიდობის ამბავს მიბრძანებდეთ ხოლმე.

პური გეტხოვრათ და მომიერთმევია, დიალ ბევრი ხარჯი მომივიდა წელს და აღარც მქონდა, თორემ ასე ცოტას კი არ მოგართმევდი. მაისის კ. ქკს უპე.

ეს ბარათი კარაღეთს გაგზავნეთ მამასახლისთან და იქილამ მოატანინეთ. (ბეჭედი).

ყმაწვილებმა მოკითხვის მადლობა მოგახსენეს. ჩვენმა კერძობამ მოკითხვის მადლობა მოგახსენეს“...

მეორე წერილი 1800 წლის 2 თებერვალს¹ არის და-

¹ „საქართველოს სიძველენი“, ტ. 3, გვ. 83.

წერილი. ისიც ძალიან დამახასიათებელ დეტალებს შეიცავს ქეთევანის ცხოვრებიდან. ამ წერილს წარმძღვარებული აქვს, ისევე როგორც პირველს, მიმართვა: „ქ. ღვთით მისკარბაშის ჯალაბს ქალუას მიერთვას“. შემდეგ ვკითხულობთ:

„ქ. მის ბრწყინვალეობას, ჩემს საყვარელ დას, მეფის ასული ქეთევან მრავალს მოკითხვას მოგახსენებ და თქვენს მშვიდობის ამბავს ვიკითხავ.“

დიდათ ვწუხვარ, რომ ამდენი ხანია წიგნი არ მომირთმევია, მაგრამ ერთხელ და ერთხელ რომელისამე მიზეზით ვერ მოგწერე. იმგვარი გული მაქვს, რომ ასე ერთხელ და ერთხელ უკაცრავად რომ დავრჩები, ველარ გავბედავ.

მაგრამ არც თქვენგან მოველოდი ასე დავიწყებას, რომ ერთხელ თქვენს ამბავს არ შემატყობინებთ.

ჩვენს ამბავს მოიხსენებთ, ღმერთმან იმდენი თავისი მოწყალება მოგცეს, რამდენი მწუხარება ყმაწვილების ავადმყოფობაზე მე გამოვიარე. და ეხლა ღვთის მოწყალებით ყველანი მშვიდობითა ვართ.

ბარგი თუ რამ გვაქვს, ყველა საოფლიან სახლში დავგრჩა და მე გამოიხიზნული ვარ. ხომ მოგეხსენება, იქიდან ვერას მოვიწოდებ და ამისთვის გთხოვე. სოლომონ ქორწილს აპირებს და თქვენი ჩამოსავლები და ყელსაბამი მათხოვეთ სოლომონის ცოლისათვის. თქვენის ხელმწიფის მზემ, ღვთის მოწყალებით ერთს კვირაზედ უფრო მალე მგონია, რომ მოგართვა. თებერვალს ბ, ქკს უბც (ბეჭედი).

ქ. თქვენს რძლებსა და თქვენს მულს ელისაბედს სიყვარულით აღვსილს მოკითხვას მოგახსენებ.

ქ. პატარა გრიგოლ მომიკითხე, მაგან როგორღა დავგივიწყა“.

რუსეთის ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ქეთევანი ეკუთვნოდა ქართველ ფეოდალებისა და ბატონიშვილების იმ უკმაყოფილო ბანაკს, რომელიც აქტიურ წინააღმდეგობას უწევდა ახალ მთავრობას.

ჩვენ მოგვებოება პირდაპირი ცნობები იმის შესახებ, რომ ქეთევანს კავშირი ჰქონდა ირანში გაქცეულ ალექსანდრე ბატონიშვილთან და მთიულეთის 1804 წ. ამბოხების მეთაურებთან.

რუსეთის მთავარსარდალს პავლე ციციანოვს ქეთევანმა ბევრი თავსატეხი და საზრუნავი საქმე გაუჩინა. 1805 წ. თებერვალს ციციანოვი სწერს საგანგებო მოხელეს, სტატსკი სოვეტნიკ ტარასოვს:

„მრავალრიცხოვანმა დაკითხვებმა გვიჩვენა, რომ მეფე ირაკლის ასული ქეთევანი მონაწილეობას იღებდა აღნიშნულ ამბოხებაში (იგულისხმება მთიულეთის აჯანყება 1804 წ. დ. ა.), ამიტომ, თუ საჭირო იქნეს მისი დაკითხვა, ან ვინმესთან პირისპირ წაყენება, ყოველივე მოიმოქმედეთ ჩემი ნებართვით“¹.

ქეთევანის საქმიანობის და როლის გასათვალისწინებლად რუსეთის წინააღმდეგ მიმართულ მოძრაობაში, საგულისხმო დოკუმენტს წარმოადგენს აგრეთვე პ. ციციანოვის „უქვეშევრდომილესი რაპორტი“, დათარიღებული 1805 წ. 29 თებერვლით:

„სარდარი ბაბა-ხანი, — სწერს ამ პატაკში ციციანოვი, — რომელმაც ვერ გაუძლო თქვენი იმპერატორებითი უდიდებულესობის ჴძლეველ ლაშქარს და რომელიც სირცხვილისაგან გულში ატარებს ბოროტ განზრახვას, თავს

¹ Акты, т. II. გვ. 336.

არ ანებებს თავის სპარსულ გაიძვერობას, — გულმოღვი-
ნედ და განუწყვეტლად აგზავნის აქეთკენ ფირმანებს, რა-
თა გაზაფხულისთვის განაახლოს ამბოხებები საქართვე-
ლოში, სადაც შარშან ზაფხულში დატოვებული ჩვენი
ჯარის უმოქმედობამ შესაძლებელი გახადა მისი თავ-
ხედობა.

ამის დამამტკიცებელ საბუთს წარმოადგენს 11 ფირ-
მანი, რომელსაც ამასთანავე გაახლებთ თარგმანებითურთ.
მათ რიცხვში ოთხი, — მიმართული: პირველი არაგვის
მცხოვრებთა და ოსებისადმი, მეორე — ფარნაოზ ბატონი-
შვილისადმი, მესამე — ქეთევან ირაკლის ასულის ვაჟის,
თ. კონსტატინე მუხრან-ბატონისადმი და მეოთხე — ბრიგა-
დირ თ. თამაზ ორბელიანისადმი, — მოტანილ იქნა ტფი-
ლისში გასული წლის დეკემბერს, ოსეთის მთებში ჩემი
სალაშქროდ ყოფნის დროს, ირაკლი მეფის ასულის ქე-
თევანის მოსამსახურის მიერ და აღმოჩენილი იქნა ჩემი და-
ბრუნებიდან 10 დღის გასვლის შემდეგ.

დასახელებული კაცის სიტყვით, მისგან მეფის ასულს
ეს ფირმანები მიუღია ტფილისში მისი ჩამოსვლიდან ერ-
თი კვირის შემდეგ, მაშასადამე მეფის ასული მათ ინახავ-
და გაუმჟღავნებლად ერთი თვის განმავლობაში.

ამ ეჭვმა და პირადად ჩემ მიერ ფარნაოზ ბატონი-
შვილისგან¹ ჩამორთმეულმა ჩვენებამ, სადაც უკანას-
კნელი ამბობს, რომ მისმა დამ, ქეთევან ირაკლის
ასულმა, ზაფხულში წერილი მისწერა ალექსანდრე
ბატონიშვილს, რომელშიაც მას აქეთკენ მოუწო-
დებდაო, — მე იძულებული გამხადა მისი სახლისათვის

¹ მთიულეთის 1804 წ. ამბოხების ერთი მეთაურთაგანი, უფროს-
ძმასთან, იულონ ბატონიშვილთან ერთად.

გუშავი მიმეყენებინა და ამით აღმეკვეთა მისი ურთიერთობა სხვებთან.

ამ მკაცრი ზომის გასამართლებლად, — დასძენდა ერთგული სატრაპი, — მე ვალდებულად ვთვლი ჩემს თავს, უქვეშემრდომილესად მოვახსენო თქვენს ი. უ., რომ მშვიდობიანობა და სიწყნარე ხალხისა ვამჯობინე ამ წარჩინებული გვარის პიროვნების დროებით შეურაცყოფას, — თუმცა, თუ კანონებს მივხედავთ, მას არ შეუძლია ეს პატიმრობა შეურაცყოფად მიიჩნიოსო...¹

ქეთევანი მუდამ არაკეთილსაიმედო პიროვნებად ითვლებოდა რუსეთის ხელისუფალთა თვალში. ალბათ ამიტომ იყო, რომ ალექსანდრე იმპერატორის რესკრიპტით 1804 წელს მას ჩამოერთვა საუფლისწულო სოფელი კარალეთი, რომელიც მთავრობამ რუსეთის ერთგულ ფეოდალებს-ქსნის ერისთავებს გადასცა.

გასული საუკუნის ოციან წლებში ქეთევანს ცხოველი მიმოწერა აქვს რუსეთში მყოფ ქართველ ემიგრანტებთან.

1820 წელს რუსეთიდან მას წერილებს უგზავნის მოხუცი პოეტი დიმიტრი ბაგრატიონი, ავტორი გალექსილი „ქეთევან დედოფლის წამებისა“ და სხვა პოეტური ნაწერებისა².

¹ Акты, т. II. გვ. 822.

² დიმიტრი ბაგრატიონის წერილები, წ. კ. № 303, იხ. ე. თაყაიშვილის Описание, т. II. вып. 3, გვ. 425.

დიმიტრი გიორგისძე ბაგრატიონი იყო ქართველი მეფეების შთამომავალი (შვილისშვილი იესე მეფისა). დაიბადა მე-18 ს. ორმოციან წლებში. რაღაც დანაშაულისათვის რუსეთში იქნა გაძევებული. დ. ბაგრატიონს ცხოველი ურთიერთობა ჰქონდა რუსეთში მყოფ ქართულ პოლიტიკურ და ლიტერატურულ წრეებთან, აგრეთვე ხშირი მიმოწერა ჰქონდა საქართველოში მყოფ წარჩინებულ პირებთან. დ. ბაგრატიონის ლექსები იხ. „ანთოლოგია“. ში, ტ. II. გვ. 249—256, ტფ. 1928 წ.

დიმიტრი ბაგრატიონმა თავისი „წამება წმინდისა ქეთევან დედოფლისა“ ცალკე წიგნად დაბეჭდა პეტერბურგში 1822 წელს. თავისი ნაშრომი მან უძღვნა ქეთევან ბატონიშვილს. წიგნს დართული აქვს პიიტიკური ლექსით მიძღვნა:

მეფის ასულო, ქველ კეთილ სულო,
ძვირ უფასულო, ქეთევან რქმულო...
მონარგიზულო, ჯერ არ დაზრულო,
პირ მომანგულო, სადაფ განბმულო...

ასეთი სიტყვებით მიმართავს პოეტი ქეთევან ბატონიშვილს, რომელიც ამ დროს სამოც წელს არის მიღწეული...

ქეთევანის ყველა ლექსი, გარდა ერთი ცნობილი ლექსისა, ჯერჯერობით დაკარგულად უნდა ჩაითვალოს.

ქეთევანიც, თავის დასთან, მარიამთან ერთად, დასტირის გარდასულ დროებს, „ბედნიერთ პალატთ“, აწ დამხობილთ, „გავერანებულ წალკოტთ, რომლებიც აღარ იფურჩქნებიან“...

ალეგორიულ ფორმებში იგი გადმოგვცემს რუსეთის შემოჭრას და სამშობლო ქვეყნის გავერანებას, სამეფო ოჯახის დანგრევას და ბატონიშვილების გადასახლებას. ქეთევანი მწარედ უჩივის თავის მწარე ხვედრს, — პატიმრობას და მოსალოდნელ უბედურებას:

... ჩრდილოთ მგზავრობას,

უცხოთ, მწირს ადგილს გრძლად სადგურობას...

ქეთევანის ლექსი თავისი შინაარსით და საერთოვან წყობილებით ძალიან უახლოვდება მარიამის ლექსებს. ორივე ქალის შემოქმედება ერთი საზოგადო მოტივით არის აღძრული, მათი ლექსებიც ერთსა და იმავე სოციალურ გარემოცვას ემსახურებოდნენ თავის დროზე¹.

¹ ქეთევანის ლექსი პირველად გამოაქვეყნა დ. ჩუბინაშვილმა თავის ჟურნალში (II, გვ. 111—113). დაიბეჭდა აგრეთვე გაზეთ „ბახტრიონში“ № 13—1922 წ. და „ანთოლოგიაში“ II, გვ. 275—276, 1928 წელს.

გაფი ღუბაფი სათჳმელი ¹

ღოი, ვითარ ესთქვა, განსაკრთომელი
ჩემის სიცოცხლის დამამცრობელი;
ჩრდილოთ ვიხილე მცირე ღრუბელი,
აზიის მთიებთ დამბხელებელი,
ბედნიერთ პალატთ დამამხობელი,
შვენიერთ წალკოტთ არ მფურჩქნებელი.
ჰოი, ვითარ ესთქვა განსაკრთომელი,
ჩემის სიცოცხლის დამამცრობელი!

—
აღმოფხვრნა ვარდნი, უცხოდ ნაზარდნი,
თვისთა მამულთა ჰყო განავარდნი,
ალარ ჰყვავიან ზამბახნი, ვარდნი,
განჰჭრივნა ყოვლგნით, მჰკლავს მათნი დარდნი.
მათი მგონები, აწ გულო, დადნი,
არ გაქვს წამალი მამთელელებლი.

ჰოი, ვითარ ესთქვა განსაკრთომელი,
ჩემის სიცოცხლის დამამცრობელი!

¹ გადამწერის შენიშვა: „გაფი არს თათრული, რომელთა ინტილათი, ქართულეებრ—შექცევა.“

ზოგნი დაჰფარნა თვისით ნისლითა,
 ზოგნი დილეგთა არვინ უშლითა,
 მეცა მეწია ბედით ჩემითა,
 მიმცა პატიმრად წვიმის ცრემლითა,
 მათთვის ცეცხლითა არ მწვავეს ნელითა,
 ვინცა არს ჩემი მაცოცხლებელი.

ჰოი, ვითარ ვსთქვა განსაკრთომელი,
 ჩემის სიცოცხლის დამამცრობელი!

გუშაგნი მრავლად ჩემთვის მცველობენ,
 სხვა და სხვა ჰაზრით გველებრ ჭრელობენ,
 არ მცემენ ნუგემს, მჰსწრაფლად მწყრალობენ,
 მათნი მახვილნი გულსა მჭრელობენ,
 კვლავ სხვანი მოვლენ, სადგურს მცველობენ,
 მჭმუნვარის გულის დამწყულლებელნი.

ჰოი, ვითარ ვსთქვა განსაკრთომელი,
 ჩემის სიცოცხლის დამამცრობელი!

არ დამაჯერა აქ პატიმრობას,
 ესდენ უწყალოდ განაწირობას,
 უთმინოს სევდით გულის შეპყრობას,
 მსწრაფლად მპირდება ჩრდილოდ მგზავრობას,
 უცხოს, მწირს ადგილს გრძლად სადგურობას,
 მყისვე სიკვდილის ვარ მახლობელი.

ჰოი, ვითარ ვსთქვა განსაკრთომელი,
 ჩემის სიცოცხლის დამამცრობელი!

აწ მე მიგლოვეთ, სატრფონო ძმანო,
 ყოვლნო მოყვასნო და ზრდილნო ყმანო,
 ვაი, მათთანა შვეების აღთქმანო,
 აწლა სადა ხართ, გლოვისა ხმანო,
 სადავითოსა მტილს შინა თქმანო,
 უნუგეშოდ არ დასათმობელი.

ჰოი, ვითარ ვსთქვა განსაკრთომელი,
 ჩემის სიცოცხლის დამამცრობელი!

რად არ დაგვიწყდი ჰოი, სოფელო,
 არ ხანიერო, ცუდ საყოფელო,
 მცირის ჟამისავ, არ დამყოფელო,
 ჩემებრ უბედოთ ცუდ საყოფელო,
 მაგრამ ბედნიერთ პირდამყოფელო,
 ვინც არ გენდობის, ვარ მადლობელი.

ჰოი, ვითარ ვსთქვა განსაკრთომელი,
 ჩემის სიცოცხლის დამამცრობელი¹.

¹ ქეთევანის ეს ლექსი უმნიშვნელო ცვლილებებით რამდენიმე ხელნაწერშია შენახული: წ. კ. № 1512. გვ. 206—208; წ. კ. № 2455, გვ. 4—7; წ. კ. № 3723. გვ. 222—223 და წ. კ. № 1543. გვ. 18—19.

ქართული
ბიბლიოთეკა

თ ე კ ლ ე

1776-1846

თეკლე უმრწემესი და უსაყვარლესი ასული იყო ერეკლე მეფისა. პატარაობიდანვე იგი განირჩეოდა თავისი დებისაგან ვაჟური იერით, სიმკვირცხლით და მარჯვე ქცევით. ალბად ამიტომ იყო, რომ ოთხი წლის თევლესთვის ერეკლეს სახუმარო სიგელი უბოძებია: „თუმცა აქამდის შენ ყველასაგან ქალად იყავი ცნობილი, მაგრამ ამიერითგან გიწყალობებთ ბიჭის სახელს და ვუბრძანებთ ყველა შენს ძმებს და დებს გიწოდონ თეკლა ბიჭიო“. ამ სიგელს ხუმრობითვე ამტკიცებდნენ კათალიკოზი ანტონი, ბიძა თეკლესი და ძმა, იულონ ბატონიშვილი¹.

¹ ს. კაკაბაძე, წერილები და მასალები საქ. ისტორ. წ. I, გვ. 133, ტფ. 1914წ.

ჩვენამდე შენახულა რამდენიმე წერილი ერეკლესი მინაწერი თეკლესადმი ჯერ კიდევ მის მცირეწლოვანებაში. ეს წერილებიც იმავე ხუმრობის კილოთია დაწერილი.

„თეკუნავ ჩემო,—მიმართავს 1781 წელს ერეკლე ხუთი წლის ასულს,—შენი სიბრძნით სავსე წიგნი მომივიდა, რომლისაგან შენ ხომ იცი და გონიერი ქალიცა ხარ, როგორ შეამებოდა და მაგებდა. მაგრამ უცხოს ოსტატობით და მდივნობით იყო შენი გარჯილობა. უფრო რომ არაბულს ხელს გემსგავსებინა. მეტის სიღრმისაგან ვერ აღმოვიკითხეთ და ვერც არა შევიტყვეთ. შენთვის ახლა პირს კოცნა მომიხსენებია. ჩემაგიერად დედაშენმა გაკოცოს.

ექვსი კარგი ბროწეული გამომიგზავნია. ხვალ ღვთით კიდემ ბევრს შაქრის ყინულს და ნულს და შაქარს გამოგიგზავნი“¹.

მეორე წერილი ერეკლესი თეკლესადმი 1785 წლით არის დათარიღებული. ამ დროს თეკლე უკვე ცხრა წლის ჰასაკშია. ეს წერილიც იმავე ალერსით არის გამსჭვალული. „ღვთით ალექსანდრეს მოუვიდეს. იმან თეკლას გადასცეს“,—გკითხულობთ მისამართში. ამას მისდევს ეპისტოლე: „ჩემო შინაგან გულის ნათელო თეკლავ,—სწერს მოხუცი მეფე თავის ასულს,—შენს ლამაზს პირს კოცნას მოგახსენებ, შენი ბრძნულებ გაწყობილი წიგნი მომივიდა. მიამა შენმა გაზდამ და დიდათაც დაგიმადლე. არაბული კი ვეჭობ დაგვიწყებია წერა და ახლა ქართულის წერას მოყოლიხარ, მაგრამ კინაღარ ის უფრო აღმოიცნობოდა.

თუ ჩემი თეკლა ხარ და დაც და ძმებიც, დებიც და რძლებიც და ძმისწულებიც, ყველანი, ვინც შენნი იყვნენ,

¹ იქვე, 83. 135.

მომიკითხე და კიდევ აკოცე ჩემაგიერ ყველას და ჩემს ხანად ვერა გამოგიგზავნე და ნუ დამემდურები“...¹

თეკლას ბიოგრაფიული ცნობები, ისევე, როგორც მარიამისა და ქეთევანისა, ნაკლებად მოგვეპოება: ეს შეეხება განსაკუთრებით მისი ახალგაზრდობის პერიოდს.

ზაქარია ჭიჭინაძის სიტყვით თეკლე „სამეფო სახლში იყო აღზრდილი, თავისი დედის დარეჯან დედოფლის გავლენის ქვეშ. სწავლა ისე ჰქონდა მიღებული, როგორათაც იმ დროის საქართველოს ქალებს ასწავლიდნენ საქართველოში და სწურთენიდნენ². მან იცოდა ქართული წერა-კითხვა, მშვენიერად ლაპარაკი, მწიგნობრობა და სუყველა ის კრძალულება და სათნოებითი მხარეები, რასაც მის დროს ასწავლიდნენ ქართველ ქალებს. მწიგნობრობის მოყვარეც იყო და ხშირად ლექსებსაც სწერდა“...³

თეკლე ბატონიშვილის გონებრივ განვითარებაზე უეჭველად დიდ გავლენას მოახდენდნენ ერეკლეს კარზე და ახლოვებული კათოლიკე პატრები და აგრეთვე სხვა უცხოელები, რომლებიც ხშირი სტუმრები იყვნენ იმ დროის საქართველოში. ამ უცხოელებში აღსანიშნავია, სხვათა შორის, დავით ბატონიშვილის აღმზრდელი, ავსტრიელი მსწავლელი პირი ო. გეტტინგი, რომელიც 1789 წ. პეტერბურგიდან იქნა სპეციალურად მოწვეული მეფე ერეკლეს მიერ⁴, აგრეთვე დოქტორი იაკობ რეინეგსი, რომელიც წარმოგზავნილი იყო თავად პოტიომკინის მიერ საქართველოს სამეფო კარზე, პოლიტიკურ

¹ იქვე, გვ. 136. იხ. იქვე მესამე წერილი ერეკლესი თეკლესადმი, უთარილო.

² აქ, ცხადია, ფეოდალური წრის ქალებზეა ლაპარაკი. ლ. ა.

³ ზ. ჭ.—„ვახტანგ ორბელიანი“—ტფილისი, 1892 წ. გვ. 12-13

⁴ Ал. Хаханов—Очерки, т. 3, гв. 335.

აგენტად. სხვათა შორის, ამ დოქტორ რეინგესს და კათოლიკე მისიონერებს ჩაუნერგიათ დავით ბატონიშვილისათვის ინტერესი საფრანგეთის რევოლუციის და ნაპოლეონ პირველის პიროვნებისადმი¹. ამ საზოგადოებასთან ახლო ყოფნას, თეკლესთვის, რომელიც პატარაობიდანვე განირჩეოდა თავისი მახვილი გონებით, არ შეიძლება შესაფერი ნაყოფი არ გამოეღო.

კათოლიკე მისიონერებთან ახლო ნაცნობობა და ურთიერთობა თეკლეს ჯერ კიდევ მამის სიცოცხლეშივე ჰქონდა დამყარებული. ეს კავშირი შემდეგშიც არ დარღვეულა. „ფრანგული ენის სწავლებაშიო, — ამბობს პოეტი ვახტანგ ორბელიანი², უმცროსი ვაჟი თეკლესი, — მე მეხმარებოდა ერთი პატრი, დედიჩემის კარგი ნაცნობი, მომსწრე მეფე ერეკლესი და გიორგი მეფისაო... დედაჩემი მათ ბევრჯერ მოუჩინიათ ავადმყოფობისაგან... პირველ წლებში, რუსობისას, პატრები ჩვენსა ხშირად დაიარებოდნენ. დედაჩემი დიდი პატივისმცემელი იყო მათიო“³.

თეკლე ოცდაორი წლის იყო, როდესაც მამა გარდაეცვალა. ეს მოხდა 1798 წლის 11 მარტს. ამ დროიდან გადარჩენილა თეკლეს წერილი, მიმართული გარსევან ჭავჭავაძის მეუღლის მაიასადმი, სამძიმრის პასუხად. წერილი რიტორიული სტილის ნიმუშს წარმოადგენს. „ცვალებამან მრავალ საგლოველისა ამის სოჯლისამან, განკვეთა გული ჩემი საშვებელისა ხედვისაგან, დამაკლო სატრფიალოსა სიცოცხლესა, აღავსო საცრემლე თვალთა ჩემთაო,“ — სწერს „მარადის ცრემლმომდინარე, მრავლის

¹ А. Хаханов-Очерки, т. 3, гл. 336.

² 1812-1890 წ.

³ ზ. ჭ. „ვახტანგ ორბელიანი“-ტფილისი, 1892 წ. გვ. 1.

მწუხარებით გულ სისხლ-მჩქეფარე“ თეკლე თავის მეგობარს¹.

ორი წლის შემდეგ, გიორგი მეცამეტის სიცოცხლე-შივე, თეკლე ცოლად მიჰყვება ვახტანგ ორბელიანს. „მეფე იქნა სნეულებითა დამძიმებული,--გვიამბობს პლატონ იოსელიანი,—მოახსენეს ბრძანოს გათხოვება მეფის ასულის თეკლასი. ბრძანა, დალოცა, აკურობხა და დასწერა ჯვარი ვახტანგ ყაფლანისშვილზედ, რომელიცა იყო ძე თავადის დიმიტრისა“...²

თეკლეს ვახტანგ ორბელიანისაგან სამი ვაჟი ჰყავდა: ალექსანდრე, შემდეგში მწერალი,—„პუპლიად“ წოდებულ³, დიმიტრი და ვახტანგი⁴, ცნობილი პოეტი. სამივე ძმა შემდეგში აქტიური მონაწილე შეიქნა 1832 წლის შეთქმულებისა. ამ შეთქმულების თანამგრძნობი იყო თვით თეკლემც, რომელმაც შემდეგში გაიზიარა აგრეთვე მწარე ხვედრი შეთქმულთა და მათ შორის თავისი შვილებისა.

არ ყოფილა არც ერთი დიდი პოლიტიკური მოვლენა საქართველოს ცხოვრებაში, რომ თეკლეს ასე თუ ისე მონაწილეობა არ მიეღოს. პასიური იყო ეს მონაწილეობა თუ აქტიური, ეს მეორე საკითხია, ფაქტი ის არის

¹ „ცისკარი“ 1860 წ, 11, გვ. 441. თეკლე ბატონიშვილი: „წიგნი, სამძიმრისა პასუხად, მეფის ირაკლის გარდაცვალებაზედ“..

² პლ. იოსელიანი - „ცხოვრ. გიორგი მე-13-სა“ გვ. 250. პლატონი თეკლეს ქორწინების თარიღად თვლის 1799 წლის 7 სექტემბერს; გენ. ლახარევი კი 1800 წლის 8 სექტემბერს სწერდა კნორინგს: *Вчерашний день совершился брак царевны Оеклы за к. Вахтаंगा Орбелиани*“ (Акты, т. 1, стр. 150) ეს ვახტანგ ორბელიანი მოჰკლეს 1812 წელს.

³ 1801-1869 წ. (იხ. „ანთოლოგია“ ტ. 3, გვ. 252).

⁴ 1812-1890 წ.

მხოლოდ, რომ თეკლე ყოველთვის ახლოს იდგა თავისი ქვეყნის და თავისი კლასის ცხოვრების ვითარებასთან და არც ერთი საზოგადო მოვლენა არ რჩებოდა მისი ყურადღებისა და გამომხმაურების გარეშე.

თეკლეს უმფროსი შვილის, ალექსანდრე ორბელიანის სიტყვით, 1812 წელს დედამისი კახეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის აქეზებდა ქმარსა და ნათესავებს.

„მე ჩემი ყურით მესმოდა ხოლმე, მაშინ ყმაწვილი ვიყავ 9 წლისა,—მოგვეთხრობს ალექსანდრე ორბელიანი,—მამაჩემთან და დედაჩემთან რომ მოვიდოდნენ მაშინდელი დიდი კაცნი და ჩუმიად ლაპარაკი ჰქონდათ და დაწყობილება, რუსები როგორ გავლალათო. ეს იმათი დაწყობილება მთელ ქართლ-კახეთში მოფენილი ჰქონდა თავიანთი კაცების პირით და ზრუნვიდნენ ამაზე“...¹

იგივე ალექსანდრე გვასურათებს თეკლეს აქტიურ როლს რუსეთის საწინააღმდეგო მოძრაობის იდეური მომზადების საქმეში. „ჩემი რჩევა ეს არის,—აქეზებდა თეკლე თავის ქმარს 1812 წელს,—რომ თქვენ სულ ერთიან კახელებს მიუდგეთ, წადით, ნულარ დააყოვნებთ საქმეს. აქ ჩვენ რაც უნდა მოგვივიდეს თქვენ ცოლშვილებს, თუნდა სულ ერთიან ლუკმა-ლუკმა დაგვჭრან, ერთი არაფერი არის, ოღონდ მიუდგეთ თქვენ ძმებს კახელებსა...“².

დაახლოვებით ასეთსავე როლს თამაშობდა თეკლე 1832წ. შეთქმულების დროს. მიუხედავად ხანდაზმულობისა,—მაშინ თეკლე ორმოცდაათ წელს იყო უკვე გადაცილებული,—იგი, როგორც ახლო მცნობი შეთქმულთა პოლი-

¹ მოგონება ალექსანდრე ორბელიანისა თავის მამის ვახტანგ ორბელიანის შესახებ. 1867 წ. გამოც. ს. კაკაბაძისა, 1914 წ. გვ. 9.

² იქვე, გვ. 13.

ტიკური ზრახვებისა, თავისი თანაგრძნობით, რჩევით, წაქეზებითა თუ გამხნევებით, როგორც სჩანს, ხელს უწყობდა მათ პრაქტიკულ განხორციელებას.

თეკლეს შვილები—ალექსანდრე, დიმიტრი და ვახტანგი უახლოესი მონაწილენი იყვნენ შეთქმულთა საზოგადოებისა და შეუძლებელია მათ თავის საქმეში განდობილი არ ჰყოლოდათ დედაც. რომანტიულ-პატრიოტულად განწყობილი, შეთქმული თავადაზნაურული ახალგაზრდობისათვის, რომელიც ძველი მეფობის აღდგენას ლამობდა, ბატონიშვილი თეკლე იმ დროს წარმოადგენდა ბაგრატიონთა გადასული სამეფო დინასტიის ცოცხალ სიმბოლოს.

რუსეთის უმაღლესმა საგამომძიებლო კომისიამ, სჩანს ჯეროვანად შეაფასა თეკლეს როლი 1832 წლის შეთქმულების საქმეში და სათანადო მსჯავრიც გამოუტანა მას.

თეკლე გადასახლებულ იქნა ქალ. კალუგაში თავის შვილებთან, დიმიტრისთან და ვახტანგთან ერთად¹.

უფროსი ვაჟი თეკლესი, იმ დროს პოდპორუჩიკის ჩინში მყოფი ალექსანდრე, გამწესებულ იქნა ალექსანდროვის ფორტში, კასპიის ზღვის აღმოსავლეთ კიდეზე².

გადასახლებაში თეკლემ ერთ წელიწადზე მეტი ხანი დაჰყო. ეს დრო საკმარისი იყო იმისთვის, რომ მოხუც მეფის ასულს სათანადოთ შეეფასებინა მომხდარი ამბავი და არსებული პოლიტიკური სიტუაცია.

რომანტიული ბურჟუასი ქართველ ფეოდალურ არისტოკრატისა სწრაფად გაჰფანტა ორთავიანი არწივის გაშმაგებულმა მიძინვარებამ.

¹ დ. ყიფიანი-„მემუარები“ გვ. 133.

² იქვე, გვ. 136.

მეოცნებე პატრიოტების ოპოზიციონურმა სულისკვეთებამ ჩქარა დაჰკარგა თავისი სიმძაფრე და შეურიგებლობა. იგი შესცვალა შეგუებისა და „უქვეშევრდომილესი“ გრძნობების მძლავრად წამოსულმა ტალღამ. ჩქარა თითქმის ყველა შეთქმული ქართველი არისტოკრატი შეიქნა უერთგულესი მოხელე და მეომარი რუსეთის თვითმპყრობლური ტახტისა. თავისი ერთგულობით ბევრმა მათგანმა მიაღწია სამხედრო და სამოქალაქო იერარქიის უმაღლეს საფეხურებსაც კი, როგორც მაგალითად გრიგოლ ორბელიანმა ან დიმიტრი ყიფიანმა.

ეს არ შეიძლება ითქვას ჩვენი ინტელიგენციის იმ დემოკრატიულ ნაწილზე, რომელმაც არისტოკრაციასთან ერთად მონაწილეობა მიიღო 1832 წ. შეთქმულებაში; ესენი იყვნენ წვრილი აზნაურები, მასწავლებლები, ხალხიდან მოსული პირველი „რაზნოჩინური“ ახალგაზრდობა: სოლომონ დოდაშვილი, რაზმაძე, ფილადელფოს კიკნაძე... ქედის მოხრას მათ არჩიეს ამაყი შეურიგებლობა, სამსახურში პირფერობით დაწინაურებას—მდუმარე, გულჩახვეული, ჩრდილმიფარებული არსებობა და ადრიანი სიკვდილი ციხესა და ჩრდილოეთის შორეულ გადასახლებაში.

ქართულ არისტოკრაციის შეცვლილ განწყობილებებს საუცხოვოდ გვიხატავს თეკლეს მიმოწერა შვილთან და რძალთან¹. ეს მიმოწერა მისი გადასახლების პერიოდს (1834—35 წ.) ეკუთვნის.

1834 წლის 12 დეკემბერს კალუგიდან იგი სწერს შვილს, ალექსანდრე ორბელიანს, რომელიც იმ დროს იმყოფებოდა ალექსანდროვკაში, კასპიის ზღვის კიდეზე:

¹ თეკლეს წერილები, იხ. წ. კ № 1631/ა.

„კარგი მოწყალე ხელმწიფე გვყავს და არ შეიძლება მოწყალეებით არ მოგვხედოს. კარგი იყო არ მომხდარიყო და მეც ისე არ დაველუბნებ უბრალო სული ყოვლითურთ. ღმერთთან გამცენ პასუხი მიზეზთა“...

ერთი კვარის შექდეგ თეკლე კვლავ მიმართავს ალექსანდრეს: „ღღის სწორს, შენ რომ წიგნი მოგწერე, იმ საღამოს მეცხრე საათზედ გამომიცხადეს, იმის დიდებულებას განუთავისუფლებივარ, კალუდიდამ პირდაპირ ისევ ჩემს ქვეყანაში, საქართველოში, უნებებია ჩემი წასვლა“... თეკლე დაღონებული დასძენს: „მე კი ეხლა ამისთანა ზამთარში არ შემიძლია წასვლა, ნახევარ აპრილს იქით წავალო“. ბოლოს კვლავ იმეორებს ფრაზას, რომელიც გვხვდება თეკლეს თითქმის ყველა წერილში: „კარგი ხელმწიფე გვყავს, შენმა მზემ!“

ეს სიტყვები მარტო თეკლესი არ არის. ეს უკვე საერთო აზრია გადასახლებაში მყოფ შეთქმულ არისტოკრატების.

პოლიტიკური რეჟიმის მრისხანე ხელმა ჯერ მაგრად დაარტყა რომანტიკოს თავადებს, შემდეგ იგივე ხელი მამობრივი მზრუნველობით მოეფერა მათ. დაუყვავა, ერთგულებისათვის პატივი მიანიჭა. თუ რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ, სულ სხვა სოციალ-პოლიტიკურ პირობებში, რუსულ ინტელიგენციაში ჩვენ ვეცნობით ეგრედწოდებულ „მონანიებულ აზნაურებს“, აქ ჩვენ საქმე გვაქვს „მონანიებულ თავადებთან“. მხოლოდ მათ შორის არის „პატარა“ განსხვავება. თუ პირველნი თავისი კლასის საუკუნოებრივ ცოდვებსა და დანაშაულს „ინანიებდნენ“ ხალხის წინაშე, ჩვენი ახალგაზრდა თავადიშვილები თავის სინანულს უქვეშევრდომილესად უცხადებდნენ რუსეთის თვითმპყრობელს. თავისი ლოიალური გრძნობებისა და საქმიანობის ჯილ-

დღით მათ წინ ესახებოდათ საიმედო პერსპექტივები წოდებრივ პრივილეგიების და კმაყოფილებისა. „თიბათვეში ტფილისში თქვენთან ვიქნები,—სწერდა თეკლე თავის რძალს ეკატირინეს კალუგიდან (1835 წ. 7 თებერვალს),—ღვთის გულისათვის, ნურავინ რას იწუხებთ, კარგი დღეები მოდის, ყველას ერთად გაგვახარებსო... როგორც ქუხდა, ღვთით ისე არა სწვიმს, ყველამ ისე იცოდეთო“,—დასძენდა იგი იმედიანად...

კალუგიდან თეკლემ მხოლოდ 1835 წლის მაისში შესძლო გამომგზავრება. „ამ თვის რვას კალუგიდან წამოველ და გუშინ აქ ტულაში მოველო, — სწერდა თეკლე ალექსანდრეს ორენბურგში, — მოწერააარ შემიძლიან, რასაც პატივით მე წარმომგზავნეს შენმა გაზრდამ, ღმერთმან უმეტესად აღიღოს ჩვენი ხელმწიფე... ჩვენ ღირსნი არა ვართ ასეთი ხელმწიფე გვეავდეს“...

ერთი თვის მგზავრობის შემდეგ თეკლე ჩამოდის სამშობლოში. ამიერიდან თეკლეს ცხოვრებაში არაფერი ღირსშესანიშნავი აღარ მომხდარა. იგი უმეტეს ნაწილად ცხოვრობდა ტფილისში. მის საზოგადოებას შეადგენდა ქართული თავადაზნაურული არისტოკრატია და სალონები, სადაც იკრიბებოდნენ საუკეთესო ძალები მაშინდელი ქართული ლიტერატურისა: თეკლე თანამედროვე იყო ალექსანდრე ჭავჭავაძის, ვრიგოლ ორბელიანის, ნიკო ბარათაშვილის, გიორგი ერისთავის, ნინო ჭავჭავაძე-გრიბოედოვისა, მანანა ორბელიანის. იგი დიდ ყურადღებაში იყო მეფის ნაცვალ მ. ს. ვორონცოვთანაც, რომელსაც ძალიან ახლო ურთიერთობა ჰქონდა იმ დროის ქართველ მაღალი წრის თავად-აზნაურობასთან.

გარდაიცვალა თეკლე 1846 წლის 11 მარტს,¹ იმ წელს როდესაც დაიღუპა პოეტი ალექსანდრე ჭავჭავაძე.

გორონცოვმა იგი მეფური პატივით დაკრძალა მცხეთაში, მისი მამის გვერდით.

* * *

თეკლეს სახელით ცნობილია სულ სამი ლექსი. მათი თემატიური მასალა იგივეა, რაც თეკლეს დების, — მარიამის და ქეთევანის ლექსებისა. მათი იდეური შინაარსიც ანალოგიური ხასიათისაა. ამიტომ აქ აღარ გამოვუდგებით თეკლეს პოეტურ ნაწარმოებთა იდეურ-მხატვრულ ანალიზს. აღსანიშნავია მხოლოდ ერთი გარემოება.

თეკლეს ლექსები, ისე როგორც მე-18-19 ს. ს. მიჯნაზე მცხოვრებ პოეტთა უმეტესობის ნაწარმოებნი, საკრავებზე დასამღერებლად არიან გამიზნულნი. ამიტომ არის, რომ ამ ლექსებისათვის დამახასიათებელია რიტმიული არათანაბრობა და აგრეთვე რეფრენი, რომელიც ყოველი სტროფის შემდეგ ახლავს ლექსების უმეტესობას.

ამ დროს დიდ გასავალშია ირანული და თურქული ყაიდის მოტივები სიმღერებში და ლექსებშიც ამ მოტივების შესაფერ რიტმიულ აღნაგობას ღებულობენ. ამის ნი-

¹ Кавказский календарь, 1848 წ. გვ. 26.

მუშს წარმოადგენს თეკლეს ერთი ლექსი, რომელსაც წარმოადგენს მძღვარებული აქვს შენიშვნა: „რასტის გუშა გულ ჰამანუმ ჯამანის ხმაო“.

თეკლეს ლექსები შენახულა დავით რექტორის¹ მიერ შედგენილ და გადაწერილ კრებულში².

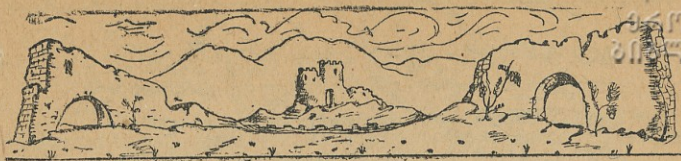
ისინი ეკუთვნიან მე-19 საუკუნის დასაწყისს წლებს.

¹ დავით რექტორი ალექსიშვილი გარდ. 1825 წ. (იხ. პლ. იოსესელიანი.—„ცხ. გიორგი მეცამ.“ გვ. 319.)

² წ. კ. № 1512, გვ. 208. „ქეთევანისადმი პასუხი“-ს პირი გადაწერილია აგრეთვე წ. კ. № 3723, გვ. 223-4. (ეს უკანასკნელი ხელნაწერი საერთოდ ცუდი და უზიცი გადამწერლის უხეირო ხელით არის შესრულებული. თეკლეს ლექსი აქ მეტად დამახინჯებულადაა წარმოდგენილი):

თეკლეს ლექსებიდან „ქეთევანისადმი პასუხი“ დაბეჭდილი აქვს ნაკლულად დ. ჩუბინაშვილს (ტ. 2, გვ. 113), იგივე ლექსი წ. კ. № 1512 და № 3723 ხელნაწერების მიხედვით დაბეჭდილია „ანთოლოგიაში“—ტ. 2, გვ. 277. დანარჩენ ორ ლექსს ვაქვეყნებთ პირველად. (იხ. „ლიტერატურული მემკვიდრეობა“—№ 1-2).

თეკლა ბატონიშვილისაგან თქმული
გაფი, ქეთეონს, თავის დას პასუხს უბეზს
ამ ლექსით

ად გიკვირს პატიმარს მწუხარებანი,
მცირეს ხანს ლხინთა განმწარებანი,
თუმცა იხილეთ მნათობთ ვნებანი,
ერიქოს ვარდთა უცხოლ რებანი,
ნაზთა იათა ცრემლით ვჰსებანი,
უთმინოთ ოხვრით სულთქმა-ვებანი.

ჰსტირ შესაწყალად წალკოტთა პრგულთა,
შვენიერთ ვარდთა, ედემით სხმულთა,
ზამბახთა თხზულთა, უზადოდ მკულთა,
თვისთა მამულთა აწ განკარგულთა,
არ ჰსცემს ლხენასა მცირეს ჟამს გულთა,
მწაღს სევდით მოცულს, ველად ჰრბენანი.

რად გიკვირს პატიმარს მწუხარებანი,
მცირეს ხანს ლხინთა განმწარებანი?

იგლოვ მაღალს ტახტს, ვაჟ წახდომილს,
 დიდებულს პალატს, მკსწრაფულად დამხობილს,
 შვება - სიხარულს, ტრფობით შემეკობილს,
 ეტლ-დაბრუნებულს, მოყვასთვან გმობილს,
 ვსურს მყის სიკვდილი, გულლახვარსობილს,
 არღარა გნებავს სიტყვის გებანი.

რად გიკვირს პატიმარს მწუხარებანი,
 მცირეს ხანს ლხინთა განმწარებანი?

ჰე გულო; რად გაქვს ესდენ წყინება,
 მარად სისხლისა ცრემლთა დინება,
 გუშავთ სიმრავლით თვალთა შინება,
 მათვან უწყალოდ ჭირთა ჰსმინება?
 რადგან ჩრდილოთ მზემ ესრეთ ინება,
 გრძალვით ითმინე სახმილთ გზებანი.

რად გიკვირს პატიმარს მწუხარებანი,
 მცირეს ხანს ლხინთა გამწარებანი?

ჰგოდებ სიმწარით მრავლად ჭირებსა,
 მკსმენთაგან ძნიად გასაკვირებსა,
 უთმინოდ სულთქმას განსახშირებსა,
 სიცოცხლისაგან განაწირებსა,
 ყოვლთა მტერთაგან დასატირებსა,
 ნუ ჰსწუხ, დაშრტება ცეცხლთა დებანი!

რად გიკვირს პატიმარს მწუხარებანი,
 მცირეს ხანს ლხინთა განმწარებანი?..¹

¹ წ. კ. № 1512, - გვ. 208 და წ. კ. № 3723, 88.
 223 - 224.

საქართველო
ბიბლიოთეკა

თ ე ჯ ლ ი ს ი

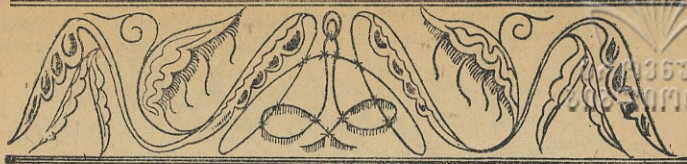
ქოველთ მოდასეთა დაისრეს გული,
დამგმეს სხვისგან კიდე ნათელი დღისა,
რადგან მათთან ვიქმენ დღისგან კლებული,
ჩემად მაქვს ნუგეშად იმედი მზისა.

მოყვასნი ჩემნიცა მიცვევდენ გულსა,
მათგან ამაგ ნაშრომს ჩემგნით დარგულსა.
სხვისგან ჭირ - ჩავარდნილს და განკარგულსა,
ველარ ვჰპოვე აწა მე შუქნი მთვარისა.

შავნი თვალნი მხედენი სად განკარგულა,
სად ვეძიებ მთიებს, და სად დარგულა,
რისთვის ჩემი გული სად დადაგულა,
მოვედ შავნო თვალნო, მხედველნო ცისა!

განვეშორე რაყიფს, ცეცხლსა იღებდა,
რისთვის ამდენს შრომას გარდამიგდებდა,
გონებით ეგონა წილს დაიდებდა
ლმობით ზის ყარიბი მჭვრეტ ვარსკვლავისა ¹.

¹ წ. კ. № 1512, გვ. 325.

„რომელთაგან მკონდა სიამე უვების„

ხმაზედ სათქმელი:

(რასტის გუზა, გულ ჰამანუმ ჯამანის ხმა)

ოგახსენებთ ყოველთა, აზიელთ ერთა,
მოყვარეთა თვისთა, ამერთ - იმერთა,
ზოგთა მეცნთა ჩვენთა მხილველთ ივერთა.

ვქმუნვარებ, ვინადგან საწუთო ერთა,
არა არს დამფარველ არც ბედნიერთა.

განგიცხადოთ ყოველთ ჩემნი თქმანია,
ჩვენ ვჰყვავოდით, ვითა ედემი კმანია,
დაგვნატრიდენ ყოველნი სხვანია.

ვქმუნვარებ, ვინადგან საწუთო ერთა,
არა არს დამფარველ არც ბედნიერთა.

ვით უძლო ვჰსთქვა ჩემნი აწ შვებანი,
მარად უცხოლ ტაროსის დარებანი,
კარგის ხვედრით ყოველ ჟამ წარმატებანი.

ვქმუნვარებ, ვინადგან საწუთო ერთა
არა არს დამფარველ არც ბედნიერთა.

მოვაკლდით მას, ვით ვაზთ ნასხლევ ხევანი,
მუნით იწყო სვე-ბედის დარღვევანი.
მისტვის მსურის გლოვით ცრემლთა ფრქვევანი.

ვჭმუნვარებ, ვინადგან საწუთო ერთა,
არა არს დამფარველ არც ბედნიერთა!

თუძც სოფელი ნათობს, არსა დარია,
ჩემთვის ეგრეთც ბნელობს, არ სად არია,
ყოველთ ბედნიერთ შემდგომ ეს უდარია.

ვჭმუნვარებ, ვინადგან საწუთო ერთა
არა არს დამფარველ არც ბედნიერთა.

ვისცა გესმნესთ ესე მოჰხსენებანი,
ეს იკმავეთ, ნუ გაქვსთ დროთ ქენებანი,
გთხოვთ ილმევით, ვით კაცთა თვისებანი.

ვჭმუნვარებ, ვინადგან საწუთო ერთა
არა არს დამფარველ არც ბედნიერთა.

სოფლის ცემით გარეგანით ვარდითა,
დაუდგრომლად ცვლილობს ნურვინ ხადითა,
გვაქვს ნუგეშად მან მხოლოდ ვარდითა.

ვჭმუნვარებ, ვინადგან საწუთო ერთა
არა არს დამფარველ არც ბედნიერთა¹.

¹ წ. კ. № 1512. გვ. 863.

დამატებანი

ლ ე ჯ ს ი კ ო ნ ი

- აბბა (45)—მამა.
- არდაგი (94)—წელს ქვეით მოსაფარი (საბა ორბ.); მოსა-
სხამი, სამოსელი.
- აღვიმსთობ (58); აღვიმსთო—ადრე ისწრაფა (საბა); აღ-
მსთობა—ადრე აღგომა, ასწრაფება, ადრე აყე-
ნება.
- აჯუბი (32); აჯა—ვედრებასავით (საბა); თხოვნა, ვედრება;
ვეაჯუბი—ვევედრები, ვთხოვ.
- განიცდილ (60); განცდა—დანახვა (საბა); განიცდილ—ხე-
დავდი.
- გარიელი (184)—გარეული, წითელი იხვი; Карагатка,
турпан (რავ. ერისთავი).
- გაძაბეს (32); გაძაბვა—მცირედ გაჭიმვა (საბა); გაჭიმვა.
- გიძნობენ (53); ძნობი—შეწყობილი ხმა (საბა); ძნობა—
შეწყობილი ხმით მღერა, გალობა.
- გრაკლის ისარი (184); გრაკი— ბრაწის ხე (საბა).
- დაკორდებული (46); კორდი—დაუმუშავებელი მიწა.
- დასნტამბოლი (184); „დასტამბო—სპარსულია, ქართუ-
ლად პუმპულა ჰქვია“ (საბა); პუმპულა— პა-
წია ნესვი.
- დაყვი (184)—იდაყვი, ნიდაყვი.
- დაუყო, დამიყო (135,140); დაყოფა—ხანთ დაზმა (საბა).
- დიღეგი (239)—საპყრობილე.
- დრამა (103)—დრაჰმა (ფული); „წონითი ერთეულის ტერ-
მინი... ქართული დრამა... ალბათ 3,411

გრამს უდრიდა... ჩვეულებრივ ქართულ დოკუმენტებში, ანუ თეთრი წონით მერმინდელს XVII—XVIII ს. ს. ვერცხლის აბაზიანს უდრიდა“ (ივ. ჯავახიშვილი).

ებანი (45)—დაფი (საბა); აგრეთვე სიმებიანი საკრავი (ჩანგი, ქნარი).

ეჟღვანი (109), ეჟვანი—საჟღერი.

ერთბამად (49)—ერთპირად (საბა).

ერქვანი (60)—გუთანი.

ეტლი (215)—ბედის ვარსკვლავი, ბედი.

ვილაყაბე (133); ლაყაფი—ცუდმოუბარი (საბა); ვილაყაბე—ცუდმოუბრობა გავსწიე, ვილაყბე.

ვება (36)—ვაება.

ზაკვა (154)—„პირით სიყვარულს იჩეჩებდეს და გულითა ბოროტი დაიმარხოს“ (საბა).

ზილფი (33)—კულული, ლოყათ-მაშვენებელი თმა, კავი, ნაწნავი, დალალი.

ითნო (222); თნევა—სათნო ყოფა (საბა); ეთნების—მოსწონს, ესიამოვნება.

ილის ისარი (186); ჰილი—კაკულა (მც.), Кардамон (რ. ერისთ.)

ილმევით (259); ლმობა—ტკივილი; ელმოდა—სტკიოდა (საბა).

იურვი (136); ურვა—მწუხარება დამამძიმებელი (საბა); იურვი—მწუხარება, გლოვობა.

კადნიერება (64); „ოდეს სხვისათვის ილუწიდეს, იგი კადნიერებაჲ არს“ (საბა).

კილო (134)—„თვალის კუთხე წარზიდული“ (საბა).

კინი (66)—მცირეთ-უმცირესი (საბა).

- კონობით (140)—„ლექსი ვერა ვსთქვა კონობით“, მრავალად.
- ლაკლაკი (187)—ფრინველი.
- ლამებული (36); ლმობა—ტკივილი, ლამებული—ნატკენი.
- ლარნაკი (48)—კიდობანი; „ესე არს მსგავსად კიდობნისა შემზადებული ფიცართაგან, ანუ ქვათაგან“ (საბა).
- ლაყაფი (101,124,134)—ცუდმოუბარი (საბა); გრძელი, გაჭიანურებული ლაპარაკი (იხ. „ვილაყაბე“).
- მართ (168)—„მართ ვერ გაქებს შემხედველი“; მართლა, სწორედ, ჭეშმარიტად.
- მარხი (215)—მარსი, ომის ღმერთი.
- მახული (184)—გამახვილებული, მოლესილი, მოპირული, წვერ-წაწვეტილი.
- მალრიბი (216)—დასავლეთი.
- მთიები (222)—ცისკრის ვარსკვლავი, აფროდიტა.
- მილი (36,95); „მილი ცრემლისა“--ნაკადი, ღვარი.
- მირკვირი (187)—მერკური.
- მოუგიე, მოგიგიეს (56,64); მოგება—შოვნა.
- მოწლედ (48)—„მოწადინითა თვალითა და გულითა მხიარულითა“ (საბა).
- მრჩობლად, მრჩობლი სოფელი (170, 64), მრჩობლი—ორი, ორკეცი.
- მტილობა (215); მტილი—ბოსტანი (საბა), ბალი.
- მურყანი (187)—თხმელა.
- მქისი (121); „სატანა მქისი“—უხეში, უშნო, უკმეხი, მოლუშული.
- ნარინჯი (109)—ფორთოხალი.
- ორნატი (60)—გუთნის მიერ გავლებული კვალი; „სახვნელთა მიერ გაკვალული“ (საბა).

- ოტური (187) — შავქლიავი, ღორ-ქლიავი (ხე).
- ოფი (187) — გველის-ენა, წყლის მრავალძარღვა (ხე);
ософор (რ. ერისთ.).
- ოშოში (107) — ქარაძენძი (მც.).
- პატიუნი (67) — გასაჭირი, ტანჯვა, სასჯელი.
- პირმომაგული (236); „მანგი — მარგალიტი, გინა მთო-
ვარე“ (საბა); პირმომაგული-პირმოვლვარე,
ბრწყინვალე.
- რაბამ (217) — როგორ; „როგორსავით“ (საბა).
- რაციფი (257) — მოცილე, მოქიშპე; „ორი ერთის ტრფია-
ლი იყოს“ (საბა).
- როჭო (188) — Тетерев (რ. ერისთ.).
- რუდუნება (67) — ვარჯა, შრომა, ღვაწლი.
- საბავთოს ქარი (209); ბავთი — ბოროტი მოამბე, „ჰავი,
ბოროტის ამბის მომღები (საბა); საბავთო —
სამწუხარო, საზარი.
- სალმოზა (225) — სატკივარი.
- სამარჯო (55) — დასამარხავი.
- სამყოფი (220) — სადგური.
- სამჭედური (53) — ანკესი.
- სანახები (45) — ახლო-მახლო ადგილი.
- საოლავი (33) — ცხენის ქაჩაჩს ზეითი (საბა).
- სარო-ოშოში (107) — სამკურნალო ბალახები: სარო —
огуречная трава (რ. ერისთავი), ოშოში — ქა-
რაძენძი.
- სასარაკი (189) — ფრინგე. стрепет (რ. ერისთავი).
- სახიერება (36); სახიერი — კეთილსახიარავი, ლამაზი. სახი-
ერება — სილამაზე.
- სახმილი (216), სახმილავი (66); სახმილი — მგზებარე, გა-
ხურებული ქურა, ღუმელი, ცეცხლი; სევდა;
ხმილვა (66) — დარაჯობა, ყარაულობა.

- საჯები (32)—სასჯელი, წამება.
- საწმისი (49)—მატყლი.
- საწუთო (258)—წუთის ხნისა, წუთისოფელი.
- სერი (63)—სერობა, სალამო ჟამი, ვახშამი.
- სენა (107)—შვილის მომნათლავი (საბა).
- სორო (48); „სორო ნაწილთა“—საფლავი.
- სური (166)—„შენ ხედავ ჩემსა სურსა“; სური—სასური; სასურველი, მოსურნე; სურება—სურვილი, ნდობა, ტრფიალი, სიყვარული.
- ტაკუკი (158)—მომცრო ჭურჭელი საღვინე (საბა).
- ტარიგი (126)—დიდი კრავი უბიწო (საბა); მსხვერპლი, ცხვარი.
- ტყება (36)—თავს-ცემა (საბა); თავში ცემა, გოდება.
- უზანბარი (189)—ვეფხვი, აფთარი.
- უტევანი (137)—ასპარეზი, სტადიონი; უტევანი სევად-დიდი, უსაზღვრო მწუხარება.
- უჭრელებია (134); კრელი—სხვადასხვა ფერი; უჭრელებია—სხვადასხვა ფერად, არეულად, უხეიროდ უთქვამს, უწერია.
- ფადიშა (137)—თურქეთის მეფე.
- ფარდი (137)—ტოლი, სწორი, შესაფერი.
- ფიცხელი (45)—მაგარი, გამაგრებული.
- ფლასი (133)—ბალნის ძაძა (საბა); სამგლოვიარო სამოსი, ძაძა.
- ფლობა (154)—შეძლების ქმნა (საბა); თავისუფლება; „მფლობელობა არს თვისისა ნებისა ქმნა“ (საბა).
- ფონა (142)—კნინობითი ფორმაა — ფონი—გასასვლელი თხელი ადგილი მდინარეში; იხ. ფონება.
- ფონება (136); ფონე—მოშვებული, მოფონებული (საბა).

- ფრანგული (139); „წიგნი გებოდა ფრანგული“—არა სწორი, მრუდე (?).
- ქიქი (133); „სატანას ქიქით ვალამებ“—წბილი, განქიქება, ვინება, ძაგება.
- ქოლა (128)—ფრინველის ბარტყი.
- ქუფრი (222)—ბნელი, წყვედიადი, შავი, მუქი, მოწყენილი.
- ყამბროლის მშვილდი (190); ყამბრო—კნაბი, კირკიტა (ხე).
- ყამჩა (33), ყამჩი; „ყანჩი—ქალთა მოსართავი იარაღი, თავზედ შემოსაკრავი, თვლითა და მარგალიტით მოოჭვილი“ (საბა); დედაკაცთა თავსახურავი.
- ყარიბი (216)—მწირი, უცხო, უცხოობაში მყოფი.
- ყირმიზი (144)—წითელი, სისხლისფერი, წითური, ალისფერი.
- ყული (184)—მონა, ყმა.
- ჩათლაყუჩის მშვილდი (191); „ჩათლაყუჩი—ბელეკონი, ხერკინა, კალანოხი, ტერევინთა“ (საბა); (Терпентинное дерево (რ. ერისთ.).
- წალკოტი (215)—ბალი.
- ძელი (63)—ხე მოკვეთილი (საბა); მოჭრილი ხე.
- ძნიად (220)—ძნელად.
- წაგრანვა (94)—შეხვევა, შესუდრვა.
- წინწილი (129)—ტკბილი საკრავი (საბა); „წინწილა—ლინი, რვალის საჩხარუნებელი დიდი“ (საბა).
- ხლათი (140)—მახე, ცბიერება, ეშმაკობა, მზაკვრობა.
- ხმილევდი (66); ხმილვა—ღარაჯობა, ყარაულობა (იხ. სახმილი).
- ხურთი (162); „კურთი არს მჯიღი შეკონვილი“... „კურთი არს წკებლები და ეკალნი შეკონვილი“ (საბა).

ხარა (140)—„ნაქსოვი აბრეშუმისაგან, სადა ყვავილებით
ელვარი, ქალთა კაბებისა და ქათიბების საცმე-
ლად“ (საბა).

ჯა (162)—სჯა, სასჯელი, წამება.

ჯავზი (193)—ხეხო (ხე); Мүшкательный орех (რ. ერისთ.).

ჯღარდლა (193)—მადლოში, ყვავის ვაშლა (საბა).

ჭვიეს (49)—მყოფობს (საბა).

ჭულისა (187)—ულისი, ოდისე.

ჭალაბი (193)—ალებო, ქალაქი სირიაში.

სახელების საძიებელი

ა

- აბაშიძე ლევან — 118
ალექსანდრე, კახეთის მეფე (მე-17 ს.) — 31
ალექსანდრე ბატონიშვილი (თეიმურაზის ძე) — 31
ალექსანდრე ბატონიშვილი (ერეკლე II-ის ძე) — 24, 204,
206, 207, 208, 223, 234, 244
ალექსანდრე პირველი, რუსეთის იმპერატორი — 202
ამილახვარი სალომე — 208
ამილახვარი რევაზ — 208
ანასტასია ბატონიშვილი — 201
ანტონ I კათალიკოზი — 34, 41, 43, 175, 176, 243
არჩილ ლეფე — 30, 76, 78, 178
ასათიანი ლევან — 213
ალამაჰმადხანი — 75

ბ

- ბაბა-ხანი — 233
ბაგრატიონი დიმიტრი — 33, 76, 235, 236
ბარათაშვილი მამუკა — 76
ბარათაშვილი ნიკოლოზ — 252
ბარამიძე ალ. — 32
ბაუმეისტერი — 213
ბებუთაშვილი იოსებ (მიშკარბაში) — 198, 204, 205, 230

- ბერიძე ფომინისია — 15, 16
 ბესარიონ კათალიკოზი — 43
 ბესიკი (გაბაშვილი) — 175, 176, 180, 200, 230

ზ

- გაბაშვილი (გაბაონი) ზაზა — 23, 176
 გაბაშვილი (გაბაონი) მაია — 23, 24, 75, 175, 176,
 177, 180
 გაბაშვილები:
 ტიმოთე — 175
 ზაქარია — 175, 176
 ოსე — 175
 ბესიკი — 175, 176, 180, 200, 230
 გეტტინგი, ო. — 245
 გიორგი XII (XIII) — 204, 206, 247
 გიულდენშტეტი — 198
 გორგაძე ს. — 5
 გრიგოლ, ბატონიშვილ იოანესძე — 180
 გრიგოლ ვახვახისძე დოდორქელი — 34, 43
 გრიგოლ ღვთისმეტყველი — 6
 გულქანი (დიასამიძის ასული, XVI საუკ.) — 8
 გურამიშვილი დავით — 10, 76, 77, 78, 119, 179
 გურამიშვილი მამუკა — 76

დ

- დავით, ალექსანდრეს ძე, კახეთის მეფე — 31
 დავით, ერეკლე I-ის ძე, იმამყულიხანი, კახეთის მეფე —
 18, 39, 40, 41, 43
 დავით ბატონიშვილი — 24, 246
 დავით რექტორი — 34, 73, 212, 254

დარეჯან დედოფალი — 245
 დაფქვიევი ვარინკო — 74
 დელლა ვალე, პიეტრო — 4, 17, 29
 დელაპორტი — 4

ე

ეკლაძე ია — 32, 214
 ეკატერინე ბატონიშვილი — 201
 ეკატერინე, თეკლე ბატონიშვილის რძალი — 252
 ელენე, ათაბაგის ქალი — 15, 16
 ელენე, მარიამ ბატონიშვილის ასული — 199
 ელისაბედ, თარხან-მოურავის ასული — 8
 ერეკლე I, ნაზარალიხანი — 18, 39, 41
 ერეკლე II (ირაკლი) — 21, 24, 74, 75, 77, 91, 114,
 115, 116, 117, 134, 176, 200, 201, 202,
 203, 204, 205, 208, 233, 243, 244
 ერისთავი ნუგზარ — 31
 ერისთავი გიორგი — 252

ვ

ვახტანგ გორგასლანი — 5
 ვახტანგ VI — 76, 117, 178, 179
 ვახუშტი ბატონიშვილი — 4
 ვორონცოვი, მ. ს. — 352

ზ

ზედგინიძეები — 76

თ

თამარაშვილი მიხ., პატრი — 3, 15, 16, 34
 თამარ, ასლან ორბელიანის მეუღლე (მე-17 ს.) — 7

- თაყაიშვილი ექვთიმე — 5, 34, 235
 თეიმურაზ პირველი — 16, 17, 30, 31, 32, 33, 34, 40, 78,
 178, 194, 206
 თეიმურაზ მეორე — 78, 176
 თეიმურაზ ბატონიშვილი — 24
 თეკლე ბატონიშვილი — 24, 199, 201, 243, 244, 245,
 246, 247, 251, 252, 253, 254, 255
 თინათინ დედოფალი (მე-16 ს.) — 7
 თუმანიშვილი მაია — 208

ი

- იაზიკოვი, კაპიტანი — 12
 იაკობ ხუცესი — 5
 იაკობ, გადამწერი — 6
 იესე, მეფე — 235
 იესე, ქსნის ერისთავი — 43
 ივანე მინჩხი — 42
 იოანე ბატონიშვილი — 180
 იოანე მტბევარი — 42
 იოვანე საბანიძე — 42
 იოვანე ქონქოზის ძე — 42
 იოვანე ზედაზნელი — 42
 იოსებ ალავერდელი — 41
 იოსელიანი პლატონ — 41, 44, 176, 206, 230, 247
 ირაკლი II (იხ. ერეკლე II).
 იულონ ბატონიშვილი — 24, 204, 208, 243

კ

- კაკაბაძე სარგის — 40, 206, 243
 კასტელი ქრისტეფორე — 4, 15, 16

- კეკელიძე კორნელი, პროფ. — 32, 33, 34, 209
 კერესელიძე ივანე — 208, 213
 კნორინგი — 201, 202, 247
 კოზმანი, მღვდელმონაზონი — 33
 კოტაშვილი, მესტვირე — 30, 74
 კოტეტიშვილი ვახტანგ — 20
 კურდანაძე — 42

ლ

- ლაზარევი, გენერალი — 247
 ლამბერტი არქანჯელო — 4, 11
 ლევან მეფე — 43
 ლევან ბატონიშვილი, თეიმურაზის ძე — 31
 ლუარსაბ მეფე — 30

მ

- შაია, გარს. ჭავჭავაძის მეუღლე — 246
 მაკრინე, მარიაშვილი (იხ. მარიამ-მაკრინე)
 მგალობლიშვილი დიმიტრი — 43
 მალაქია კათალიკოზი, გურიის მთავარი — 15
 მანა (XII ს.) — 6
 მანანა — 20, 21, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 86, 92, 100,
 101, 102, 119
 მანია, ლიპარტიანი-დადიანის ასული (XVI ს.) — 8
 მარიამ-მაკრინე — 8, 19, 39, 40, 41, 43, 44
 მარიამ ბატონიშვილი (ერეკლე II-ის ასული) — 24, 197,
 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205,
 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213,
 214, 229, 230, 236, 237
 მარიამ დედოფალი, ბაგრატ IV-ის ასული (XI ს.) — 6
 მარიამ დედოფალი (XVII ს.) — 5, 7

- მზექალი (XVI ს.) — 7
 მიქელაძე როდია — 16
 მიქელ მოდრეკილი — 42
 მუსა, არღუნელი — 198
 მუხრან-ბატონი, აშოთან — 31
 მუხრან-ბატონი, იოანე — 230
 მუხრან-ბატონი, კონსტანტინე — 234

6

- ნაპოლეონი — 246
 ნიკოლოზ ალავერდელი — 19
 ნიკოლოზ ტფილელი — 34, 43
 ნინო, წმინდა — 5, 96
 ნინო, ალექსანდრე ბატონიშვილის დაწინდული — 206,
 207, 208, 223

ო

- ორბელიანი, ალექსანდრე ვახტანგისძე — 247, 251, 252
 „ გრიგოლ — 252
 „ დავით (სარდალი) — 230
 „ დიმიტრი — 180
 „ დიმიტრი ვახტანგისძე — 247
 „ ვახტანგ ვახტანგისძე (პოეტი) — 246
 „ ვახტანგ (თეკლე ბატონიშვილის მეუღლე) —
 247
 „ თამაზ — 208, 234
 „ მანანა — 252
 „ სულხან-საბა — 30, 33
 ორსინი გრიგოლ, მისიონერი — 29, 34
 ოსეფა, უმიკაანთი — 198

პ

- პართენი, პამფილიის მიტროპოლიტი — 41
პეროჟავრი სივნიელი — 5

რ

- რეინეგსი იაკობ — 245, 246
რუსთაველი შოთა — 17
რუსსო — 213

ს

- სააკაძე გიორგი — 31
„ დიმიტრი — 76
საბა, ნინოწმინდელი — 176
საბინინი მიხეილ — 34
საგდუხტი (ვახტ. გორგასლ. დედა) — 5
საიათნოვა — 200
სალომე — 20, 22, 75, 77, 113, 114, 115, 116, 178
სალომე უჯარმელი — 5
სტეფანე ჭყონდიდელი — 42

ტ

- ტარასოვი, სტატსკი სოვეტნიკი — 233

ფ

- ფაიანცელი, პავლე-მარია, მისიონერი 3, 4
ფარნაოზ ბატონიშვილი — 234
ფარსადანი (პოეტ სალომეს მამა) -- 114

ქ

- ქალუა (იოს. ბებუთაშვილის მეუღლე) — 204, 205, 230, 232
ქეთევან ბატონიშვილი (XVI ს) — 7

ქეთევან (წამებული) — 16, 17, 18, 29, 30, 31, 32, 33,
34, 178

ქეთევან ბატონიშვილი (ერეკლე II-ის ასული) — 24, 33,
199, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 236,
237, 254, 255

ქლაუდიო, მისიონერი — 15

ქობულაშვილი ბარბარე — 197, 205, 206, 209

ქობულაშვილი ოთარ — 197

უ

შარდენი — 4

შაჰაბაზი — 17, 30, 31, 32

შუშანიკი — 5

ჩ

ჩოლოყაშვილი ედიშერ — 18, 41

ჩუბინაშვილი დავით — 237, 254

ც

ციციშვილი დავით — 197, 198, 199

„ ესტატე დავითისძე — 198, 202, 203, 213

„ ნიკოლოზ „ — 198

„ იოანე „ — 198

„ დიმიტრი „ — 198

„ ანასტასია დავითის ასული — 198

„ ნატალია „ — 198

„ დავით ესტატესძე — 213

ციციანოვი პავლე — 202, 203, 233

ჭ

ჭავჭავაძე ალექსანდრე — 208, 252, 253

„ გარსევან — 246

ჭავჭავაძე - გრიბოედოვისა ნინო — 252

ჭილაიშვილი ზაქარია — 43

ჭიჭინაძე ზაქარია — 245, 246

ბ

ხამფერმ ბატონიშვილი (XVII ს.) — 7

Хаханов Ал. — 42, 245, 246

ხელაშვილი ივანე — 10

ხერხეულიძე ომან — 197

ჯ

ჯავახიშვილები — 76

ჯანაშვილი მოსე — 40, 41, 44

ჯარდინა ანტონ, მისიონერი — 15

ჰ

ჰაბო — 42

ჰაფიზი — 32

ბ ი ბ ლ ი ო გ რ ა ფ ი ა

1. მ. თამარაშვილი — „ისტორია კათოლიკობისა საქართველოში“.
2. იაკობ ხუცესი — „შუშანიკის წამება“. გამოც. ს. გორგაძის, ქუთაისი, 1917 წ.
3. „ქართლის ცხოვრება“, მარიამ დედოფლის ვარიანტი. გამოც. ე. თაყაიშვილისა.
4. არქანჯელო ლამბერტი — „სამეგრელოს აღწერა“. ტფ. 1901 წ.
5. პროფ. კ. კეკელიძე — „ქართ. ფეოდალ. ლიტერატ. პერიოდიზაცია“. 1933 წ. ტფ.
6. მისივე — „ქართ. ლიტერატურის ისტორია“ ტ. I და II.
7. ვ. კოტეტიშვილი — „ხალხური პოეზია“ — სახელგამი, 1934 წ.
8. ანთოლოგია ქართული ლიტერატურისა, ტ. II.
9. დიმ. ბაგრატიონი — „ქეთევანის წამება“. პეტერბურგი, 1822 წ.
10. მ. საბინინი — „საქართველოს სამოთხე“.
11. ანტონ კათალიკოზი — „წყობილსიტყვაობა“, ტფ. 1853 წ. პ. იოსელიანის რედაქციით.
12. ზ. ჩხიკვაძე — „ალავერდის ტაძარი და წმ. მოწამე ქეთევან დედოფალი“ („ივერია“ 1893 წ. № 51,
13. დიმ. ჯანაშვილი — „ისტორიული სურათები“ („ივერია“, 1882 წ. № 10).
14. თეიმურაზ ბატონიშვილი — „მოწმობა ქეთევან დედოფლისა“ („ცისკარი“. 1857 წ. № 12).

15. დ. კარიჭაშვილი—ბიბლიოგრაფია—„წმ. დიდი მოწამე დედოფალი ქეთევანი“—„მწყემსის“ გამოცემა. („მოამბე“, 1895 წ. № 1)
16. ილ. ფერაძე — „დიდი მოწ. ქეთევან, კახეთის დედოფალი“ („ცნობის ფურცელი“ №№ 698-703, 1898 წ.).
17. დ. კარიჭაშვილი — „ქეთევან დედოფალი“ (საქართველოს კალენდარი, 1893 წ. გვ. 410-418)
18. სარგ. კაკაბაძე — „ისტორიული საბუთები“. წ. წ. I და V (1913).
19. მ. ჯანაშვილი — „მაკრინე ბატონიშვილი“ („სახალხო გაზეთი“ № 868, 1913 წ.).
20. მ. ჯანაშვილი — „მგოსანი მეფე დავითი და მისი დაი მაკრინე“ (გაზ. „საქართველო“ № 94-95, 1919 წ.).
21. პ. ინგოროყვა — „ძველი ქართული სასულიერო პოეზია“ წ. I. ტფ. 1913 წ.
- 22- „აკაკის კრებული“ № 12, 1898 წ. (ს. მერკვილაძის მიერ ჩაწერილი „ციების ლექსი“).
23. გაზ. „ბახტრიონი“ № 14, 1922 წ. (შ. აფხაიძის წერილი — „პოეტი ქალები“).
24. ქრ. რაჭველიშვილი—„საქართველოს ფეოდალიზმის ისტორია“, სახელგ. 1927 წ.
25. „მცირე უწყება ქართველთა მწერალთათვის“ („ძველი საქართველო“ ტ. 2).
26. თეიმურაზ პირველი — „ლექსები“, გამოც. ზ. ჭიჭინაძისა. ტფ. 1886. (იხ. აგრეთვე „თხზ. სრული კრებ“. 1934 წ. „ფედერაცია“).
27. ბესიკი — „თხზ. სრული კრებული“. „ფედერაცია“ 1932 წ.

28. ს. კაკაბაძე — „წერილი შენიშვნები და მასალები“
(„საისტორიო კრებული № IV. ტფ. 1929 წ.“)
29. „საქართველოს სიძველენი“, ტ. III.
30. პლ. იოსელიანი — „ცხოვრება მეფე გიორგი XIII-ისა“
ტფ. 1895 წ.
31. დ. ჩუბინაშვილი — „ქართული ქრისტომატია“ II.
32. ს. კაკაბაძე — „წერილები და მასალები საქ. ისტორ.“
წ. I. ტფ. 1914 წ.
33. ზ. ჯ. — „ვახტანგ ორბელიანი“. ტფ. 1892 წ.
34. თეკლე ბატონიშვილი — „წიგნი, სამძიმრისა პასუხად,
მეფის ირაკლის გარდაცვალებაზედ“. („ცისკარი“, 1860 წ. XI).
35. ალექსანდრე ორბელიანი — „მოგონება ალექს. ორბელიანისა თავის მამის ვახტანგ ორბელიანის შესახებ“. გამოც. ს. კაკაბაძისა, 1914 წ.
36. დიმიტრი ყიფიანი — „მემუარები“-ს. ხუნდაძის რედაქციით.
37. „მეფის ირაკლის ასულის თეკლეს გარდაცვალება და მისი დასაფლავება“ („ცისკარი“, 1869 წ. № 9, 10).
38. დ. ბ. (დომ. ბაქრაძე) — „ქართველი ქალები“ ისტორიული მიმოხილვა („ცისკარი“, 1860 წ. № 4).
39. Е. Такайшвили — „Опис. рукоп. Об-ва распр. гр. ср. груз. нас.“ т. I и II.
40. Ф. Жордания — „Опис. рукоп. тифл. церк. музея“, кн. I и II.
41. М. Г. Джанашвили — „Опис. рук. тифл. церк. музея“ кн. III.
42. Пл. Иоселиани — „Путевые записки от Тифлиса до Мцхеты“.

43. М. Джанашивили—„Алавердский Собор“ („Вестник Груз. Экзархата“, 1914 г. № 23).
44. Д. П. Пурцеладзе— „Грузинские церковные гуджары“. Тифл. 1881 г.
45. А. Хаханов—„Очерки по ист. груз. словесности“.
Вып. III.
46. „Кавказский Календарь“ 1848 г.
47. Акты Кавк. Археограф. Комиссии, т. I и II.
-

ს უ რ ა თ ე ბ ი ს ნ ი ა

1. ფომინისია ბერიძე—ნახატი ქრისტეფორე კასტელისა (XVII ს.). ორგინალი ინახება იტალიაში, პალერმოს კომუნალურ მუზეუმში, ფოტო-პირი—საქართველოს მუზეუმში.
2. როდია მიქელაძე—ნახტი ქრისტეფორე კასტელისა. ესეც პალერმოშია დაცული. პირი—საქ. მუზეუმში.
3. ალავერდობა—ნახატი გაგარინისა (ფოტო-პირი საქართვე. მუზეუმში).
4. გართობა ქალაქ გარეთ—ნახატი მისივე (იქვე).

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ძველი საქართველოს პოეტი-ქალები (შესავალი)	გვ.	3
ქეთევანი	"	29
ფისტიკაური	"	36
მარიამ-მაკრინე	"	39
ჰიმნები	"	46
მანანა	"	73
მანანას თქმულნი შაირნი	"	80
მანანასაგან ციების ბაასი	"	100
კიბიდან ჩამოვარდნის ამბავი	"	106
ლექსი ჩიტი-მარჯანის შესახებ	"	109
სალომე	"	113
სევდის წიგნი	"	120
მაია გაბაონი	"	175
გამოცანა ანბანზე	"	182
მარიამი	"	197
ჰოი, დამწარდეს დროთა ტკბილობა	"	215
აჰა, დამეცნეს რისხვით ცანია	"	217
მოვსთქვამ სულთქმითა საბრალოდ	"	220
ყაბარდოს იყო ერთი მზე	"	223
საქმროსთან	"	226
ქეთევან ბატონიშვილი	"	230
ჰოი, ვითარ ვსთქვა განსაკრთომელი	"	238

თექლე	გვ.	243
რად გიკვირს პატიმარს მწუხარებანი	„	255
თეჯლისი	„	257
მოგახსენებთ ყოველთა აზიელთა ერთა	„	258

ა მ ა ტ ე ბ ა ნ ი :

ლექსიკონი	„	261
სახელგების საძიებელი	„	269
ბიბლიოგრაფია	„	279
სურათების სია	„	283

გარეკანი, ყდა, ტიტული და თავბოლონატულობა
პროფ. ლ. გუდიაშვილის

ტექნოდაქტორი და პ/მგ. კორექტორი
ნინო ჭუმბურიძე

ტირაჟი 2200. მთავლიტი № 2—7029.
ნაბეჭდი ფურც. 18. შეკვეთა № 126

3 362/182

ფასი ჯდება 10 მან.

პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა

K 26.501/2

